

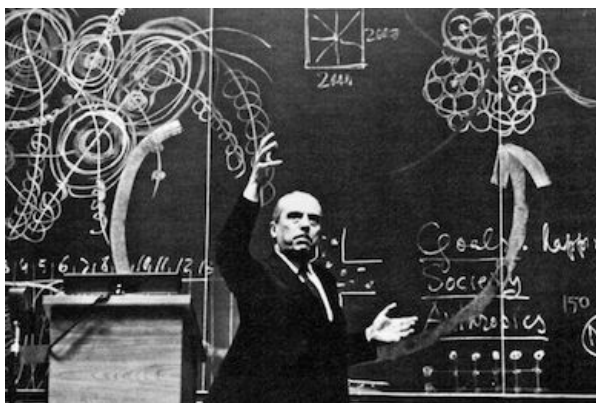

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΡΑΤΩΣ ΦΛΕΣΣΑ
(Α.Μ.: 1012201603025)

Θέμα: «Κωνσταντίνος Λοξιάδης (1913-1975): Τα Άσπρα Σπίτια»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	4

Α΄ Κεφάλαιο

Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Η ζωή και το έργο του

1.1. Τα πρώτα χρόνια.....	7
1.2. Η γνωριμία με τον Πικιώνη, μια σχέση ζωής.....	8
1.3. Η μετανάστευση στην Αυστραλία.....	8
1.4. Η επιστροφή στην Ελλάδα και η ίδρυση του γραφείου του.....	9
1.5. Επαγγελματική δράση.....	10
1.6. Παγκόσμια καταξίωση.....	14
1.7. Τα συμπόσια της Δήλου.....	16

Β΄ Κεφάλαιο

Οι ανθρώπινοι οικισμοί, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον τους

2.1. Η αρχαία ελληνική πόλη και η πόλη του σήμερα.....	19
2.2. Η επιστήμη της Οικιστικής.....	35
2.3. Δυναμικοί οικισμοί.....	38
2.3.1. Δυνάπολη – Δυναμητρόπολη – Δυναμεγαλόπολη – Οικουμενόπολη.....	39
2.3.2. Ουτοπία, δυστοπία και εντοπία.....	42

Γ΄ Κεφάλαιο

Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας

3.1. Το εργοστάσιο της Pechiney.....	44
3.2. Η ανάθεση του σχεδιασμού του Οικισμού στο γραφείο Δοξιάδη.....	47
3.3. Από τη θεωρία της οικιστικής στον οικισμό των Άσπρων Σπιτιών.....	53
Επίλογος.....	63
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	65
Περίληψη.....	69

Πρόλογος

Η εκπόνηση της μεταπτυχιακής διατριβής με τίτλο «Κωνσταντίνος Δοξιάδης (1913-1975): Άσπρα Σπίτια» ήταν μια υπέροχη διαδρομή έρευνας σε βάθος μιας λαμπρής προσωπικότητας παγκοσμίου φήμης και ενός οικισμού-προτύπου της επιστήμης της Οικιστικής. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης υπήρξε σπουδαίος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, εκπόνησε μελέτες και υλοποίησε αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά έργα σε όλο τον κόσμο με γνώμονα τον άνθρωπο και την αρμονική του συνύπαρξη με τη μηχανή. Με σπουδές σε Αθήνα και Βερολίνο, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης υπήρξε ένας *τεχνοκράτης* με την πιο κυριολεκτική έννοια, αφού πίστευε με ρομαντικό, σχεδόν εφηβικό ενθουσιασμό, στη δυνατότητα της επιστήμης και της τεχνικής να λύσουν τα ανθρώπινα προβλήματα. Έτσι συνειδητά επέλεξε το επάγγελμα του πολεοδόμου μιας και οραματιζόταν τις πόλεις πιο ανθρώπινες εστιάζοντας στην οριζόντια και όχι στην κατακόρυφη κλίμακα που είχε αρχίσει να παγιώνεται σαν τάση της εποχής.

Ανέπτυξε τη θεωρία της Οικιστικής, μιας επιστήμης αφιερωμένης στο «ευ κατοικείν» και διέδωσε τη θεωρία του σε όλη την οικουμένη, με υλοποιημένα projects σε κάθε άκρη της γης τόσο στον αναπτυσσόμενο όσο και στο δυτικό κόσμο. Από τα πιο γνωστά του έργα εκτός συνόρων η πόλη του Ισλαμαμπάντ, ο σχεδιασμός της Τέμα στην Γκάνα, το Ρίο ντε Τζανέιρο στη Βραζιλία αλλά και μελέτες για πολλές περιοχές σε Αμερική όπως το Ντιτρόιτ και το Μαϊάμι. Στην Ελλάδα, από τα έργα του ξεχωρίζει η εξοχική κατοικία Απολλώνιο και ο οικισμός των Άσπρων Σπιτιών που μελετάται στην παρούσα ερευνητική εργασία..

Σύμφωνα με τη θεωρία του Δοξιάδη για να επέλθει η ανθρώπινη ευτυχία και ευημερία είναι απαραίτητη η συνύπαρξη των πέντε στοιχείων του ανθρωπόκοσμου, η φύση, ο άνθρωπος, η κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα. Πολεοδομικό πρότυπο για τον Δοξιάδη αποτέλεσαν οι αρχαίες ελληνικές πόλεις. Τα Άσπρα Σπίτια, αντικείμενο μελέτης της εργασίας αυτής, δομήθηκαν βάση του προτύπου της αρχαίας ελληνικής πόλης, προσαρμοσμένης φυσικά στις ειδικές ανάγκες που κλήθηκαν να εξυπηρετήσουν ως “purpose built” οικισμός.

Όπως θα αναλυθεί στα οικεία κεφάλαια η ίδρυση του οικισμού των Άσπρων Σπιτιών υπήρξε ένα καινοφανές για τα ελληνικά δεδομένα πολεοδομικό, αρχιτεκτονικό και κοινωνιολογικό εγχείρημα, το οποίο για τους λόγους αυτούς διατηρεί έως σήμερα την ιστορική του αξία, εξ ου και είλκυσε το ερευνητικό μας ενδιαφέρον.

Σημειώνεται πως η συγγραφή της εργασίας αυτής δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την πολύτιμη βοήθεια κάποιων ανθρώπων. Οι μεγαλύτερες ευχαριστίες οφείλονται στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Θανάση Χρήστου, για την καθοδήγησή του στη διεκπεραίωση της παρούσας διπλωματικής, και στον συνεπιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου κ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη. Ευχαριστώ θερμά το εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου, τους υπόλοιπους καθηγητές του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών, αλλά και τους συμφοιτητές και τους φίλους μου για τις γνώσεις και τις πλούσιες εμπειρίες που μου χάρισαν στη διάρκεια των σπουδών μου. Χρωστώ πολλά, και γι' αυτό ευχαριστώ ιδιαίτερα για την πολύτιμη βοήθειά της την κα Γιώτα Παυλίδου, υπεύθυνη του αρχαικού υλικού του ιδρύματος Δοξιάδη. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την υπομονή και τη συμπαράστασή τους καθ' όλο το διάστημα συγγραφής της παρούσας εργασίας.

Εισαγωγή

Σπάνια το βεληνεκές ενός επιστήμονα ξεπερνάει το βεληνεκές ενός ολόκληρου επιστημονικού πεδίου, ακόμη κι αν αυτός είναι ο ιδρυτής ή ο θεμελιωτής του. Αυτή είναι όμως η περίπτωση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, ενός λαμπρού επιστήμονα παγκόσμιας εμβέλειας που σφράγισε ανεξίτηλα με την παρουσία του για δυόμισι περίπου δεκαετίες την εξέλιξη της πολεοδομίας, της χωροταξίας και της Οικιστικής.

Η συμβολή του Κωνσταντίνου Δοξιάδη σε πολλαπλά επιστημονικά πεδία, τόσο ως επιστήμονα, όσο και ως επικεφαλής του “Γραφείου Δοξιάδη”- το Γραφείο Δοξιάδη ήταν παγκοσμίως γνωστό με την αγγλική του ονομασία “Doxiadis Associates”-μιας ιδιωτικής επιχείρησης παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών μηχανικών που στο απόγειό της διατηρούσε παρουσία σε σαράντα χώρες στις πέντε ηπείρους έχει ευτυχώς καταγραφεί και αποτιμηθεί ενδελεχώς, χάρις στην εμβέλεια και το πολυάριθμο των projects που ανέλαβε, στην άοκνη και ανελλιπή παρουσία του σε διεθνή συνέδρια, συμπόσια και ημερίδες (πολλά εκ των οποίων διοργάνωσε και ο ίδιος) όπου με ζήλο και ενθουσιασμό κατέθετε τις δικές του ιδέες και προτάσεις και στην σχεδόν εμμονική προσήλωσή του στη συγκέντρωση και διατήρηση αρχειακού υλικού.

Σήμερα, σαράντα πέντε χρόνια μετά τον αδόκητο θάνατό του, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης μνημονεύεται ως ένας σκαπανεύς, ένας πρωτοπόρος, οι ιδέες του οποίου αποτελούν οργανικό μέρος της επιστήμης και της παιδείας του σχεδιασμού του δομημένου περιβάλλοντος, από την κλίμακα της γειτονιάς μέχρι την κλίμακα μητρόπολης, της μεγαλούπολης ή των περιφερειακών δικτύων και υποδομών που υποστηρίζουν την ανάπτυξη ευρύτερων οικιστικών και πολεοδομικών συστημάτων. Ο Κωνσταντίνος υπήρξε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρώπου που ήταν μπροστά από την εποχή του, και η πανθομολογούμενη προσφορά του χαίρει εκτίμησης τόσο στην Ελλάδα, όσο -και κυρίως! - στο εξωτερικό.

Η καινοτόμα προσέγγιση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη προς την επιστήμη του ήταν αυτή που άφησε ανεξίτηλη τη σφραγίδα του, καθότι ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ήταν ένας “πανεπιστήμων” που πρώτος προσέφερε ένα ιδιαίτερο κλειδί, προκειμένου να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που συνάντησε στην επαγγελματική του πορεία. Το κλειδί αυτό ήταν η διεπιστημονική του έφεση, η οποία στις μέρες μας αποτελεί μεθοδολογικό εργαλείο για την λήψη σύνθετων αποφάσεων στον ολοένα και πολυπλοκότερο κόσμο που ζούμε στις ανώτερες ιεραρχικές βαθμίδες των σημαντικότερων πολιτικών, ακαδημαϊκών ή

και επιχειρηματικών δομών. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης υπήρξε ο πρώτος που χρησιμοποίησε και συνέθεσε γνώση προερχόμενη από φαινομενικά άσχετους κλάδους, όπως η κοινωνιολογία, τα οικονομικά, η ψυχολογία και οι τέχνες, προκειμένου να επιλύσει σύνθετα πολεοδομικά θέματα. Ακριβώς διότι, για τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, η ίδρυση ενός νέου οικισμού, ή ο ανασχεδιασμός ενός παλαιού προαστίου, ή η δημιουργία μιας Μεγαλόπολης πρέπει να υπακούει τους ίδιους κανόνες και αρχές, επίκεντρο των οποίων είναι ο άνθρωπος και οι ανάγκες του, όχι στενώς ερμηνευόμενες, αλλά ευρέως – δηλαδή αποσκοπώντας όχι απλώς στην επίλυση τακτικών προβλημάτων (πχ γρήγορη μετακίνηση, αποσυμφόρηση κέντρων κλπ), αλλά στην ευημερία του ανθρώπου, του βασικού υποκειμένου του κάθε οικισμού, σε οποιαδήποτε κλίμακα και αν δομείται.

Αξίζει δε να αναλογιστεί κανείς ότι τα παραπάνω σκέφτηκε, επινόησε, εισήγαγε και διέδωσε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, σχηματίζοντας συμπαγή θεωρητικά σχήματα, σε μια χώρα και σε μια περίοδο που η έρευνα κάθε είδους θεωρούνταν περιττή πολυτέλεια, αφού οι ανάγκες της χώρας μεταπολεμικά ήταν επείγουσες και ζωτικής φύσεως, μιας και η Ελλάδα εξέρχεται κατεστραμμένη ενός εμφυλίου πολέμου και επείγεται να κερδίσει το στοίχημα της ανοικοδόμησης και της επανόδου στην κανονικότητα. Πολλώ δε μάλλον που οι πνευματικές αναζητήσεις του Κωνσταντίνου Δοξιάδη έπρεπε να συμβαδίζουν με τις καθημερινές ανάγκες και εργασίες ενός γραφείου που, χωρίς καμία προτεραιότητα υποδομή ή άλλη στήριξη, έπρεπε να ανταγωνιστεί πολυεθνικούς κολοσσούς, καθώς το αντικείμενο των εργασιών του Γραφείου Δοξιάδη ήταν εν πολλοίς διεθνοποιημένο.

Τα όσα κατάφερε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης σε κάτι περισσότερα από είκοσι χρόνια σκληρής προσπάθειας και άοκνης εργασίας είναι αξιοθαύμαστα, και το αποτύπωμα αυτής της αταλάντευτης πορείας είναι ανεξίτηλο, αναδεικνυόμενος κατά τη γνώμη μας ως ένας από τους σημαντικότερους και επιφανέστερους Έλληνες του εικοστού αιώνα.

Με την παρούσα εργασία, επιχειρούμε και εμείς να φωτίσουμε την πολύπτυχη προσωπικότητά του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, να αναδείξουμε ορισμένες από τις θεμελιωδέστερες ιδέες του και να αναδείξουμε ένα από τα σημαντικότερα εν Ελλάδι έργα του.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής παρουσιάζεται συνοπτικά η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Μνημονεύουμε τους σημαντικότερους σταθμούς της ζωής του, από τα πρώιμα πανεπιστημιακά του χρόνια, στην αντιστασιακή του δράση κατά τη διάρκεια της Κατοχής αλλά και το ιδιαίτερα σημαντικό θεσμικό έργο του κατά την αποκατάσταση, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η διαδρομή του Κωνσταντίνου Δοξιάδη υπήρξε πολυσήμαντη και πάντοτε ενδιαφέρουσα : η συνέχεια τον βρήκε για λίγο

στην Αυστραλία, από όπου επέστρεψε για να ιδρύσει το περίφημο Γραφείο Δοξιάδη, μια αρχικά μικρή ιδιωτική επιχείρηση, η οποία εξελίχθηκε σταδιακά σε έναν κορυφαίο παγκοσμίως πάροχο εξειδικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών στα πεδία της πολεοδομικής και χωροταξικής οργάνωσης. Τέλος, πέραν της επαγγελματικής του δράσης, καταγράφουμε και την παράπλευρη, αλλά εξίσου σημαντική, συμβολή του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στην οργάνωση διεθνών εκδηλώσεων που την εποχή εκείνη αποτελούσαν τον προσφορότερο τρόπο για τη διάδοση των επιστημονικών του ιδεών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι βασικές σκέψεις του Κωνσταντίνου Δοξιάδη αναφορικά με το βασικό αντικείμενο του επιστημονικού του ενδιαφέροντος, τους ανθρώπινους οικισμούς. Επιχειρείται αρχικά μια ιστορική αναδρομή στην αρχαιοελληνική πόλη, η οποία υπήρξε πάντοτε η αφετηρία, ή διαφορετικά η δομή – πρότυπο, για τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, και φτάνουμε στις σύγχρονες πόλεις και στην μετεξέλιξή τους, όπως τις προέβλεπε και τις οραματιζόταν ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης. Ειδική μνεία γίνεται στην επιστήμη της Οικιστικής, δηλαδή της επιστήμης των ανθρώπινων οικισμών, που είναι το επιστημονικό πεδίο που εφηύρε, ή ίσως ορθότερα, θεμελίωσε ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης (αν και για ορισμένους μελετητές του έργου του, πρόκειται μάλλον για μια “σχολή σκέψης και δράσης”, παρά για αυτόνομο επιστημονικό πεδίο). Τέλος αναλύονται οι όροι Ουτοπία – Δυστοπία και Εντοπία, που στο πλαίσιο των εργασιών και μελετών του Κωνσταντίνου Δοξιάδη αποκτούν ένα συγκεκριμένο, ξεχωριστό νόημα.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας παρουσιάζεται ένα από τα γνωστότερα έργα του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στην Ελλάδα, ο οικισμός Άσπρα Σπίτια στον Αγ. Νικόλαο Βοιωτίας. Ο οικισμός ιδρύθηκε εξ αρχής προκειμένου να στεγάσει τις ανάγκες των εργαζομένων στο εργοστάσιο της Αλουμίνιον της Ελλάδος, που τότε κατασκεύαζε ο γαλλικός κολοσσός Pechiney. Ανατρέχουμε στην ανάθεση της μελέτης στο Γραφείο Δοξιάδη και ερευνούμε τους διανοητικούς και επιστημονικούς δρόμους που ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης ακολούθησε, προκειμένου να παραδώσει ένα άρτιο και αξιομνημόνευτο αποτέλεσμα σε ένα πείραμα μεγάλης κλίμακας που τον δικαίωσε και που στέκει και σήμερα ως ένα κορυφαίο δείγμα εφαρμοσμένης Οικιστικής.

Την εργασία κλείνει ο Επίλογος, όπου συγκεντρώνουμε τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας μας, ενώ ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές και η Περίληψη της εργασίας.

Α' Κεφάλαιο

Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Η ζωή και το έργο του

1.1. Τα πρώτα χρόνια

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης γεννήθηκε στη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας, στις 14 Μαΐου 1913, με γονείς τον Απόστολο και την Ευανθία Δοξιάδη. Ο πατέρας του μάλιστα, ήταν παιδίατρος στο επάγγελμα, ωστόσο, κατά τη διάρκεια της πορείας του ανέλαβε και τη θέση του υπουργού Μετανάστευσης, Κοινωνικής Πρόνοιας και Δημόσιας Υγείας¹.

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης εγκαταλείπει τη γενέτειρά του και μέχρι τότε ακμάζουσα πόλη της Βουλγαρίας κι εγκαθίσταται μόνιμα στην Αθήνα, στην πλατεία Κάνιγγος μαζί με τη μητέρα του και τα δυο μεγαλύτερα αδέρφια του, Θωμά και Κίρκο. Μετά από κάποιο διάστημα θα ακολουθήσει και ο πατέρας του αφού προηγουμένως εξαναγκαστεί να συμμετάσχει ως γιατρός του βουλγαρικού στρατού στους βαλκανικούς πολέμους ενώ παράλληλα έδινε πληροφορίες για τις κινήσεις του στην ελληνική κυβέρνηση.

Το 1922 η μητέρα του, Ευανθία Δοξιάδη πεθαίνει και την ίδια χρονιά ο πατέρας του, Απόστολος Δοξιάδης, ως υπουργός αναλαμβάνει να αντιμετωπίσει το προσφυγικό ζήτημα. Η Ελλάδα έπρεπε να υποδεχτεί πάνω από ενάμισι εκατομμύριο πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Είναι προφανές ότι οι δυο υπουργικές θητείες του πατέρα του και η αμεσότητα της πρόσληψης των γεγονότων της εποχής, αποτέλεσαν ίσως τον πιο σημαντικό διαμορφωτικό παράγοντα της προσωπικότητας του μελλοντικού αρχιτέκτονα και πολεοδόμου.²

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης φοίτησε στο Βαρβάκειο Πρακτικό Λύκειο και ύστερα σπούδασε στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και αποφοίτησε το έτος 1935. Στις 15 Μαΐου 1936, πριν καν κλείσει χρόνο στο Βερολίνο, στο Πανεπιστήμιο Charlottenburg καταθέτει τη διατριβή του με τίτλο: “Η διαμόρφωση του χώρου στην ελληνική πολεοδομία”. Την υποστηρίζει τον Ιούλιο του ίδιου έτους και παίρνει τον τίτλο του διδάκτορος με διάκριση.

¹ C.A. Doxiadis, «Networks: Information, Communication and Transportation», στο *Ekistics*, Αθήνα, Ιούνιος 1973, σ.72

² Α.-Α. Κύρτσης, *Κωνσταντίνος Α. ΔΟΞΙΑΔΗΣ. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αθήνα, 2006., σ.305

1.2. Η γνωριμία με τον Πικιώνη, μια σχέση ζωής

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης δέχτηκε σαφείς επιρροές από τον καθηγητή του στο πανεπιστήμιο, Δημήτρη Πικιώνη, ο οποίος αποτέλεσε για το Δοξιάδη πηγή έμπνευσης. Ο Πικιώνης άναψε τη σπίθα του Δοξιάδη για τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής πόλης με συζητήσεις των δυο αντρών τόσο μέσα στα πλαίσια του πανεπιστημίου όσο και έξω απ' αυτό. Όπως ο ίδιος ο Δοξιάδης αναφέρει «*απ' τον πατέρα μου και τη μητέρα μου έμαθα τι σημαίνει “ανθρώπινο” και από το δάσκαλό μου, τον Πικιώνη έμαθα τι θα πει “ανθρώπινη αρχιτεκτονική”*».³ Εν τέλει, μέσα από τη σχέση των δύο ανδρών αναδύθηκαν οι πολλαπλές διαστάσεις μιας συγκεκριμένης αισθητικής θεώρησης της αρχιτεκτονικής, η οποία αποτέλεσε ένα σημαντικό κομμάτι του ευρωπαϊκού μεσοπολεμικού μοντερνισμού⁴.

Μετά τον πόλεμο όταν ο Δοξιάδης γίνεται Υπουργός ανοικοδόμησης, αναθέτει στον μέντορά του την εποπτεία της ομάδας αρχιτεκτόνων που ανέλαβαν το έργο της αποκατάστασης κατεστραμμένων παραδοσιακών οικισμών. Η αγάπη του Πικιώνη για τους παραδοσιακούς οικισμούς ήταν γνωστή άλλωστε στο μαθητή του, ο οποίος θα ζητήσει ξανά τη βοήθεια του δασκάλου του σε μεταγενέστερα project του γραφείου Δοξιάδη, όπως το έργο στο Ιράκ ή το σχεδιασμό του Εθνικού ιδρύματος Ερευνών. Οι δυο τους θα διατηρήσουν επαφή μέχρι το τέλος της ζωής του Πικιώνη, όπου ο Δοξιάδης θα του αφιερώσει τιμητική έκθεση στο Α.Τ.Ι για τη σπουδαία συνεισφορά του στην αρχιτεκτονική.

1.3. Η μετανάστευση στην Αυστραλία

Το Δεκέμβριο του 1950 ο τότε υπουργός Συντονισμού, Γεώργιος Παπανδρέου, καταργεί τη θέση του Κωνσταντίνου Δοξιάδη με σκοπό να απαλλαγθεί από έναν ενοχλητικά “δραστήριο κρατικό υπάλληλο” αλλά και από έναν δυνατό πολιτικό αντίπαλο.

Έτσι την περίοδο 1951-1954, και αφού είχε λήξει η θητεία του ως δημόσιος λειτουργός, πήρε την μεγάλη απόφαση να γίνει μετανάστης και να εγκατασταθεί στην μακρινή Αυστραλία αναζητώντας την τύχη του εκεί. Ο ίδιος, σε ένα γράμμα που έγραψε βρισκόμενος ήδη στην Αυστραλία, αυτοπροσδιορίζεται ως εκτοπισμένο άτομο.

Πρόκειται για ένα κεφάλαιο της ζωής του όχι ιδιαίτερα γνωστό. Το ταξίδι του αυτό δεν είχε τόσο ευνοϊκή εξέλιξη, μιας και οι καταστάσεις που είχε να αντιμετωπίσει κάποια στιγμή τον υποχρέωσαν να αλλάξει επαγγελματική ρότα στη νέα του πατρίδα και να μπει στον χώρο της καλλιέργειας της ντομάτας, στο Μπρίσμπεϊν, στην επαρχία Queensland της Αυστραλίας. Εκεί, βρέθηκε με άλλους Έλληνες μετανάστες, που εκδήλωναν και αυτοί

³ Κ. Α. Δοξιάδης, «Οι εξομολογήσεις ενός εγκληματία», στο *Ekistics*, τόμος 32, τχ. 191 (1971), σ. 249

⁴ Κ. Τσιαμπάος, *Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη*, Αθήνα 2010, σ. 23

ενεργή δράση στον δυναμικό αυτόν κλάδο. Από τη συγκεκριμένη εποχή έχει διασωθεί ένα όμορφο χειροποίητο έργο – δίπλωμα από τις τρεις κόρες του, το οποίο και απονεμήθηκε στον έμπιστο φίλο και συνεργάτη του Δοξιάδη, Χρήστο Γρηγοράτο.

Ο Δοξιάδης αγόρασε ένα κτήμα κι ένα αυτοκίνητο και παρότι δεν είχε καμία προηγούμενη εμπειρία στην καλλιέργεια της γης, καταφέρνει να πετύχει. Κρατώντας σημειώσεις για τα πάντα, μελετώντας, παρατηρώντας και δουλεύοντας σκληρά σύντομα κάνει την επιχείρησή του κερδοφόρα.

Ο Δοξιάδης όμως, σαν ανήσυχο πνεύμα, δεν θα μπορούσε να επαναπαυθεί στις πρόσκαιρες δάφνες του νέου του εγχειρήματος. Στον ελεύθερό του χρόνο συνέχιζε τις προσπάθειες για να μπει ξανά στον κατασκευαστικό κλάδο, συνέτασσε επιστολές και κρατούσε αρχείο αλληλογραφίας. Μπορεί το πρακτικό αποτέλεσμα να ήταν πενιχρό αλλά αυτό έδειχνε, για άλλη μια φορά, τον απίστευτο δυναμισμό του. Όπως το εκφράζει η Έμμα Δοξιάδη: «Ήταν ένας πολύ δυνατός άνθρωπος και είχε πάντα μεγάλες ελπίδες στον εαυτό του γιατί, αυτό που λένε, είχε ελπίδες στο μέλλον, όχι στην τύχη αλλά στον εαυτό του. Αυτός την έκανε κουμάντο την τύχη».⁵

1.4. Η επιστροφή στην Ελλάδα και η ίδρυση του γραφείου του

Η χώρα στην οποία μεγάλωσε ο κορυφαίος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, η Ελλάδα, του χάρισε με διάφορους τρόπους ποικίλες πίκρες, όσο ήταν εν ζωή, αγνοώντας το έργο του. Ωστόσο, σήμερα, η φήμη του δεν έχει σβήσει και το να αναφέρεται το όνομά του μισό αιώνα μετά τον θάνατό του (1975), διεγείρει τουλάχιστον ερωτηματικά. Βέβαια, ως ένα βαθμό, έφερε, παρά τη θέλησή του, και ο ίδιος ευθύνη, καθώς ήταν ένθερμος υποστηρικτής των απόψεών του, και δεν ενέδιδε στις επιθετικές συμπεριφορές που δεχόταν, δημιουργώντας έτσι ένα έντονο εχθρικό κλίμα. Εν αντιθέσει με την χώρα του, στο εξωτερικό υπήρχε πάντοτε έντονη και έμπρακτη στροφή ενδιαφέροντος προς το πρόσωπό του. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια της ζωής του το ενδιαφέρον αυτό ολοένα και ακμάζει.

Το ιδιωτικό του γραφείο δεν χρειάστηκε πολύ καιρό για να στηθεί στους πρόποδες του Λυκαβηττού. Το προσωπικό του απαρτιζόταν από καταξιωμένους συνεργάτες, που ανεξαρτήτως των κοινωνικών τους φρονημάτων⁶ έδειχναν αφοσίωση στη δουλειά τους, κάτι που ήταν προαπαιτούμενο προκειμένου να ανταποκριθεί το γραφείο στα έργα που αναλάμβανε σε διεθνές επίπεδο. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως πολλοί νέοι προσλήφθηκαν, προκειμένου να βγει εις πέρας η ανάθεση μελετών των Ηνωμένων Εθνών

⁵ Δ. Φιλιππίδης, *Κωνσταντίνος Δοξιάδης (1913-1975) Αναφορά στον Ιππόδαμο*, σ. 18

⁶ Α. Δοξιάδης, *ό. π.*, σ. 55

για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Ο Δοξιάδης ήταν υπερήφανος για το γραφείο του, και δικαίως, μιας και σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα κατάφερε να συγκεντρώνει δραστηριότητες επιχειρηματικού και θεωρητικού επιπέδου, καθώς και μελέτες. Για αυτόν ήταν το αρχηγείο του. Η επιστροφή του εκεί, μετά από κάθε ταξίδι που έκανε παντού στον κόσμο, συνοδευόταν από συντονιστικές κινήσεις, δίνοντας τις απαραίτητες κατευθύνσεις και επιβλέποντας, όλα τα προγράμματα και τα έργα που έτρεχαν την ίδια χρονική περίοδο⁷.

Στην περίπτωση που ο Δοξιάδης δεν έκανε τις πολύ ορθές προβλέψεις και διαγνώσεις του για την επίτευξη της ευημερίας των λαών στην μεταπολεμική περίοδο, θα έμενε σε επιχειρηματικό επίπεδο ένας πολύ ικανός και πετυχημένος επαγγελματίας, και θα ανταγωνιζόταν επιτυχώς τα λίγα, αλλά μεγάλα γραφεία, που δραστηριοποιούνταν διεθνώς. Η ικανότητά του, όμως, να βλέπει μπροστά, και να διακρίνει πως η ευτυχία των ανθρώπων έχει άμεση σχέση με την ποιότητα της ζωής τους στις σύγχρονες πόλεις, και εν συνεχεία της εξάπλωσής τους σε όλη την οικουμένη, του εκτόξευσε την σταδιοδρομία σε παγκόσμιο επίπεδο⁸.

Επιδιώκοντας να αφήσει ένα ουσιαστικό έργο στην ανθρωπότητα, προχώρησε στην πρότασή του για τους ανθρώπινους οικισμούς, παρουσιάζοντας μια νέα επιστημονική θεωρία, την Οικιστική. Μέσω αυτής της θεωρίας, έδινε τη δική του ερμηνεία για τον λόγο που οι σημερινές πόλεις βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση, προτείνοντας, παράλληλα, τις δικές του λύσεις για τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπες. Έτσι, τις προετοιμάζει κατάλληλα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις μελλοντικές προκλήσεις⁹.

1.5. Επαγγελματική δράση

Η επαγγελματική του πορεία και η γενικότερη προσωπική στάση απέναντι στα γεγονότα της ζωής του τον κατατάσσουν δικαίως στην ομάδα των εθνικών ευεργετών της Ελλάδας. Θεωρείται αντισυμβατικός, καθώς είναι ιδιαίτερα σύγχρονος για την εποχή του. Θα του ταίριαζε ο χαρακτηρισμός του δαιμόνιου επιχειρηματία, μιας και κάνει ο, τι μπορεί για να διαπρέψει σε έναν τομέα, όπου οι Έλληνες είχαν δείξει τον ταλέντο τους προ πολλού. Απώτερος σκοπός της ζωής του είναι η δόξα και κάθε του κίνηση στρέφεται γύρω απ' αυτό, χωρίς όμως να το κάνει αποκλειστικά και μόνο για «ίδιον τέλος». Ωστόσο, επιδιώκει και αποκτά περιουσία, καθώς είναι ο μόνος τρόπος για την επίτευξη των στόχων του¹⁰.

⁷ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 70

⁸ C. A. Doxiadis, «Tempelorientierung», στο *Realenzyklopadie der Altertumswissenschaft*, 1937, σ. 82

⁹ C.D. Brownson, «Euclid's 'Optics' and its compatibility with linear perspective», στο *AHES* (Archive for History of Exact Sciences) 24 (3), 1981, σ. 169

¹⁰ A-A. Κύρτσης, *ό. π.*, σ. 45

Στην παρουσίαση της σταδιοδρομίας του μπορεί κάλλιστα να εντοπιστούν ποικίλα στοιχεία μιας αυθεντικής επικής αφήγησης. Σημαδεύεται από δραματικές μεταπτώσεις, σπουδαίους επαίνους και εγκωμιασμούς, περιπετειώδεις εμπειρίες σε όλα τα μέρη του κόσμου, επιτεύγματα, επιτυχίες και κατακτήσεις, αλλά όμως, και από μοιραία αποδυνάμωση με έντονα σημάδια φθοράς που επισφραγίζονται με τον ερχομό του αδυσώπητου θανάτου του¹¹.

Το έτος 1937, ως δημόσιος υπάλληλος, αρμόδιος για πολεοδομικά ζητήματα, ασχολήθηκε με την ευρύτερη περιοχή των Αθηνών. Εν συνεχεία, την περίοδο του πολέμου (1940-1945) είχε υπό την ευθύνη του τον τομέα της πολεοδομίας του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Παράλληλα, ασχολιόταν και με το περιοδικό του, το οποίο ήταν το μοναδικό που κάλυπτε θέματα τεχνικής φύσεως, και έφερε το όνομα «Χωροταξία – Πολεοδομία – Αρχιτεκτονική». Μάλιστα, ήταν ένα από τα λιγοστά που βρισκόντουσαν σε κυκλοφορία εκείνα τα χρόνια¹².

Το 1945 ήταν ένας από τους Έλληνες αντιπροσώπους στην Αγγλία, τη Γαλλία και την Αμερική, έχοντας ως αρμοδιότητα την ανοικοδόμηση της χώρας του. Το γεγονός ότι ανέλαβε τιμητικές θέσεις, όπως Υφυπουργός Ανοικοδόμησης, Συντονιστής Ανασυγκρότησης και υπηρεσιακός Υφυπουργός του Υπουργείου Συντονισμού, τον κατέστησαν υπεύθυνο για θέματα βαρύνουσας σημασίας της χώρας, με απώτερο σκοπό την επαναφορά της στην προπολεμική, φυσιολογική, μα πάνω απ' όλα, ειρηνική της κατάσταση¹³. Το 1950 ήταν ο ιδρυτής του Αθηναϊκού Τεχνολογικού Ομίλου (ΑΤΟ) και έναν χρόνο αργότερα άνοιξε το γραφείο Δοξιάδη (Doxiadis Associates), όπως έχει προαναφερθεί, το οποίο με τον καιρό και κατά τη διάρκεια της ανοικοδόμησης πήρε τη μορφή ενός μεγάλου οργανισμού, στον οποίο συμμετείχαν σύμβουλοι με διαφορετικές ειδικότητες, που οι δραστηριότητές τους είχαν επεκταθεί σε πάνω από σαράντα χώρες.

Παίρνοντας αυτή την τροπή, λίγα χρόνια αργότερα, το 1963, το γραφείο του μετονομάστηκε σε «Δοξιάδης – Διεθνής Εταιρεία Συμβούλων σε Θέματα Ανάπτυξης και Οικιστικής» (DA International Co. Ltd. Consultants on Development and Ekistics). Την ίδια χρονιά αναδιοργάνωσε τη δομή των ερευνητικών του έργων, με την ίδρυση του Αθηναϊκού Κέντρου Οικιστικής (ΑΚΟ)¹⁴. Το συγκεκριμένο κέντρο υπαγόταν στο Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο (ΑΤΟ) και παράλληλα προωθούσε, ως φορέας, την ανάπτυξη της

¹¹ Α-Α. Κύρτσης, *ό. π.*, σ. 47

¹² C. Alexander, «A City is not a Tree», στο *Design Magazine*, τχ. 206, London: Council of Industrial Design, Λονδίνο 1966, σ. 7

¹³ M. Wigley, «Network Fever», στο *Grey Room 04*, Θερινό τχ., 2001, σ.4

¹⁴ C.A. Doxiadis, *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, BRITANNICA Book of the year, 1968, σ. 23

έρευνας, της εκπαίδευσης, της τεκμηρίωσης και της διεθνούς συνεργασίας για όλα τα πολύ σημαντικά και καιρία ζητήματα που αφορούσαν την εξέλιξη των οικισμών. Στο κομμάτι που αφορούσε την έρευνα, το ΑΚΟ ήταν υπεύθυνο για τέσσερα διεπιστημονικά προγράμματα ευρείας κλίμακας, όπως “Η Πόλη του Μέλλοντος” (COF – μακροπρόθεσμες μελέτες για την αστική ανάπτυξη στην κλίμακα της οικουμενόπολης), “Η Πρωτεύουσα της Ελλάδος” (COG–συγκριτικές μελέτες σε μητροπολιτική κλίμακα), “Η Ανθρώπινη Κοινότητα” (HuCo – μελέτη της μεγαλύτερης αστικής υποενοότητας, που παραμένει στην ανθρώπινη κλίμακα), “Οι αρχαίες Ελληνικές Πόλεις” (AGC – συλλογή, αξιολόγηση και μελέτη δεδομένων και στοιχείων για την αρχαία ελληνική πόλη, προσπαθώντας να γίνει πλήρως κατανοητή η εξέλιξη των ανθρώπινων οικισμών)¹⁵.

Αναφορικά με την εκπαίδευση, δημιούργησε τη Μεταπτυχιακή Σχολή Οικιστικής (Graduate School of Ekistics), και στον τομέα προγραμμάτων διεθνούς συνεργασίας το ΑΚΟ προχώρησε στη διοργάνωση του ετήσιου Αθηναϊκού Μήνα Οικιστικής, όπου και έλαβαν χώρα τα 12 Συμπόσια της Δήλου (1963 – 1975). Σ’ αυτά τα Συμπόσια παρευρίσκονταν επιστήμονες καταξιωμένοι από εξήντα χώρες και πάνω, προκειμένου να διεξαχθεί μια διεπιστημονική συζήτηση, κυρίως σε ότι αφορούσε το ζήτημα των δικτύων¹⁶.

Τις χρονιές 1963 και 1964, ο Δοξιάδης αντιπροσώπευσε την Ελλάδα στην 1^η Συνεδρίαση της Επιτροπής Κατοικίας και Προγραμματισμού του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών, στη Νέα Υόρκη. Επίσης, το 1963, ανέλαβε τη θέση του προέδρου στη συνεδρία που είχε ως θέμα τα αστικά προβλήματα, στη Διάσκεψη του ΟΗΕ, που διοργανώθηκε στη Γενεύη, για την εφαρμογή της Επιστήμης και της Τεχνολογίας προς όφελος των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών του κόσμου. Λίγο καιρό αργότερα, το 1965, ιδρύθηκε από τον ίδιο η Διεθνής Εταιρεία Οικιστικής (WSE – World Society of Ekistics), το έργο της οποίας φτάνει ως τις μέρες μας. Υπεύθυνος για την οργάνωσή της εταιρείας ήταν ο γενικός γραμματέας της, Παναγής Ψωμόπουλος. Μάλιστα, τα μέλη της εταιρείας ανέρχονταν στα 192, προέρχονταν από 42 κράτη και οι συναντήσεις τους γινόντουσαν σε ετήσια βάση σε διάφορα μέρη του κόσμου¹⁷.

Αξίζει για άλλη μια φορά να αναφερθεί, ότι κατά τη διάρκεια της ζωής του, έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις και βραβεία για το έργο του, αλλά το τέλος του ήρθε

¹⁵ J. Tyrwhitt, «Kenzo Tange», στο *Ekistics*, τ. 22 (1966), σ. 76-67

¹⁶ C.A. Doxiadis, *Ecumenopolis*, σ. 27

¹⁷ World Society for Ekistics, <http://www.ekistics.org>

βασανίζοντας τα τελευταία χρόνια της ζωής του, καθώς δοκιμάστηκε από μια εξουθενωτική και ψυχοφθόρα αρρώστια που του προκαλούσε βαθμιαία παράλυση στο σώμα του.¹⁸

Η όλη πορεία της σταδιοδρομίας του σίγουρα δηλώνει πως ο Δοξιάδης καινοτόμησε στον τομέα του, εισάγοντας ένα σύγχρονο πολεοδομικό σχεδιασμό, εξαιτίας της μεθοδολογίας που χρησιμοποιούσε για να συλλάβει την εκάστοτε ιδέα του και να την υλοποιήσει. Η δράση, τόσο του ίδιου όσο και των συνεργατών του, ήταν πάντα τόσο άμεση, ακριβής, πολυσχιδής και αποτελεσματική, που τους καθιστούσε ικανούς να ανταπεξέλθουν στα έργα που αναλάμβαναν, ακόμα και κάτω από δύσκολες εργασιακές συνθήκες. *«Η προσέγγισή του σε όλα τα έργα που αναλάμβανε το γραφείο του, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο ο όγκος δουλειάς διανέμονταν στους συνεργάτες του από διαφορετικές ειδικότητες ήταν αποτελεσματικός σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως στο σχηματισμό οικισμών σε αναπτυσσόμενες χώρες»*.

Προκειμένου ο Δοξιάδης να οδηγηθεί σε ορθή και ακριβή κάθε φορά αποτελέσματα και συμπεράσματα, αναφορικά με τους ανθρώπινους οικισμούς και το ολοκληρωμένο σύστημα δυνάμεων στο οποίο στηρίζεται η σχεδιάσή τους, σε όλες τις κλίμακες, χρειάστηκε να επιδοθεί, κατά τη διάρκεια των σαράντα χρόνων ενεργής πορείας του, στη μελέτη περισσότερων από χιλίων παραδειγμάτων σύγχρονων πόλεων της εποχής του¹⁹.

Σημειώνεται πως από το 1968 έως το 1972 ο Δοξιάδης ασχολούταν κατά καιρούς με τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων των ερευνών του. Αναφέρεται χαρακτηριστικά πως *«ο Δοξιάδης αξιοποίησε τη θεωρητική του δουλειά για να δημιουργήσει μεθόδους σχεδιασμού στηριγμένες στη διεξοδική εμπειρική ανάλυση των δεδομένων, κυρίως με ποσοτικές μεθόδους»*²⁰.

Είχε υιοθετήσει την άποψη ότι η οργάνωση των δομών και οι διαδικασίες που απαιτούνται δεν θα πρέπει να είναι απόρροια των λειτουργικών αναγκών που έχουν τα κτίρια κατά την κατασκευή τους, αλλά θα πρέπει να πηγάζουν από τις απαιτήσεις των οικισμών και των συστημάτων οικισμών, που ο αρχιτέκτονας θα πρέπει κάθε φορά να είναι σε θέση να διακρίνει, προκειμένου να θέτει σε σωστές βάσεις ακόμη και το σχεδιασμό των κτισμάτων. Κάθε φορά που προχωρούσε σε έναν πολεοδομικό σχεδιασμό είχε ως εργαλείο αναλυτικά επιστημονικά διαγράμματα. Κατά συνέπεια, στο σχεδιασμό αποδιδόταν κεντρική σημασία, καθώς λειτουργούσε ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο συλλογισμό και στο αντικείμενο.

¹⁸ Constantinos A. Doxiadis, Architect & Urban Planner, Biographical Note, <https://www.doxiadis.org/ViewStaticPage.aspx?ValueId=4276>, 22.02.2021

¹⁹ Κ. Α. Δοξιάδης, «Οι Μετακινήσεις & οι Οικισμοί του Ανθρώπου», στο *Ekistics*, τ. 29 (1970), σ. 32

²⁰ C.A.Doxiadis, *Between Dystopia and Utopia*, Faber and Faber, Λονδίνο 1968, σ. 76

«Τα διαγράμματά του δεν παρουσίαζαν απλές σχέσεις στο χώρο, αλλά έδιναν οπτική και συμβολική μορφή στα εννοιολογικά συστήματα που τις ερμηνεύουν»²¹.

Θεωρείται αδιαμφισβήτητο, πως ο Δοξιάδης είναι σε θέση να αποκαλύψει πολλά στοιχεία για την πολεοδομία της εποχής του, καθώς και για την αλλαγή των μοντερνιστικών απόψεων σε σχέση με την πόλη. Αν και την περίοδο που ήταν φοιτητής ήταν επηρεασμένος από το έργο, “Precision”, του Le Corbusier, στην πορεία επιχείρησε να το ανασκευάσει, μετατρέποντας το σε κάτι πιο ανθρώπινο²². Ενστερνίστηκε την άποψη ότι ο άνθρωπος αποτελεί το κύριο στοιχείο στη σύνθεση μιας πόλης, και συνδυάζοντάς τον με τα άλλα τέσσερα συστατικά της, τη φύση, την κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα, φτιάχνουν όλα μαζί το μόριο της πόλης. Όλα αυτά τα πέντε στοιχεία θα πρέπει να δείχνουν πλήρως ισορροπημένα μεταξύ τους, προκειμένου να υπάρχει αρμονική λειτουργία στην πόλη, όπως ορίζει η θεωρία της οικιστικής²³.

Ο ισχυρισμός, μάλιστα, του Le Corbusier που θέλει τον αρχιτέκτονα να μην μένει στη σχεδίαση μόνο των αντικειμένων, αλλά να βλέπει πώς εργάζεται ένας οργανωτής, βρίσκει αντίκτυπο στο έργο του Δοξιάδη. Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο οργάνωνε και διαχειριζόταν το γραφείο του, είχε το ταλέντο να διατηρεί έναν άψογο συντονισμό μεταξύ των συνεργατών του, που απέρρευε όχι μόνο από εντολές και συμβουλές που μπορεί να έδινε, αλλά και από μια συλλογική νοοτροπία, που στηριζόταν σε ένα γενικό θεωρητικό και μεθοδολογικό προσανατολισμό. Διαχειριζόταν με τέτοιο τρόπο τους υπαλλήλους του που κατάφερνε κάθε φορά να τους πείθει ότι το αντικείμενο με το οποίο ασχολούνται είναι βαρύνουσας σημασίας, και ότι πρέπει να αποδίδουν τέτοιο ενδιαφέρον σαν να ήταν δικό τους έργο. Μάλιστα, αρκετές φορές οι ίδιοι έκαναν «[...] οικειοθελώς και αμισθί υπερωρίες, προκειμένου το τελικό αποτέλεσμα να είναι το προσδοκώμενο».

1.6. Παγκόσμια καταξίωση

Προσωπικότητες σαν αυτή του Δοξιάδη (1913-1975) οδηγούν σήμερα σε στοχαστικές σκέψεις, και προκαλούν, παράλληλα, αισθήματα θαυμασμού. Αρκετές φορές, μάλιστα, προκαλείται και το αίσθημα της νοσταλγίας, καθώς αναπολείται το συγκροτημένο πνεύμα του, όπως και το εύρος του οράματός του, στοιχεία προσωπικότητας που σήμερα είναι δυσεύρετα. Σημειώνεται, πως όντας εξήντα δυο χρονών, ο Δοξιάδης υπηρέτησε τη χώρα του ποικιλοτρόπως²⁴.

²¹ C.A.Doxiadis, *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, Λονδίνο 1968, σ.34

²² Δ. Ζ. Ανδριόπουλος, *Ιστορία της νεοελληνικής αισθητικής και φιλοσοφίας της τέχνης 1453-2000*, Αθήνα 2002

²³ C.D. Brownson, *ό.π.*, σ. 167

²⁴ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 59

Η συμβολή του ήταν τεράστια και βαρυσήμαντη, καθώς πρόσφερε έργο, ανοικοδομώντας την μεταπολεμική Ελλάδα, προσέλκυσε κοντά του συνεργάτες με πρωτοποριακό και καινοτόμο πνεύμα, έκανε ορθές προβλέψεις για τις προκλήσεις του 20^{ου} αιώνα, δεν υπήρξε συντηρητικός σε θέματα καινοτομίας και σχεδιασμού και επέκτεινε τις επιχειρηματικές του δράσεις σε διεθνές επίπεδο, εκθέτοντας, έτσι, τις απόψεις του για μια ρηξικέλευθη οικουμένη, που θα στηρίζεται σε καλύτερους όρους διαβίωσης. Αξίζει να σημειωθεί, πως ο πατέρας του διατέλεσε υπουργός περιθάλψεως από το 1922 έως το 1924, και η συμβολή του ήταν καθοριστική στη φροντίδα των προσφύγων. Έχοντας καταβολές από μια τέτοια οικογένεια, ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης χαρακτηρίζεται ως αυθεντικός κοσμοπολίτης, με άσβεστο ενδιαφέρον για τον κόσμο.

Οι εμπειρίες που αποκόμισε τη δεκαετία του '50 ταξιδεύοντας, μόνο γόνιμες και επωφελείς μπορούν να χαρακτηριστούν. Τα ταξίδια του αυτά γινόντουσαν για επαγγελματικούς σκοπούς, καθώς εκπλήρωνε τις ανάγκες του γραφείου του και εκπροσωπούσε διεθνείς οργανισμούς. Άλλες φορές πάλι, ταξίδευε ως μέλος οικονομικών αποστολών. Έχοντας επηρεαστεί από τον Τ. Ε Λόρενς, τον επονομαζόμενο «Λόρενς της Αραβίας» ξεκίνησε να γράφει στο ημερολόγιό του, έχοντας έμπνευση από τους «Επτά στύλους της σοφίας», *«ένα ημερολόγιο που δεν απαντά σε προβλήματα μελλοντικής τακτικής, που δεν προτείνει προγράμματα, αλλά το οποίο ανοίγει τα μάτια για την κατανόηση των προβλημάτων και για το πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν»*²⁵.

Τις εμπειρίες του από τα ταξίδια του στην Ινδία, το Πακιστάν, την Ιορδανία και τη Συρία, που έκανε τη χρονική περίοδο 1954-1956, τις κατέγραφε ηχητικά. Τα λόγια του καταγράφηκαν οργανωμένα σε ημερολόγια μαζί με τις αντίστοιχες φωτογραφίες, και, φυσικά, πήραν τη θέση που τους άρμοζε, στο γραφείο του. Σήμερα, βρίσκονται στο αρχείο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Από αυτό το υλικό που συγκεντρώθηκε, διάφορα αξιόλογα τμήματα αποσπάστηκαν, προκειμένου να εκδοθούν από τις εκδόσεις «Μέλισσα». Ο τίτλος που δόθηκε στο εν λόγω βιβλίο, που έχει πλούσιο φωτογραφικό υλικό, είναι *«Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, Ταξιδιωτικά Ημερολόγια 1954-1956»*. Την επιμέλεια του βιβλίου αυτού την ανέλαβε ο πολυπράγμων διανοητής και αρχιτέκτονας Δημήτρης Φιλιππίδης. Στο κείμενο που έγραψε ο ίδιος ο Φιλιππίδης παρουσίασε τον κόσμο του Δοξιάδη έτσι όπως εκείνος τον έβλεπε μέσα από το υλικό που κατάφερε να συγκεντρώσει. Μάλιστα, η περιγραφή του εστιαζόταν σε έννοιες που οδηγούσαν στην ευρύτερη προσέγγιση που υιοθετούσε ο Δοξιάδης. Τέτοιες έννοιες που τον αντιπροσώπευαν ήταν τόπος, παράδοση, ανάγκη, υποδομές, τεχνολογία, πόλη, χρηστικότητα, φύση, πρόβλεψη και υγιεινή. Όλες αυτές οι

²⁵ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 62

έννοιες αποτελούσαν τους πυλώνες γύρω από τους οποίους ο τεχνικός πολιτισμός έπρεπε να στηριχτεί, προκειμένου να δώσει τα φώτα του στην μεταπολεμική εποχή της χώρας. Χαρακτηριστικά, ο Δημήτρης Φιλιππίδης αναφέρει: «ο Δοξιάδης είναι πάνω απ' όλα πρακτικός και ελεγχόμενα συναισθηματικός, κάτι που χαρακτηρίζει γενικότερα τη ψυχοσύνθεσή του». Ο Δοξιάδης έγραφε «ατημέλητα και συντομογραφικά», αποκαλύπτοντας έτσι τους ποικίλους προβληματισμούς του. Η συναισθηματική του απελευθέρωση έρχεται όταν μια νύχτα, όντας άγρυπνος, ακούει μουσική από ένα γλέντι γαμήλιο, στο Καράτσι. Χαρακτηριστικά, γράφει: «αρχίζω να σκέφτομαι πόσο ξένος θα πρέπει να φαίνομαι σε αυτούς τους ανθρώπους που δεν πιστεύουν ότι μπορώ να καταλάβω τη μουσική τους, τον χορό τους, τον γάμο τους, ώστε να με πάνε εκεί...»²⁶.

Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση του Φιλιππίδη ότι ο Δοξιάδης «στο βάθος, ακόμα αδιόρατα, επεξεργάζεται το πιο σημαντικό ίσως βιβλίο του, το “Architecture in Transition”». Το σίγουρο είναι, πάντως, πως κάποιος μπορεί να καταλάβει τον Δοξιάδη καλύτερα και να καταλάβει καλύτερα αυτά που σκεφτόταν, μέσω των ημερολογίων του²⁷.

1.7. Τα συμπόσια της Δήλου

Στα φοιτητικά του χρόνια ο Δοξιάδης παρακολούθησε το IV CIAM που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα και 10 χρόνια μετά, το 1943, υπογράφηκε στο Παρίσι από το Le Corbusier η περίφημη “Χάρτα των Αθηνών”. «Η χάρτα των Αθηνών ήταν το αποτέλεσμα του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής CIAM, το οποίο πραγματοποιήθηκε το 1933 πάνω στο πλοίο «Παρίς» σε ένα ταξίδι από τη Μασσαλία στον Πειραιά και την Αθήνα. Το θέμα του συνεδρίου ήταν η «Λειτουργική Πόλη» και αφορούσε στην ανάλυση και θεραπεία των πόλεων από τις συνθήκες διαβίωσης που είχαν προκύψει λόγω της βιομηχανοποίησης και της αστυφιλίας, θέτοντας θέματα όπως οι νέοι οικισμοί, οι αρχές προσανατολισμού με βάση τον ήλιο, ο ρόλος των ιστορικών κτιρίων και κέντρων στις μοντέρνες πόλεις, ο μοντέρνος δρόμος και η σχέση του με την κατοικία, το μέγεθος και η κατάσταση των χώρων εκπαίδευσης και αναμυχής».²⁸

«Η χάρτα των Αθηνών» ήταν ουσιαστικά ένα μανιφέστο του κινήματος του μοντερνισμού. Απ' το 1950 και έπειτα η θεωρία του μοντερνισμού αρχίζει να κριτικάρεται έντονα και η νέα γενιά πολεοδόμων και αρχιτεκτόνων να θέτουν ως προτεραιότητα την ανθρώπινη κλίμακα και ανάπτυξη. Η μηχανή που ως τότε είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στο

²⁶ C. A. Doxiadis, ό. π., σ. 69

²⁷ J. Bosman, «CIAM after the War: A Balance of the Modern Movement», στο: *Rassegna* τχ. 52 (1992), σ. 87

²⁸ Σ. Ντόνα, «Αναδρομή και προοπτική. Η χάρτα των Αθηνών από τα 80 χρόνια» στο :*Goethe institute*, 2013

αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό γίνεσθαι, καλείται απ'τη γενιά του '50 σ'έναν επικουρικότερο ρόλο ως προς την ανάπτυξη του ανθρώπου και της πόλης. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης αν και στα πρώτα του βήματα εμπνεύστηκε απ'το μοντερνισμό και το Le Corbusier στη συνέχεια αφόρισε την κατακόρυφη δόμηση που απομακρύνει τον άνθρωπο από τη φύση και την υπόλοιπη κοινωνία και υιοθέτησε τη θεωρία της οριζόντιας δόμησης που θέτει ως προτεραιότητα τον άνθρωπο.

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης θεωρούσε πολύ σημαντική την διεπιστημονικότητα ως προς την επίλυση των προβλημάτων της πολεοδομίας, το 1963 λοιπόν, 30 χρόνια μετά το IV CIAM διοργανώνει το πρώτο συμπόσιο στο νησί της Δήλου. Για την ακρίβεια το συμπόσιο έλαβε χώρα πάνω σ'ένα πλοίο προσομοιάζοντας το ταξίδι του "Πατρίς" αλλά αυτή τη φορά το πλοίο έπλεε στα καταγάλανα νησιά του Αιγαίου με τελικό προορισμό το νησί της Δήλου. *«Το συμπόσιο της Δήλου πραγματοποιήθηκε, κατόπιν τούτου, από τις 6 έως τις 13 Ιουλίου πάνω στο ατιμόπλοιο "Νέα Ελλάς" που ταξίδευε στον Αιγαίο χώρο ώστε να δοθεί στους συνέδρους η ευκαιρία να παρακολουθήσουν τον ανθρώπινο οικισμό στη γέννησή του, στο μεγαλείο του και στην κατάπτωσή του, στην πορεία του δηλαδή μέσα σε 5.000 χρόνια συνεχούς ιστορίας...»²⁹*

Για τα επόμενα 12 χρόνια διοργάνωνε κάθε Ιούλιο τα συμπόσια της Δήλου στα οποία μετείχαν σπουδαίες προσωπικότητες όχι μόνο από τον αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό κόσμο αλλά και σπουδαίοι επιστήμονες της εποχής, συγγραφείς, οικονομολόγοι και κοινωνιολόγοι κι αυτό αναδεικνύει τον ολιστικό τρόπο με τον οποίο ο Δοξιάδης αντιμετώπιζε το σχεδιασμό της πόλης. *«...Και οι 34 διαπρεπείς επιστήμονες και ειδικοί που πήραν μέρος σ' αυτό, προέρχονταν από 15 διαφορετικές χώρες από τον Ανατολικό, το Δυτικό και τον Τρίτο κόσμο, αντιπροσώπευαν 17 διαφορετικές επιστήμες και επίσης τα πανεπιστήμια, τους διεθνείς επαγγελματικούς οργανισμούς, τις διεθνείς οργανώσεις, τους κρατικούς διοικητικούς οργανισμούς.»³⁰*

Στα συμπόσια της Δήλου ο Δοξιάδης ανέπτυξε τη θεωρία του περί οριζόντιας δόμησης αλλά και την έννοια της παγκόσμιας πόλης. Πρότυπο αρχιτεκτονικής για τον 20^ο αιώνα αποτελούσε κατά το Δοξιάδη η αρχαία ελληνική πόλη, η Δήλος λοιπόν η οποία κατά την αρχαιότητα ήταν η έδρα της Αθηναϊκής Συμμαχίας είχε έναν ιδιαίτερο συμβολισμό για τη διοργάνωση των συμποσίων και για την ανάδυση των πολεοδομικών ιδεών για το σχεδιασμό των σύγχρονων οικισμών.

²⁹ Αρχιτεκτονικά Νέα, Αρχιτεκτονική, τχ 40(1963), σ. 8

³⁰ Αρχιτεκτονικά Νέα, Αρχιτεκτονική, τχ. 40(1963), σ. 8

Οι επισκέπτες του Δοξιάδη, λαμπροί επιστήμονες όλων των ειδικοτήτων είχαν τη δυνατότητα να βρεθούν μακριά απ' τη βουή των πυκνοκατοικημένων πόλεων και να αφεθούν στη μελέτη της αρχαίας ελληνικής πόλης σ' ένα μέρος που δεν κατοικείτο από ανθρώπους κι έτσι απερίσπαστα μπορούσαν να αφεθούν στη μαγεία μιας άλλης εποχής, αυτής που ο Δοξιάδης θεωρούσε χρυσή εποχή της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας. «... Δηλαδή, μια συνάντηση επιστημόνων και ειδικών, οργανωμένη πάνω στα πρότυπα των αρχαίων ελληνικών συμποσίων, η οποία να πληροί όλους τους όρους και τις συνθήκες που αναφέρθηκαν πιο πάνω, ώστε οι σύνεδροι να μπορούν να εξετάσουν το πρόβλημα κατά βάθος, συζητώντας σε μια ατμόσφαιρα άνεσης και ξεκούρασης, μακριά από τις ενοχλήσεις της καθημερινής επαφής και των επίσημων επαφών.»³¹

³¹ Αρχιτεκτονικά Νέα, Αρχιτεκτονική, τχ. 40 (1963), σ.8

Β' Κεφάλαιο

Οι ανθρώπινοι οικισμοί, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον τους

2.1. Η αρχαία ελληνική πόλη και η πόλη του σήμερα

Κατά τον Δοξιάδη, οι αρχαίες ελληνικές πόλεις είχαν δομηθεί σε ανθρώπινη κλίμακα, γεγονός που έφερνε τους ανθρώπους πιο κοντά αλλά τους κρατούσε και σε επαφή με τη φύση. Αντίθετα στη σύγχρονη εποχή ο άνθρωπος χτίζει τις πόλεις του με γνώμονα τη μηχανή, κατασκευάζει ουρανοξύστες, ογκώδεις πολυκατοικίες και οδηγείται σε κοινωνική αποξένωση αλλά και σε απόσταση από το φυσικό περιβάλλον. «Υπάρχει πραγματικά μια οξεία αντίθεση ανάμεσα στην αρχαία και τη σημερινή πόλη, αλλά και ανάμεσα στο πόσο γνωρίζουμε και πόσο καταλαβαίνουμε την καθεμιά από αυτές. Στην αρχαία πόλη, ο Άνθρωπος ήταν ο μοναδικός κάτοικος, ενώ η σημερινή πόλη κατοικείται από τον Άνθρωπο αλλά και από τη μηχανή. Οι λειτουργίες της πόλης έχουν αλλάξει, και το ίδιο ισχύει για τους κατοίκους και τις διαστάσεις της».³²

Ο Δοξιάδης μελετώντας την αρχαία ελληνική πόλη είχε διαπιστώσει ότι το μικρό της μέγεθος ήταν αυτό που βοηθούσε τον άνθρωπο να την αντιλαμβάνεται και να είναι ο κυρίαρχός της. Συγκεκριμένα έλεγε ότι στο κέντρο της πόλης βρισκόταν η αγορά, στην οποία είχαν εγγύτητα όλοι οι κάτοικοι από οποιοδήποτε σημείο της. Αυτό ήταν εφικτό, αφενός λόγω του μικρού μεγέθους της και αφετέρου γιατί έδειχνε να είναι σχεδιασμένη με μια απλή δομή. «...η μορφή της αρχαίας πόλης ήταν εν γένει απλή. Και στις δυο αυτές κατηγορίες μπορούσε κανείς να κινηθεί από οποιοδήποτε σημείο της πόλης προς το κέντρο της, πρώτον επειδή αυτό φαινόταν από παντού-μια και οι αποστάσεις ήταν τέτοιες ώστε να το επιτρέπουν- και δεύτερον επειδή μπορούσε να μεταβεί κατευθείαν προς το κέντρο».³³

Επομένως αυτό που ο Δοξιάδης θεωρούσε ύψιστης σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία της πόλης και την εξυπηρέτηση των ανθρώπινων αναγκών ήταν ένας τέτοιος πολεοδομικός σχεδιασμός που θα επέτρεπε στον άνθρωπο την ελεύθερη διέλευσή του στο κέντρο της πόλης, εκεί που είναι η ψυχή της αγοράς αλλά και οι δημόσιες υπηρεσίες και οι λατρευτικοί χώροι. Ονειρευόταν μια πόλη ασφαλή, που το κέντρο της θα είναι εύκολα προσβάσιμο για τον πεζό χωρίς να κινδυνεύει από την υψηλή ταχύτητα των αυτοκινήτων και χωρίς να είναι αναγκασμένος να εισπνέει τα καυσαέρια των μηχανών.

³² Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 190

³³ Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 195

Φτάνοντας στην πόλη του σήμερα παρατηρούμε ότι ο άνθρωπος εκτοπίζεται από τη μηχανή. Οι πόλεις έχουν χάσει την ανθρώπινη διάσταση κ μέρα με τη μέρα χάνουν τη συνοχή κ την αισθητική τους. Ογκώδη κτίρια χτίζονται παντού κ οι ανάγκες του ανθρώπου φαίνεται ότι καλύπτονται μόνο στους ιδιωτικούς χώρους όπου ακόμη κυριαρχεί ανθρώπινη κλίμακα. Κατά το Δοξιάδη ο άνθρωπος φαίνεται να έχασε την επαφή του με το συνάνθρωπο και τη φύση. *«Επιβάλλεται να δώσουμε και πάλι ανθρώπινες διαστάσεις στους δρόμους, στις πλατείες και στις γειτονιές ώστε να μπορέσουμε να χτίσουμε ξανά ανθρώπινες κοινότητες».*³⁴

Η πόλη του σήμερα αναμφίβολα οφείλει να βρει ξανά την ανθρώπινη κλίμακα και συνάμα να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες της μηχανής χωρίς να της επιτρέψει να τον κυριαρχήσει. *«Επιβάλλεται, λοιπόν, να επιτύχουμε μια σύνθεση των δυο κλιμάκων: της ανθρώπινης και της ανθρωπο-μηχανικής... Προς όφελος του Ανθρώπου θα πρέπει να στραφούμε στην αρχαία μας κληρονομιά και να δούμε πώς η αρχαία ελληνική πόλη μπορεί να μας βοηθήσει ιδιαίτερα».*³⁵

Τέλος ο Δοξιάδης για να εξάγει συμπεράσματα για την πολεοδομία των αρχαίων οικισμών και πώς αυτή επηρέασε την ανάπτυξη και την κουλτούρα τους, προέβη σε στατιστική ανάλυση. Με αυτόν τον τρόπο θέλησε να αναβιώσει αυτήν την κλίμακα σε μέρη μικρού μεγέθους μέρη, όπως το Islamabad προκειμένου να εφαρμόσει τα αποτελέσματα της ανάλυσης των αρχαίων ελληνικών οικισμών στο σχεδιασμό σύγχρονων πόλεων.

Προκειμένου ο Δοξιάδης να καταλήξει σε ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με την κατανόηση των δυσκολιών και των προβλημάτων των ανθρωπίνων οικισμών και κατά συνέπεια, τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να αποτραπούν στο μέλλον για να επέλθει η ομαλή λειτουργία τους, χρειάστηκε πρώτα να προβεί στην ανάλυση και μελέτη του τρόπου με τον οποίο εξελίχτηκε η δομή και η λειτουργία των οικισμών. Στηριζόμενος στις πληροφορίες του, οδηγήθηκε σε πέντε κύριες αρχές που αναφέρονται στη δημιουργία των ανθρωπίνων οικισμών³⁶. Αυτές είναι³⁷:

- I. Η αύξηση στο μέγιστο δυνατό βαθμό των επαφών του ατόμου με το φυσικό περιβάλλον, τους συνανθρώπους του και με τα έργα του.
- II. Η μείωση της απαιτούμενης προσπάθειας που καταβάλλει ο άνθρωπος για να επιτευχθεί η κοινωνικοποίησή του.
- III. Η βελτίωση του ιδιωτικού χώρου στον οποίο νιώθει προστασία και ασφάλεια.

³⁴ Α.-Α. Κύρτσης, *ό. π.*, σ. 199

³⁵ C.A.Doxiadis, «The ancient greek city and the city of the present», στο *Ekistics*, τ. 18, τχ. 108 (1964), σ. 363

³⁶ C. A. Doxiadis, «*Tempelorientierung*», σ. 87

³⁷ G. H. Baker, *Le Corbusier - The Creative Search: The Formative Years of Charles Edouard Jeanneret*, Λονδίνο 2000, σ. 54

- IV. Η όσο το δυνατόν καλύτερη ανάπτυξη της σχέσης του ανθρώπου με τα υπόλοιπα στοιχεία που τον περιβάλλουν.
- V. Η επίτευξη της καλύτερης δυνατής σύνθεσης με βάση όλες τις υπόλοιπες αρχές

Ο σχεδιασμός των οικισμών τα αρχαία χρόνια δεν πραγματοποιείτο με το «καρτεσιανό» σύστημα αλλά οι αρχαίοι ημών πρόγονοι σχεδίαζαν με βάση τις γεωμετρικές σχέσεις γωνιών, η κορυφή των οποίων ταυτιζόταν με τα μάτια του ανθρώπου, και οι πλευρές όσο επεκτεινότουσαν έβρισκαν συγκεκριμένα σημεία, όπως πλευρές και όρια ναών, αγάλματα, βωμούς κ.α. Συνεπώς, το ανθρώπινο βλέμμα έπαιζε καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία σχεδιασμού και το οπτικό πεδίο ερχόταν σε πλήρη ταύτιση με το πεδίο αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως υπήρχε ένα σημείο στο χώρο, που αποτελούσε την είσοδο σ' αυτόν, από το οποίο όλο το αρχιτεκτονικό συγκρότημα ήταν διακρινόμενο³⁸. Το πρότυπο βρισκόταν ακριβώς στο σημείο της εισόδου, προκειμένου να την αναδεικνύει, και παράλληλα να λειτουργεί ως σημείο αναφοράς, από το οποίο ο κάθε εισερχόμενος μπορούσε για πρώτη φορά να εποπτεύει την αρχιτεκτονική σύνθεση.

Στην εποχή μας, το αρχείο του Δοξιάδη περιλαμβάνει δεκαεννιά φακέλους που αφορούν δεκαεννιά πόλεις, την Αίγινα, την Άσσο, την Αθήνα, την Κω, τους Δελφούς, τη Δήλο, την Έφεσο, την Μαγνήσια, την Μεγαλόπολη, την Μίλητο, την Ολυμπία, την Παλμύρα, την Πέργαμο, τη Σάμο, τη Σελινούντα, το Σούνιο, την Τεγέα και τη Λυκόσουρα. Το υλικό που βρίσκεται στους φακέλους αυτούς χρονολογείται από το 1896 έως το 1936 και πρόκειται για σημειώσεις, σκίτσα, κάρτες, αλλά και διαφημιστικά φυλλάδια από τους αρχαιολογικούς χώρους.

Ακόμη, κάποιες φορές προκειμένου να γίνει αποτύπωση του χώρου, ο Δοξιάδης, πέρα από τις κατόψεις, χρησιμοποιεί και πανοραμικές φωτογραφίες.³⁹ Ο εκάστοτε χώρος «διαβάζεται» μέσα από τις φωτογραφίες αυτές, όταν το βλέμμα του ατόμου κινηθεί σε οριζόντιο επίπεδο γύρω από μια νοητή κατακόρυφο. Η συγκέντρωση του υλικού αυτού ξεκίνησε να γίνεται από το 1933 και κράτησε ένα χρόνο. Έτσι, ο Δοξιάδης το 1934 κάνει αρχή να εξετάσει το θέμα του. Το πολύ μέσα σε δύο έτη, έχει καταφέρει να συγκεντρώσει σχεδόν όλη την αρχαία πολεοδομία, να την αναλύσει, να την ερμηνεύσει και να κάνει παρουσίαση των αποτελεσμάτων του, έχοντας εμπλουτίσει το υλικό του με ελάχιστες οπτικές χαράξεις⁴⁰.

³⁸ C. A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», στο *Der Baumeister*, (1940), σ. 32

³⁹ C. A. Doxiadis, *Griechischer Stadtebau, Raumforschung und Raumordnung*, σ. 48

⁴⁰ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 66

Ο Δοξιάδης προκειμένου να στηρίξει την αρχική υπόθεση στην οποία θα αναπτυσσόταν η θεωρία του, ανατρέχει σε πηγές της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Μάλιστα, ο ίδιος κάνει λόγο για κείμενα εξ' ολοκλήρου αρχαία, και κατά βάση των κλάδων της φιλοσοφίας και των μαθηματικών. Έτσι, το μόνο σύγγραμμα στον τομέα της αρχιτεκτονικής, που ο Δοξιάδης εντόπισε να έχει διασωθεί από την αρχαιότητα, είναι το *De Architectura* του Βιτρούβιου⁴¹. Το έργο αυτό διέθετε αρκετά αξιοποιήσιμα κομμάτια προς υποστήριξη της υπόθεσης της θεωρίας του, ωστόσο, όπως ο ίδιος αναφέρει, δεν περιγράφεται το σύστημα στο οποίο αναφερόταν, για τον προφανή λόγο ότι την εποχή του Βιτρούβιου δεν το χρησιμοποιούταν. Έτσι, άρχισε να δείχνει το ενδιαφέρον του σε μαθηματικές και φιλοσοφικές ιδέες, που θεωρούσε ότι μπορούσαν να αντιστοιχιστούν με θεωρίες για την οργάνωση του χώρου⁴².

Οι κύριες θεωρίες στις οποίες βασίστηκε ο Δοξιάδης είναι του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα, του Πλούταρχου, του Ευκλείδη και του Πausανία. Κατά συνέπεια, ο Δοξιάδης ορμώμενος από την αρχαία φιλοσοφία, είχε συγκεντρώσει τα κατάλληλα αποσπάσματα σχετικά με τους νόμους, τη γεωμετρία, τη δομή, την πεπερασμένη ή την άπειρη φύση του σύμπαντος. Ακόμη, μέσα από τη μελέτη του, από τον Όμηρο μέχρι τον Πάτροκλο, είχε στο αρχείο του κοσμολογικά σχήματα, απόψεις του Ευκλείδη για την οπτική και την προοπτική, γεωμετρικά θρησκευτικά σύμβολα και αριθμητικές – πυθαγόρειες θεωρίες και συστήματα αναλογιών. Μάλιστα δεν είναι λίγες οι φορές που στις παρουσιάσεις του αυτές, ο Δοξιάδης εκθέτει συγκεκριμένα παραδείγματα προκειμένου να κάνει σαφή τη σχέση των θεωριών της αρχαιότητας με το σύστημά του. Χαρακτηριστικά μπορούν να αναφερθούν τα ακόλουθα⁴³.

Κατά τον Αρχύτα, «[...] η γωνία του τριγώνου (60^ο) ανταποκρίνεται σε τέσσερις θεούς δηλ. στον Κρόνο, στον Άδη στον Άρη και στο Διόνυσο [...] Η γωνία του τετραγώνου (90^ο), ανταποκρίνεται σε τρεις θεές, τη Ρέα, τη Δήμητρα και την Εστία [...] Ο Φιλόλαος αναφέρει ότι οι Πυθαγόρειοι συνέδεσαν αριθμούς και σχήματα με θεούς [...] Ορισμένοι αριθμοί, όπως το 1 και το 12 είχαν ιδιαίτερη σημασία. Η τεράστια σημασία του δέκα αναφέρεται από σχεδόν όλους τους φιλοσόφους: ο Αριστοτέλης αναφέρει στα *Μεταφυσικά* “*Η Δεκάδα είναι σπουδαία, πλήρης... η αφετηρία θεϊκής και ανθρώπινης ζωής*”»⁴⁴.

Αξίζει να σημειωθεί, πως κάθε φορά που ο Δοξιάδης αναφερόταν στους προσωκρατικούς προσπαθούσε να είναι αρκετά προσεκτικός. Επιλέγει να κάνει μια παρουσίαση ενός γενικού φιλοσοφικού πλαισίου της αντίστοιχης εποχής και δεν προβαίνει

⁴¹ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 50-51

⁴² C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 49

⁴³ Π. Μιχαήλ, *ό. π.*, σ. 105

⁴⁴ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 68

σε άμεσες συγκρίσεις και αναλογίες, για να αποφύγει την πιθανότητα να οδηγηθεί σε αδιέξοδα. Ειδικότερα, κάνει αναφορά στην άποψη του Αναξίμανδρου και στον Φιλόλαο απ' τους Πυθαγόρειους σχετικά με τη σφαιρική μορφή του σύμπαντος. Επίσης, αναφέρει τον Αρχύτα για τις ιδέες του σχετικά με τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των γωνιών και των άστρον. Αυτό συμβαίνει διότι τις σχέσεις αυτές, αυτούσιες όπως είναι, ο Δοξιάδης θα τις αξιοποιήσει για να στηρίξει τη θεωρία του⁴⁵.

Στα πρώτα τρία κεφάλαια της διατριβής του, που φέρει τον τίτλο «Η Διαμόρφωση του Χώρου στην Ελληνική Πολεοδομία», γίνεται αναφορά στη βιβλιογραφία που αποτελεί τη θεωρητική βάση της υπόθεσής του. Εκεί, λοιπόν, όπου αναλύθηκε η δομή των αρχαίων ελληνικών πόλεων, ο συγγραφέας του έργου θα συμπεριλάβει το Περί Φύσεως του Εμπεδοκλή, τον Φαίδωνα του Πλάτωνα, τα Στοιχεία του Ευκλείδη, τα Πολιτικά και το Μετά τα Φυσικά του Αριστοτέλη, τα Σχόλια στον Ευκλείδη του Πρόκλου και το Περί Πυθαγορείων Αριθμών του Φιλολάου⁴⁶. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς πως ο Δοξιάδης επιχειρεί να συγκεντρώσει λόγια, φράσεις, σχήματα από την αρχαιότητα, που θα του είναι χρήσιμα στην προσπάθεια του να διατυπώσει μια πρωτότυπη, αλλά συνάμα υποθετική θεωρία. Έτσι, μέσα από τα αποσπάσματα αυτών των πηγών αναδιαμορφώνει τα κομμάτια που θεωρεί σχετικά με αυτό που θέλει να διατυπώσει προκειμένου να καταλήξει στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα⁴⁷.

Είναι αδιαμφισβήτητο, πως η ανταπόκριση που γνώρισε η διατριβή του Δοξιάδη είναι εντυπωσιακή. Η αναγνώριση της προσπάθειάς του ξεκίνησε αμέσως μετά την ολοκλήρωση της παρουσιάσής της, με δεκάδες δημοσιεύσεις σε γερμανικά επιστημονικά περιοδικά και εφημερίδες. Επίσης, δεν έλειπαν οι διαλέξεις σε επιστημονικούς συλλόγους, όπου τα διθυραμβικά σχόλια είχαν την τιμητική τους από αρχιτέκτονες, αρχαιολόγους, μαθηματικούς και άλλους επιστήμονες για την «ανακάλυψή» του, όπως συνήθως χαρακτήριζαν τη θεωρία του. Την ίδια πορεία, βέβαια, σημείωνε η διατριβή του και στην Ελλάδα, καθώς δημοσιεύσεις άρθρων σε περιοδικά και εφημερίδες δεν έλειπαν, όπως επίσης και παρουσιάσεις και κριτικές⁴⁸. Αξίζει να αναφερθεί, πως μπορεί η συγκεκριμένη διατριβή να γνώριζε εκείνη την περίοδο μεγάλη επιτυχία, ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν θα συνέβαινε εάν ο ίδιος ο δημιουργός της δεν προέβαινε σε μια δυναμική προσπάθεια για να αναδείξει την αξία του έργου του στους επιστημονικούς κύκλους, καθώς και στο ευρύ κοινό⁴⁹.

⁴⁵ G. H. Baker *ό. π.*, σ. 70

⁴⁶ C. A. Doxiadis, *ό.π.*, σ. 49

⁴⁷ Doxiadis Associates, «Islamabad», Δελτίο 18, Αθήνα, Οκτώβριος 1963, σ. 26

⁴⁸ G. H. Baker, *ό.π.*, σ. 71

⁴⁹ C.A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», *ό. π.*, σ. 28

Την πρώτη έκδοση του έργου του επιλέγει να τη στείλει αφενός στους συγγενείς και στους γνωστούς του, και αφετέρου σε ανθρώπους εντός και εκτός των συνόρων της χώρας, που μπορούν να καταλάβουν την αξία της μελέτης και να την επικροτήσουν. Από την ώρα που τελείωσε τη διατριβή του ξεκίνησε να ψάχνει τον κατάλληλο τρόπο για να προβεί στη δημοσίευση της⁵⁰. Από το φθινόπωρο του 1936 και έπειτα, αρχίζει να επικοινωνεί με διάφορους εκδοτικούς οίκους, όπως οι Wilhelm Ernst & Sohn, Alfred Megner κ.α., επιδιώκοντας πάντα την καλύτερη δυνατή προβολή της δουλειάς του. Ακόμη, θα επιχειρήσει να έρθει σε επικοινωνία με αναγνωρισμένους αρχιτέκτονες, που μπορεί να βρουν ενδιαφέρουσα τη θεωρία του. Πιο κάτω, παρατίθεται ένα χαρακτηριστικό γράμμα του, που απευθυνόταν στον Le Corbusier, το οποίο είναι γραμμένο στις 8 Ιανουαρίου 1938 και συνοδευόμενο με ένα αντίγραφο της μελέτης του⁵¹.

«Αγαπητέ Κύριε,

Από τότε που ήμουν ακόμα φοιτητής, έχουν περάσει κάποια χρόνια, διάβαζα πολύ τα έργα σας που αφορούσαν τη μοντέρνα αρχιτεκτονική και είχα σημειώσει με ευχαρίστηση ότι το ερώτημα της αισθητικής της Ακρόπολης των Αθηνών σας είχε απασχολήσει πολύ. Γι' αυτό επέτρεψα στον εαυτό μου να σας θέσω μια μελέτη που έκανα προσωπικά πάνω στο θέμα της αισθητικής των αρχαίων πόλεων γενικώς, η οποία αποτελούσε το θέμα της διδακτορικής μου διατριβής την εποχή που ολοκλήρωνα τις σπουδές μου στο Βερολίνο.

Η δουλειά αυτή είχε επίσης μια ειδική έκδοση, και λυπάμαι που δεν μπορώ σύντομα να την εκδώσω στα γαλλικά. Σας παρακαλώ να την εξετάζατε με τη βαθιά γνώση που έχετε και να μου δίνετε την γνώμη σας, την οποία εκτιμώ ιδιαίτερα και πολύ θα ήθελα να γνωρίζω. Σας ευχαριστώ εκ νέου και σας παρακαλώ να δεχτείτε τη βεβαίωση του ξεχωριστού μου σεβασμού.
Δρ. Κ. Δ.»

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, αφού παρουσίασε τη δουλειά του, επιδόθηκε σε συνεχείς διαλέξεις και συγγραφή άρθρων για να την αναδείξει. Έτσι, στο προσωπικό του αρχείο υπάρχει ένα άρθρο του 1936, που απευθύνεται στο Hamburger Nachrichten και στο Bau-Lexicon, και έχει τίτλο «Die Raumgestaltung im griechischen Städtebau». Τον ίδιο χρόνο, στις 7 Ιανουαρίου, κάνει μια διάλεξη στο Seminar für Baugeschichte der T.H. Berlin. Δυο μέρες αργότερα, στην ένωση αρχιτεκτόνων και μηχανικών του Βερολίνου, στις 12 του ίδιου μήνα στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο (DAI), με τίτλο «Altorientalische und griechische Städtebau», και στις 24 του ίδιου μήνα πάλι στην Γερμανική Ακαδημία Αστικού

⁵⁰ C.A. Doxiadis, *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, Λονδίνο 1968, σ. 59

⁵¹ C.A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», ό. π., σ. 29

Σχεδιασμού και Χωροταξίας⁵². Ακόμη, το ίδιο έτος ο Δοξιάδης δίνει μια διάλεξη στην επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου, κάτι που σηματοδοτεί και τη συμμετοχή του στην καλλιτεχνική έκθεση, που γίνεται λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε αυτή την έκθεση θα κάνει μια παρουσίαση με σχέδια μεγάλων διαστάσεων που δείχνουν τα συγκροτήματα της αρχαίας Ελλάδας, τα οποία περιλαμβάνονται στη μελέτη του⁵³.

Το 1937, ο Δοξιάδης γράφει δύο άρθρα. Ο τίτλος του πρώτου είναι «Tempelorientierung» και δημοσιεύεται στην *Realenzyklopadie der Altertumswissenschaft*, ενώ ο τίτλος του δεύτερου είναι «Griechischer Städtebau» και η δημοσίευσή του γίνεται στο περιοδικό *Raumforschung Raumordnung*, το 1939. Στις 3 Ιουλίου του ίδιου έτους, ο Δοξιάδης παραθέτει άλλη μια διάλεξη στην Ακαδημία Αστικού Σχεδιασμού του Βερολίνου, που φέρει τον τίτλο «Η πόλη των Αθηνών ως παράδειγμα ελληνικής πόλης» (*Der Städtebau von Athen als Beispiel griechischen Städtebaus*), και το 1940 κάνει άλλη μια δημοσίευση στο *Der Baumeister*.

Οι προαναφερόμενες διαλέξεις του είναι στην ουσία μια σύνοψη της μελέτης του και γι' αυτό τον λόγο δεν κρίθηκε σκόπιμο να γίνει περαιτέρω ανάλυσή τους. Αυτό που κρίνεται περισσότερο σημαντικό για την αναγνώριση που έλαβε η διατριβή του, είναι οι δημοσιεύσεις των κριτικών που έγιναν σε περιοδικά και εφημερίδες. Έτσι, η διάλεξη που δόθηκε το 1936 στην ένωση Αρχιτεκτόνων και Μηχανικών άφησε πάρα πολύ καλές εντυπώσεις, αν αναλογιστούμε τα σχόλια που έγιναν στις εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής, όπως τα *Baugilde*, *Charlottenburger Zeitung*, *Markische Volks-Zeitung*, *Von Neunen Buchern*, *Steglitzer*, *Zentralblatt der Bauverwaltung*⁵⁴. Στα μάτια των κριτικών το έργο του Δοξιάδη χαρακτηρίζεται ως η Ανακάλυψη του Νόμου του Χώρου, εκφράζοντας έτσι τον απaráμιλλο ενθουσιασμό τους. Σημειώνεται, πως η πιο επικεντρωμένη κριτική γίνεται τα χρόνια που έπονται του 1937, αφού εκδόθηκε η μελέτη του στο Βερολίνο, μέχρι το 1940. Από τότε και έπειτα ο Δοξιάδης έλαβε πολλές κριτικές, τις οποίες διατήρησε στο αρχείο του και κάποιες απ' αυτές παρατίθενται ακολούθως⁵⁵:

- ✓ Του Ir. M. J. Granpre Moliere στο ολλανδικό περιοδικό *Tydschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw*, no. 7 – 8, Ιούλιος – Αύγουστος 1938.
- ✓ Του Kneller στη *Deutsche Bauzeitung*, no. 33, Αύγουστος 38.
- ✓ Του *Moderne Bauformen*, τον Ιούλιο του 1938.
- ✓ Του Friedrich Hoffmann στη *Braune Wirtschaftsblatt*, vo. 29, Ιούλιος 1938.

⁵² C. A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, Cambridge, Mass.: MIT press, 1972, σ. 54

⁵³ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 71

⁵⁴ C. A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, Cambridge, 1972, σ. 55-56

⁵⁵ C. A. Doxiadis, «*Blickpunktuntersuchungen*», στο *Der Baumeister*, (1940), σ. 32

- ✓ Του Goderitz στο *Die Wohnung*, v. 13, no. 8, Αύγουστος 1938.
- ✓ Του Hans Schmidt στο ελβετικό *Schweizerische Bauzeitung*, v.112, no.23, Δεκέμβρης 1938.
- ✓ Του Peter Knoblauch στο *Raumforschung und Raumordnung*, v.3, no.6, Ιούνιος 1939.
- ✓ Του Friedrich Beln στο *Geistige Arbeit* (πνευματική εργασία), v. 7, no.1, Ιανουάριος 1940.

Όλες αυτές οι προαναφερθείσες κριτικές διατυπώνουν θετικά σχόλια για τη θεωρία του Δοξιάδη, καθώς μέσα από τη μελέτη του πηγάζει το πνεύμα της ελληνικής αρχιτεκτονικής, το οποίο αναδεικνύεται μέσα από μαθηματικές, μουσικές και φιλοσοφικές αξίες, και επίσης, παρουσιάζεται ένα πρωτότυπο σύστημα οργάνωσης του χώρου. Μάλιστα, στις κριτικές αναφέρεται ότι ο Δοξιάδης δεν περιγράφει μόνο μια αρμονική τέχνη οργάνωσης του χώρου της αρχαιότητας περιτυλιγμένη με μια φρέσκια αύρα, αλλά αναδεικνύει όλες τις προσεγγίσεις της αρχαίας επιστήμης, όπου γίνεται επιτυχής εφαρμογή του συστήματος οργάνωσης⁵⁶.

Μάλιστα, οι Γερμανοί μαθηματικοί νιώθουν συγκινημένοι και σχολιάζουν για αυτό το πόνημα: *«δείχνει πως τα μαθηματικά και η τέχνη προχωράνε, πολύ πιθανόν, το ένα μαζί με το άλλο»*⁵⁷.

Κάποιοι μάλιστα απ' αυτούς τους επιστήμονες θεωρούν ότι το σύστημα αυτό οργάνωσης της αρχαιότητας εφαρμόζεται στη χωρική οργάνωση που παρουσιάζουν οι γερμανικές μεσαιωνικές πόλεις ή οι φάρμες που βρίσκονται στη Νότια Σαξωνία, και φτάνουν, μάλιστα, στο σημείο να ευχηθούν το σύστημα αυτό να χρησιμοποιούταν στη γερμανική πολεοδομία εκείνη την περίοδο⁵⁸.

Βέβαια, δεν εκφράζουν όλοι τον ίδιο ενθουσιασμό. Συγκεκριμένα, ο Armin von Gerkan, ο οποίος, σύμφωνα με τον Δοξιάδη, είναι ο μοναδικός που μελετάει την αρχαία πολεοδομία, στο σχετικό άρθρο του στο περιοδικό *Gnomon* είναι αρκετά διστακτικός και κρατάει τις επιφυλάξεις του. Συγκεκριμένα, εκδηλώνει τον προβληματισμό του, κάνοντας αναφορά στην επικρατούσα τάση για όλο και περισσότερες μελέτες που πραγματεύονται ανάλογα ζητήματα αναλύσεων με τη χρήση αρμονικών χαράξεων, και εν συνεχεία, εκθέτει τα επιχειρήματά του ενάντια όλων αυτών των προσπαθειών. Ο ισχυρισμός του, μάλιστα, έγκειται στο ότι οι αρχαίοι δεν έκαναν χρήση συστημάτων και σκίτσων με χαράξεις, και πως

⁵⁶ Doxiadis Associates, «Islamabad», Δελτίο 18, Αθήνα, (1963), σ. 25

⁵⁷ C. A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», στο *Der Baumeister* (1940), σ. 29

⁵⁸ C. A. Doxiadis, *ό. π.* σ. 34

κάτι τέτοιο ο καθένας είναι ικανός, κατόπιν προσπάθειας, να το καταφέρει για οποιοδήποτε κτίσμα. Κάθε κτίριο, κατ' αυτόν, ακολουθεί γεωμετρικές χαράξεις. Κατά την άποψή του, λοιπόν, αυτή την τακτική ακολουθεί και ο Δοξιάδης. Τα λόγια του είναι χαρακτηριστικά⁵⁹:

«Είχα προειδοποιήσει το συγγραφέα για ορισμένες υπερβολές που αφορούσαν προοπτικές εντυπώσεις, δυστυχώς όμως χωρίς αποτέλεσμα [...] επιπλέον το υλικό δεν είναι ικανοποιητικό, και εμείς βρίσκουμε μόνο μια μη αποδεδειγμένη μελέτη [...] Η φιλοσοφική υποστήριξη της θεωρίας είναι ελάχιστα πειστική, καταλήγει να είναι αυθαίρετος μυστικισμός και μερικές φορές σοφιστείες».

Στο ίδιο κλίμα κυμαίνεται και ο H. Schleif, ο συγκεκριμένος, παρόλο που εκφράζει τον θαυμασμό του για τη σύνδεση που υπάρχει μεταξύ φιλοσοφίας, μαθηματικών και αρχιτεκτονικής, εντούτοις εκφράζει και τις αμφιβολίες του για το εάν ένα απλοϊκό σύστημα που επικεντρώνεται σε ένα με δύο σημεία του χώρου, είναι δυνατόν να ερμηνεύσει την αρχαία συνθετική δομή⁶⁰.

Τις αντιρρήσεις του εκφράζει και ο Rudolf Naunam, ο οποίος θεωρεί ότι η χρήση γεωμετρικών κανόνων δεν αποτελεί ερμηνευτικό εργαλείο της αρχιτεκτονικής του χώρου και επιπλέον, αναφερόμενος σε πολλές περιοχές, εντοπίζει ότι οι ακριβείς αρχαιολογικές αποτυπώσεις δεν είναι επαρκείς. Ακόμη, υποστηρίζει ότι όταν οι αρχαιολογικοί χώροι ή κάθε τρισδιάστατος χώρος υποστούν «γεωμετρικοποίηση», τότε η διαδικασία αυτή εγκυμονεί κινδύνους. Επιχειρηματολογώντας κατά της θεωρίας του Δοξιάδη, εμμένει και αυτός στην άποψη ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να γίνεται αντιληπτή στις τρεις διαστάσεις της και χωρίς τον καθορισμό συγκεκριμένων σημείων θέασης⁶¹. Τα ορισμένα αυτά σημεία παύουν να έχουν αξία, στην υπόθεση ότι υπάρχει κίνηση σε έναν χώρο και πως κάθε αντικείμενο μπορεί να γίνει ορατό διάφορες θέσεις στο χώρο. Άλλωστε, όπως ο ίδιος δηλώνει, η ελληνική γλυπτική είναι σημαντική και αναδεικνύεται η σημασία της, λόγω του ότι το κάλλος γίνεται ορατό από οποιοδήποτε σημείο θέασης⁶².

Παρά τις όποιες αντιρρήσεις, η θεωρία του Δοξιάδη συγκεντρώνει πάνω της το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας, το οποίο δεν είναι παροδικό, φτάνοντας μέχρι και το 1940. Και κανείς δεν γνωρίζει, στην περίπτωση που δεν γινόταν ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, η φήμη της θεωρίας αυτής το που θα έφτανε. Όσο ο Δοξιάδης διέμενε στην πρωτεύουσα της Γερμανίας, είχε συνεχή επικοινωνία με τη χώρα του για ζητήματα που

⁵⁹ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 34-36

⁶⁰ K. A. Δοξιάδης, *«Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements»*, *ό. π.*, σ. 65

⁶¹ K.A. Δοξιάδης, «Η Αρχαία Ελληνική & η σημερινή πόλη», στο *Αρχιτεκτονική*, τχ. 46 (1964), σ. 45

⁶² Π. Μιχαήλ, *ό. π.*, σ. 107

αφορούσαν τη διατριβή του. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την αλληλογραφία που έχει διασωθεί στο προσωπικό του αρχείο⁶³.

Με την επικοινωνία του αυτή, ο Δοξιάδης αποκομίζει τις πολύτιμες σκέψεις πολλών ελλήνων επιστημόνων, κάτι που φαίνεται και από ένα γράμμα που βρέθηκε και απευθυνόταν στον Ορλάνδο, με το οποίο ο Δοξιάδης ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες του προς το πρόσωπό του για τις πληροφορίες που του έδωσε αναφορικά με τα ιερά συγκροτήματα του Σουνίου⁶⁴. Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως ο Δοξιάδης δεν αφήνει τον χρόνο να πάει χαμένος και αξιοποιεί τη μελέτη του ανά πάσα στιγμή. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στις 30 Ιουλίου 1936 στέλνει στην εφημερίδα Εστία ένα άρθρο του που έχει τίτλο «Ο σημερινός άνθρωπος και η αντίληψις της αρχαίας πόλεως», στο οποίο γίνεται συνοπτική παρουσίαση της δουλείας του. Εκείνη μάλιστα την περίοδο, αλληλογραφούσε και με τον Δραγούμη, που ήταν πρόεδρος της Αρχιτεκτονικής Σχολής του ΕΜΠ, επιθυμώντας να κάνει παρουσίαση της μελέτης του και στην Ελλάδα. Παρατίθεται χαρακτηριστικό απόσπασμα από την αλληλογραφία του αυτή⁶⁵:

«Με τις διαλέξεις μου προσπαθώ να κάνω κάτι για την Ελλάδα [...] Σήμερα απευθύνομαι προς σας υπό την ιδιότητά σας ως Προέδρου του Τμήματος Αρχιτεκτόνων, όπως θα δείτε από την συνημμένην αίτησιν και σας παρακαλώ εάν είσθε κατ' αρχήν σύμφωνος, να μου απαντήσετε όταν σας είναι δυνατόν, στέλνων ίσως συγχρόνως και σχετικόν έγγραφον των τεχνικών χρονικών».

Την εποχή εκείνη, οι εφημερίδες λειτουργούν εγκωμιαστικά προς τη θεωρία του, καθώς κάνουν λόγο για μια βαρύνουσας σημασίας ανακάλυψη, η οποία φέρνει στο φως θέματα που ήταν μέχρι τότε θαμμένα. Η εφημερίδα, μάλιστα, Εστία δημοσιεύει ένα άρθρο με τίτλο «Η ανακάλυψις του κ. Κ. Δοξιάδη: εις το Βερολίνον», στο οποίο γίνεται αναφορά στη διάλεξη του Δοξιάδη στην ένωση αρχιτεκτόνων και μηχανικών του Βερολίνου. Συγκεκριμένα, γράφεται: *«αληθινή ανακάλυψις εξηγούσης όσο καμία άλλη ίσως τον κόσμο του αρχαίου Ελληνικού κάλλους»*. Επιπροσθέτως, το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται εκτενώς και στην έκθεση σχεδίων του αρχιτέκτονα που έγινε στην καλλιτεχνική της Ολυμπιάδας του Βερολίνου⁶⁶.

Στη συγκεκριμένη διάλεξη κάνει αναφορά και η εφημερίδα Καθημερινή, με το άρθρο της «Μια ανακοίνωσις του Αρχιτέκτονος Κ. Δοξιάδη», όπως και η εφημερίδα, το Ελεύθερο Βήμα, με τον τίτλο του άρθρου της να είναι «Η οικοδομική εις την αρχαίαν

⁶³ C. A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», στο *Der Baumeister*, Φεβρουάριος 1940, σ. 32

⁶⁴ Π. Μιχαήλ, *ό. π.*, σ. 107

⁶⁵ Κ. Α. Δοξιάδης, «Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη», *ό. π.*, σ. 47

⁶⁶ Π. Μιχαήλ, *ό. π.*, σ. 108

Ελλάδα: ανακάλυψις ενός Έλληνα», όπου επισημαίνει την τεράστια αποδοχή της συγκεκριμένης θεωρίας από τους γερμανούς αρχαιολόγους⁶⁷. Μάλιστα, ο αρχαιολόγος Schleif είχε ισχυριστεί τότε ότι κατά τη διάρκεια των ανασκαφών του στη Σάμο, έφερε στο φως μία είσοδο η οποία θα έπρεπε να της δοθεί το όνομα «Προπύλαια Δοξιάδη», διότι από το συγκεκριμένο σημείο γίνεται επαλήθευση της θεωρίας για όλο το συγκρότημα⁶⁸.

Σημειώνεται, πως η εφημερίδα Εστία προχωρά και σε δεύτερη αναφορά στη συγκεκριμένη θεωρία, με ένα άρθρο που είχε τίτλο «Το μυστικό των αρχαίων Ελλήνων». Μάλιστα, από το διθυραμβικό αυτό κλίμα δεν παραλείπει να κάνει την αναφορά της και η ελληνική κυβέρνηση. Έτσι, το Νοέμβριο του 1936, στο Μηνιαίο Δελτίο του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού γίνεται λόγος στην εκτίμηση που χαίρει η μελέτη του Δοξιάδη και στην αναγνώριση που ο ίδιος λαμβάνει από καθηγητές και Γερμανούς αρχαιολόγους. Ειδικότερα, γίνεται λόγος για τους καθηγητές του Krencker, για τον αρχαιολόγο Σλάιφ και για τον πρόεδρο του συλλόγου και υπουργικό σύμβουλο, Δόκτωρ Nonn, οι οποίοι έδειξαν την απόλυτη αποδοχή τους στη θεωρία του έλληνα αρχιτέκτονα. Ακόμη, ο έλληνας πρέσβης του Βερολίνου, Αλ. Ραγκαβής, τόνισε τη μεγάλη αξία που δείχνουν οι γερμανοί αρχαιολόγοι και αρχιτέκτονες στην Ελλάδα⁶⁹.

Τον Ιανουάριο του 1938, ο Δοξιάδης δημοσιεύει στα Τεχνικά Χρονικά ένα άρθρο με τίτλο «Περί του τρόπου συνθέσεως των μνημειακών πολεοδομικών συγκροτημάτων υπό των αρχαίων Ελλήνων». Το άρθρο αυτό αποτελεί βασικά την ελληνική απόδοση των γερμανικών άρθρων του, επιδιώκοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το ευρύ κοινό των μηχανικών της Ελλάδας να γνωρίσει τη θεωρία του. Στην αρχή του άρθρου του, εστιάζει στην παρεξήγηση που πλανάται, ότι οι πόλεις της αρχαιότητας κτίστηκαν άνευ σχεδιασμού⁷⁰.

Συγκεκριμένα, αναφέρει: «ούτως εγεννήθη εις μύθος, ο μύθος των αρχαίων ελληνικών πόλεων. Είναι ωραία και χωρίς σχέδιον [...] σπουδαίον δίδαγμα δια την ανθρωπότητα! [...] “κτίζετε χωρίς σχέδιον και θα έχετε τας ωραιότερας συνθέσεις”».

Μάλιστα, αυτοί που επιχειρήσαν να δώσουν διευκρινήσεις για τη δημιουργηθείσα παρεξήγηση περί σύνθεσης κατά τύχη, δεν ευδοκίμησαν οι προσπάθειες τους. Τα λόγια του συγγραφέα του άρθρου είναι χαρακτηριστικά: «Ο Choisy επιχείρησε να δώσει μιαν εξήγησιν [...] αλλά και αυτός παρεσύρθη υπό της οριζοντιογραφίας και δεν έδωσε λύσιν: Και πάλι παρέμεινε το τυχαίο της συνθέσεως, εξεταζομένης εν τω συνόλω της»⁷¹.

⁶⁷ Κ. Α. Δοξιάδης, «Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη», ό. π., σ. 45

⁶⁸ C. A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», στο *Der Baumeister*, (Φεβρουάριος 1940), σ. 37

⁶⁹ Κ. Α. Δοξιάδης, «Οι Μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου», στο *Ekistics*, τ. 29, Αθήνα, (Ιούνιος 1970), σ. 38

⁷⁰ Κ. Α. Δοξιάδης, *Between Dystopia and Utopia*, Faber and Faber, Λονδίνο 1968, σ. 79

⁷¹ C.A. Doxiadis, *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, ό. π. σ. 56

Ωστόσο, πιο κάτω στο άρθρο του τονίζεται ότι οι απόψεις του Choisy, όταν εστιάζει στην οπτική αντίληψη του χώρου, είναι ορθές. Συγκεκριμένα, γράφει τα εξής: «*Ούτως αισθανόμεθα τον χώρο. Αισθανόμεθα αυτόν οπτικώς. Οπτικά ακτίναι, οπτικά γωνία και αποστάσεις. Ακριβώς ούτως αντελήφθη αυτόν και ο αρχαίος Έλληνας*»⁷².

Κρίνεται αναγκαίο να υποθέσουμε ότι βρισκόμαστε στο σημείο όπου στεκόταν ο αρχαίος Έλληνας και αποκόμιζε την πρώτη εντύπωση για όλο το συγκρότημα. Μόνο έτσι θα γίνει αντιληπτός ο χώρος και θα μπορέσουμε, για παράδειγμα, να καταλάβουμε τον λόγο που το Ερεχθείο έχει ασύμμετρη μορφή ή τον τρόπο που ο περιβάλλον χώρος συνδράμει στην επίτευξη της οπτικής αρμονίας. Είτε οι χώροι είναι οικοδομημένοι, είτε όχι, είναι το ίδιο πράγμα. Τόσο οι φυσικοί, όσο και οι τεχνικοί όγκοι ορίζονται πάντα ως όγκοι στον χώρο⁷³.

Ο Δοξιάδης ισχυρίζεται ότι στο πέρασμα των χρόνων οι αντιλήψεις των ανθρώπων δεν έμειναν οι ίδιες, και αυτός είναι ο λόγος που δεν γίνεται κατανοητός ο κλασικός κόσμος. Η οργάνωση του χώρου έγινε από τον άνθρωπο για τον άνθρωπο και στην τελική ο,τι δημιουργείται γίνεται προς εξυπηρέτηση της ιδέας της τελειότητας και της πληρότητας. Μέχρι και τα κεραμίδια στις στέγες έχουν κατασκευαστεί με τέλειο τρόπο, παρόλο που κανείς δεν καταφέρνει να τα δει. Καθετί όμως που είναι ορατό και βρίσκεται σε εμφανές σημείο πρέπει να φαίνεται τελείως καθαρά. «*Κάθε σχήμα πρέπει να είναι όχι μόνο σαφές, αλλά και εντελώς εμφανές [...] παντού επικρατεί σαφής υγιής νόμος*»⁷⁴.

Σε όλα τα προαναφερόμενα έρχεται να απαντήσει ο Παναγιώτης Μιχελής, παρουσιάζοντας το άρθρο του με τίτλο «Ο χώρος και τα πολεοδομικά συγκροτήματα των αρχαίων Ελλήνων», στο οποίο εκφέρει τη διαφορετική επιστημονική και εν τέλει αισθητική θέση του. Ο Μιχελής κρίνει πως η θεωρία του Δοξιάδη δεν είναι ολοκληρωμένη, έχει ελλείψεις και κάνει αποσπασματικές παρατηρήσεις, με την επιδίωξη να τύχουν τον χαρακτηρισμό των ολοκληρωμένων θεωρήσεων. Ένα από τα λάθη που εντοπίζει ο Μιχελής είναι η αγνόηση των σχέσεων που έχουν τα κτίρια μεταξύ τους, με βάση το ύψος, και γενικότερα οι σχέσεις των κτιρίων με την ιδιότητα των σωμάτων που έχουν τρεις διαστάσεις⁷⁵. Μάλιστα, ο Μιχελής προς απόδειξη των λεγομένων του, προβαίνει σε μια παρουσίαση ενός προοπτικού σχεδίου, στο οποίο ο Παρθενώνας παρουσιάζεται να έχει διαφορετική διεύθυνση, αλλά την ίδια γωνία θέασης στην κάτοψη. Καταλήγει, λοιπόν, πως

⁷² L. B. Alberti, *On Painting*, New Haven, 1966, σ. 102

⁷³ C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 59

⁷⁴ Doxiadis Associates, «The University of Punjab», Δελτίο 56, Αθήνα, (Ιούλιος 1963), σ. 49

⁷⁵ C.A. Doxiadis, *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, *ό. π.*, σ. 67

μπορεί οι αρμονικές σχέσεις να παραμένουν ως έχουν, όμως, το οπτικό αποτέλεσμα έχει αλλάξει τελείως⁷⁶.

Ο Μιχελής θεωρεί απαράδεκτη τη θέση ότι η αρμονία του χώρου ισοδυναμεί με την αρμονία της κάτοψης. Επίσης, εκφράζει τη διαφωνία του και στην «στατικότητα» του συστήματος αρμονίας που υποστηρίζει ο Δοξιάδης. Χαρακτηριστικά λέει: «*Τί γίνεται μόλις κινηθούμε; Η αρμονία γκρεμίζεται; Η μήπως δίνουν οι γωνίες αυτές κάνα εχέγγυο ότι η αρμονία θα διατηρηθεί;*». Συνεχίζοντας, διατείνεται πως η Ακρόπολη χαρακτηρίζεται σίγουρα από αρμονία. Αυτή η αρμονία, όμως, δεν σχετίζεται με ένα ουδέτερο σύστημα. Οι δυναμικές σχέσεις των κτιρίων είναι αυτές που προσδίδουν αρμονία στο χώρο και θεωρούνται σίγουρα βαρύνουσας σημασίας⁷⁷.

«Έτσι συμβαίνει στην Ακρόπολη, απομένουν τα κτίσματα και η αρμονία ενός εκάστου καθ' εαυτό, δημιουργείται όμως χαρακτήρ στο σύνολο, χάρις στις σχέσεις και αντιθέσεις των διαφόρων κτισμάτων μεταξύ των με τους νόμους της ομοιότητας, ταυτότητας και ρυθμικής επαναλήψεως. Με άλλα λόγια, πρώτα υπάρχουν τα κτίρια και οι γωνίες προοπτικής και μετά οι ουδέτερες γωνίες του κ. Δ., αν κατ' άλλους αποκτήσουν αντικειμενική αξία»⁷⁸.

Εν συνεχεία, προχωράει αμφισβητώντας τη θέση του Δοξιάδη για το πώς ερμηνεύεται η αντίληψη του χώρου από τους αρχαίους. Εν αντιθέσει με μια «φυσιοκρατική» προσωκρατική αντίληψη, τονίζει τον ανθρωπομορφισμό. Συγκεκριμένα, αναφέρει: *«την αντίληψη που είχαν οι αρχαίοι για το χώρο μας τη φανερώνει ο Πλάτων που τον χαρακτηρίζει “ως δοχείον παντός όπερ γεννάται ορατόν και αισθητόν” και ο οποίος “δεν υπόκειται εις τας αισθήσεις, αλλά είναι αντιληπτός υπό τινός συλλογισμού αθεμίτου και μόλις αντικείμενον πίστεως (ουχί γνώσεως)”»⁷⁹.*

Και συνεχίζει: *«Δεν είχαν λοιπόν οι Έλληνες οπτικό αίσθημα του χώρου, γιατί τέτοιο δεν υπάρχει (κατ' αρχήν), αλλά εξούσαν το χώρο ως συναίσθημα μεσ' απ' τα σώματα, τους όγκους που εχωρούσαν στο “δοχείο” αυτό εν κινήσει (γιατί και συναίσθημα αδρανές δεν υπάρχει) [...] ο κ. Δοξιάδης απέδωσε μεγάλη σημασία στις περι κόσμοις αντιλήψεις των προσωκρατικών φιλοσόφων [...] φαίνεται όμως να μην επρόσεξε ότι η ελληνική φιλοσοφία στην πρώτη της περίοδο είναι επιστήμη της “φύσεως” και ότι η οπτική φιλοσοφία “ετοποθέτησε τον άνθρωπο ως κέντρο [...] Εξωτερικώς οι θεοί ήταν προσωποποιημένες*

⁷⁶ C.D. Brownson, *ό. π.*, σ. 177

⁷⁷ C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 89

⁷⁸ C.A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, *ό. π.*, σ. 46

⁷⁹ C.A. Doxiadis, «Tempelorientierung», *ό. π.*, σ. 89

δυνάμεις της φύσεως, γι' αυτό εμφανιζόντο από την τέχνη με πρόσωπα και σώματα ανθρώπινα για ν' αποθεώσουν τον άνθρωπο»⁸⁰.

Ο Δοξιάδης απαντάει στην κριτική αυτή δύο μήνες πιο μετά στο ίδιο περιοδικό. Επιχειρεί να αποδείξει ότι τα επιχειρήματα του Μιχελή δεν ευσταθούν, παρόλο που θεωρεί ότι δεν υποχρεούται να κάνει αναφορά στις παραλήψεις που του αποδίδονται. Αρχικά, ο Δοξιάδης ισχυρίζεται πως σε αρκετές περιπτώσεις κάνει λόγο για τα ύψη των κτισμάτων και στον τρόπο που σχετίζονται μεταξύ τους, εν αντιθέσει με αυτά που ισχυρίζεται ο Μιχελής. Όμως, ο Δοξιάδης επιλέγει να εστιάσει στις αναλύσεις των κατόψεων, στα ίχνη με άλλα λόγια των κτισμάτων, καθώς θεωρεί ότι οι αντιρρήσεις των αρχαιολόγων αναφορικά με την τελική μορφή των κτισμάτων θα κατέληγαν σε αδιέξοδο. Μάλιστα, πάει ένα βήμα πιο πέρα και επισημαίνει τις πιθανές αντιρρήσεις που θα αποκόμιζε ο Μιχελής, αν λαμβάνονταν υπόψη ζητήματα αρμονίας στις τρεις διαστάσεις⁸¹.

Συνεχίζοντας, αναφέρεται στα σχέδια του Choisy, τα οποία αποτελούν τη βάση για την κριτική του Μιχελή, και ισχυρίζεται πως είναι εξολοκλήρου λάθος και συνεπώς δεν είναι εφικτό κανένα συμπέρασμα, στηριζόμενο σε αυτά. Αναφορικά με το σημείο αντίρρησης του Μιχελή σχετικά με τη «στατικότητα» του συστήματος, ο Δοξιάδης επιχειρηματολογεί λέγοντας πως είναι συχνές οι αναφορές του στην κίνηση του ανθρώπου μέσα στο χώρο. Ο Δοξιάδης τελειώνει την απάντησή του στην κριτική του Μιχελή, αναφερόμενος στις πολικές συντεταγμένες. Από τη στιγμή που έχουν ευρεία χρήση σε διάφορες πρακτικές διαδικασίες υπολογισμού, όπως μέτρηση στο ελεύθερο σχέδιο, πρακτικός υπολογισμός αποστάσεων, θέση του ήλιου, βεληνεκές κ.α., θα μπορούσαν άνετα ανάλογες πρακτικές να εφαρμόζονταν κατά την αρχαιότητα⁸².

Σ' αυτό το κλίμα σύγκρουσης απόψεων, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η διατριβή του Δοξιάδη είναι η αφορμή για να δημιουργηθεί αυτή η ανταλλαγή αντίθετων επιχειρημάτων, μιας και λειτουργεί σαν μια ευκαιρία να γίνει διασταύρωση δύο διαφορετικών θέσεων, που την ίδια στιγμή θεωρούνται ως προσεγγίσεις τόσο συγγενικές και αισθητικές⁸³. Άλλωστε, είναι αδιαμφισβήτητο ότι ο Μιχελής, παρά τη διαφωνία του για την γεωμετρική οπτική του Δοξιάδη, ενστερνίζεται τη θέση περί βίωσης του χώρου μέσω της κίνησης, καθώς ο άνθρωπος αφουγκράζεται το συναίσθημα που διαχέεται στο χώρο⁸⁴. Αναφορικά με τον χώρο, ο Μιχελής θεωρεί ότι ναι μεν δεν ακολουθεί ένα μαθηματικό σύστημα, λειτουργεί όμως ως

⁸⁰ C.A. Doxiadis, «Griechischer Stadtebau», *ό. π.*, σ. 8

⁸¹ G.H. Baker, *ό. π.*, σ. 57

⁸² C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 10

⁸³ C. A. Doxiadis, «Das Raumgesetz der alten Griechen entdeckt», *Charlottenburger Zeitung*, November 15, 1936, σ. 90

⁸⁴ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 59

«δοχείο» στο οποίο τα πάντα είναι ορατά (ως *δοχείον παντός όπερ γεννάται ορατόν και αισθητόν*). Γίνεται συνεπώς αντιληπτό, πως η εστίαση της προσοχής τόσο του Δοξιάδη όσο και του Μιχελή γίνεται στον άνθρωπο και την απόλαυση (μέθεξη, ανάταση) που αυτός νιώθει όταν είναι σε ένα χώρο, όταν τον βιώνει. Αξίζει να αναφερθούν τα λόγια του Μιχελή αρκετό καιρό αργότερα, όταν κάνει λόγο για την «αισθητική απόσταση», που κρίνεται σημαντικό να διατηρεί τόσο ένας καλλιτέχνης, όσο και ένας θεατής από ένα έργο τέχνης⁸⁵.

«Η διαλεκτική αυτή των αποστάσεων μεταξύ θεατού και του έργου που μετατρέπει τις πραγματικές του διαστάσεις σε πνευματικές είναι αφάνταστα πολυσύνθετη. Όσο και αν γίνεται με μια ματιά όταν το έργο είναι αρμονικά ρυθμισμένο, δεν παύει να συνεχίζεται σε κάθε ματιά με πλησιάσματα και απομακρύνσεις διαδοχικές και να οδηγείται από το περατό και το συγκεκριμένο στο άπειρο και αφηρημένο, από το υλικό στο ιδεατό, περνώντας από πιθανές εξελίξεις και ανεπίξεις με διάφορους τρόπους και μέσα, τόσο που κάθε κουκίδα ύλης ν' αποκτά πνευματική σημασία. Από τη διαλεκτική αυτή των αποστάσεων ρυθμίζεται και τελικά σταθεροποιείται η αισθητική απόσταση του θεατού [...] Τα προοπτικά επίπεδα δημιουργούνται και σε έργα που δεν είναι προοπτικώς σχεδιασμένα, αλλ' ορθώνονται τρισδιάστατα στο χώρο, όπως τα αρχιτεκτονικά. Ο θεατής παρατηρώντας ένα αρχιτεκτόνημα βλέπει στο πρώτο πλάνο μεγαλύτερους τους όγκους που είναι πλησιέστερα και μικρότερους όσους απομακρύνονται στο βάθος. Ο ίδιος πλησιάζει και απομακρύνεται και μάλιστα παίρνει τρεις στάσεις καίριες, ώστε να συλλάβη το σύνολο μέσα στο περιβάλλον του, το σύνολο καθ' εαυτό και τέλος τις λεπτομέρειες του έργου. Αλλά ο θεατής γυρίζει και γύρω από το κτήριο, ώστε να συλλάβη τη διάταξη των όγκων του και εισχωρεί μέσα στο κτήριο ώστε να χαρή την οργάνωση των χώρων του, μ' ένα λόγο το αναλύει και το ανασυνθέτει στη μνήμη του που κατακρατεί όλες του τις εντυπώσεις»⁸⁶.

Μπορεί ο Δοξιάδης να μην έκανε τη θεωρία του πράξης, αλλά, ήταν πάντοτε πιστός σε αυτή. Μάλιστα, σε μια μετάφραση στα αγγλικά που έγινε για το κλασσικό βιβλίο του Sitte «Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές αρχές» (αγγλική έκδοση του 1965), στην εικόνα που απεικονίζεται η Ρωμαϊκή Αγορά (Forum Romanum) είναι σχεδιασμένες οπτικές ακτίνες από τον ίδιο, για τις οποίες έχει κρατήσει σημείωση κάτω απ' την εικόνα να μελετηθούν. Στις εργασίες του, επίσης, που κάνει λόγο για την αρχαία ελληνική πόλη, όπως συμβαίνει στην εργασία «Η αρχαία ελληνική και η σημερινή πόλις», η θεωρία του θα κυριαρχήσει⁸⁷. Σημειώνεται, πως στη νέα αγγλική έκδοση προωθούνται εκ νέου θεωρίες του

⁸⁵ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 91

⁸⁶ Doxiadis Associates, «Islamabad», *ό. π.*, σ. 24

⁸⁷ C.A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», *ό. π.*, σ. 35-36

Δοξιάδη που είχαν μείνει στην άκρη από τον δημιουργό τους για σχεδόν είκοσι πέντε χρόνια. Στο εξώφυλλο, μάλιστα, του βιβλίου δίνεται έμφαση στη σπουδαιότητα της θεωρίας, όπως αναγνωρίζεται και εκτιμάται από τους θεωρητικούς εκείνης της εποχής⁸⁸.

Συγκεκριμένα, γράφεται: «Ο Vincent Scully έχει γράψει ότι η θεωρία «Δοξιάδη» παραμένει η πιο προκλητική, η οποία έχει παρουσιαστεί. Το πιο χρήσιμο που μπορούμε να αποκομίσουμε από αυτήν είναι το συμπέρασμα ότι το σύστημα της διάταξης, αν κάτι τέτοιο πραγματικά υπήρξε, είχε σκοπό να φανεί ως μη σύστημα [...] Και το μάτι μπορούσε να κινείται πέρα [...] προς αυτά τα στοιχεία του περιβάλλοντος τα οποία ήταν ουσιαστικά εργαλεία νοηματοδότησης του τοπίου ως ένα όλον»⁸⁹.

Και συνεχίζει η αξιολόγηση της θεωρίας από τους θεωρητικούς.

«Η θεωρία του Δοξιάδη έχει πολλά να συστήσει: Κατ' αρχάς στο μέτρο που επιμένει επάνω στο ευρύ τόξο της όρασης [...] Δεύτερον, δεδομένου ότι βεβαιώνει ότι το μάτι του συμμετέχοντος οδηγείται φυσικά από το τέμενος προς το τοπίο και πέρα από αυτό [...] Αφ' ετέρου, οι θεωρούμενες οπτικές ακτίνες του Δοξιάδη προς το ιερό εμποδίζονται μερικές φορές στην πραγματικότητα από τα παρακείμενα μνημεία, όπως από τις βάσεις των αγαλμάτων στην Ολυμπία, ή, το σημαντικότερο, πέφτουν πάνω σε υψομετρικές γραμμές του εδάφους, όπως συμβαίνει στην Ακρόπολη στην Αθήνα, όπου τα σημεία αναφοράς καλύπτονται από τη θέα υψωμάτων του εδάφους. [...] Ο Stillwell, ο οποίος συνόψισε το 1954 τις περισσότερες προηγούμενες απόψεις [...] έδωσε στο Δοξιάδη μικρή σημασία στο άρθρο του. Ακόμα, δεδομένου ότι οι μάλλον αφηρημένες παρατηρήσεις του Martienssen, του Needham και του Smithson, οι οποίοι αντιτίθενται στον Choisy, έχουν προσθέσει λίγα στη διευκρίνιση του προβλήματος, η θεωρία του Δοξιάδη παραμένει η πιο προκλητική που έχει παρουσιαστεί. Το χρησιμότερο που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτή είναι η θεώρησή της ότι το σύστημα οργάνωσης του χώρου, εάν τέτοιο υπήρξε στην πραγματικότητα, προοριζόταν να εμφανιστεί ως μη σύστημα»⁹⁰.

Είναι κατανοητό να θεωρηθεί από κάποιους ότι η θεωρία του Δοξιάδη, όπως ορίζουν τα δεδομένα και οι κατευθυντήριες γραμμές της αρχαιολογίας σήμερα, φαίνεται ελλιπής, ατεκμηρίωτη και αναπόδεικτη. Παρ' όλα αυτά, στο θεωρητικό της κομμάτι έγιναν φιλότιμες προσπάθειες να ανασκευαστεί μια «αρμονική εικόνα» της αρχαιότητας, κάνοντας ο δημιουργός της υποθέσεις, ανατρέχοντας σε αρχαίους φιλοσόφους, προβαίνοντας σε

⁸⁸ J. Bosman, «CIAM after the War: A Balance of the Modern Movement», ό. π., σ. 68

⁸⁹ C.A. Doxiadis, ό. π., σ. 38

⁹⁰ Π. Μιχαηλίδης, «Επί των πολεοδομικών συγκροτημάτων των αρχαίων Ελλήνων», στα: *Τεχνικά Χρονικά*, τχ. 157(1938), σ. 25

σχεδιασμούς, υπολογισμούς, μαθηματικές σχέσεις και αναπαραστάσεις. Αυτός, άλλωστε, ήταν και ο λόγος που η συγκεκριμένη θεωρία, παρά τις όποιες αμφισβητήσεις και αντιδράσεις, κρίθηκε από όλους ότι πρόκειται για μια εργασία βαρύνουσας σημασίας, άξια μελέτης από τους πάντες και εν γένει πολλά υποσχόμενη⁹¹.

Κατόπιν αυτής της περιγραφής, γίνεται αντιληπτό ότι ο Δοξιάδης δεν έδειχνε μεγάλο ενδιαφέρον για την ακριβή μορφή που είχαν οι ιωνικοί και οι δωρικοί ναοί, για τις διορθώσεις που τυγχάνει να γινόντουσαν, αλλά και για τις εκλεπτύνσεις. Αυτό συμβαίνει διότι οι αρχιτέκτονες εκείνα τα χρόνια δεν επικεντρώνονταν σε πρώτο επίπεδο σε τέτοιου είδους θέματα. Άλλωστε, αναφερόμαστε στη δεκαετία του '30, σε μια εποχή όπου ο αρχιτεκτονικός διάκοσμος δεν χαίρει τόσο μεγάλης προσοχής⁹². Παρά ταύτα, οι αρχιτέκτονες δίνουν έμφαση στα χρόνια της αρχαιότητας για τους εξής κυρίως λόγους.

Πρώτον, οι ναοί της αρχαιότητας αποκαλύπτουν μέσω του δοκού επί στύλου ένα κατασκευαστικό σύστημα που είναι υψίστης σημασίας για το κίνημα του μοντερνισμού, και δεύτερον, ο δυναμικός τρόπος με τον οποίο τα κτίρια δημιουργούν ελεύθερες συνθέσεις στο χώρο είναι ικανός να εμπνεύσει τον αρχιτεκτονικό τρόπο σύνθεσης των μοντερνιστών, ξεπερνώντας έτσι τις πιο παλιές μεθόδους. Σε αυτόν ακριβώς τον λόγο στηρίζεται και ο Δοξιάδης και στρέφεται προς την αρχαιότητα. Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος αρχιτέκτονας δεν τον προσελκύει το βάθος του αρχαίου, απλά στην αρχαιότητα αναζητά ένα συνθετικό σύστημα προκειμένου να δημιουργήσει μοντέρνα αρχιτεκτονική. Έτσι, έχοντας ως σημείο εκκίνησης την αρχαιότητα οδεύει προς το μέλλον. Παρατηρεί το παρελθόν για να σχεδιάσει το μέλλον⁹³.

2.2. Η επιστήμη της Οικιστικής

Μελετώντας τους ανθρώπινους οικισμούς από την αρχαιότητα ως τώρα και θέλοντας να δημιουργήσει την ιδανική πόλη, ο Δοξιάδης θέτει τα θεμέλια μιας νέας κατά τον ίδιο επιστήμης, της Οικιστικής. Η Οικιστική στόχευε στην αξιοποίηση της γνώσης που αφορούσε τους ανθρώπινους οικισμούς, μιας γνώσης που προήλθε είτε εμπειρικά μέσα στους αιώνες είτε με την συνειδητή συνεργασία πολλών ειδικοτήτων.

Κατά τον Δοξιάδη ήταν επιβεβλημένη η διεπιστημονικότητα για τη δημιουργία πόλεων που θα έχουν προτεραιότητα τον άνθρωπο και τις ανάγκες του, διότι έως τότε όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δοξιάδης, οι ευθύνες ήταν μοιρασμένες ούτως ώστε η κάθε ειδικότητα να λύνει ένα εξειδικευμένο πρόβλημα. «Έχουμε πάρα πολλούς ειδικούς και ο

⁹¹ G.H. Baker, *ό. π.*, σ. 62

⁹² C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 49

⁹³ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 65

καθένας τους προσπαθεί να λύσει το υπάρχον πρόβλημα μεμονωμένα... Αλλά ποιος είναι εκείνος που ασχολείται με το σύνολο;»⁹⁴

Για τη δημιουργία οικισμών είναι απαραίτητες οι γνώσεις πέντε τομέων, των οικονομικών επιστημών, των πολιτικών επιστημών, των κοινωνικών επιστημών, των τεχνολογικών και των πολιτισμικών κλάδων. «Ο ρόλος της Οικιστικής είναι να μελετά τους ανθρώπινους οικισμούς με τρόπο συντονισμένο και διεπιστημονικό.»⁹⁵

Ο άνθρωπος θα πρέπει να νιώθει ασφαλής και ευτυχισμένος μέσα στο δομημένο περιβάλλον του έχοντας δημιουργήσει οικισμούς οι οποίοι θα διέπονται από αυτονομία, αυτάρκεια, καλαισθησία, αρμονία. Στόχος κατά τον Δοξιάδη είναι να βρεθεί η ισορροπία μεταξύ των πέντε στοιχείων που είναι απαραίτητα για τη δημιουργία νέων οικισμών:

- Τη φύση
- Τον άνθρωπο
- Την κοινωνία
- Τα κελύφη
- Τα δίκτυα

Μέσα στους αιώνες από την αρχαιότητα έως και τον 18^ο αιώνα η ισορροπία αυτή διατηρήθηκε όμως η εικόνα αυτή μεταβλήθηκε τελείως κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. «Τα στοιχεία των ανθρώπινων οικισμών αναπτύσσονται τώρα εξατομικευμένα και σε τόσο διαφορετικούς ρυθμούς που η ισορροπία μεταξύ τους έχει χαθεί.»⁹⁶ . Και συνεχίζει λέγοντας «...η Οικιστική πρέπει να στοχεύει στη δημιουργία μιας ισορροπίας που θα είναι προς όφελος του ανθρώπου».⁹⁷

Είναι αδιαμφισβήτητο, πως ο Δοξιάδης επεδίωκε και στόχευε οι έννοιες και οι ιδέες, που πηγάζουν απ' τους ανθρώπινους οικισμούς, να είναι σε θέση να τις συλλαμβάνει και να τις εφαρμόζει. Επίσης, σκόπευε στον επανέλεγχο όλων των θεωριών και των αρχών, όπως και στον επαναπροσδιορισμό των επιστημονικών κλάδων και των επαγγελμάτων που σχετίζονται με τους οικισμούς. Στηριζόμενος σε αυτόν τον στόχο, επιχειρεί να αναπτύξει έναν καινούριο επιστημονικό κλάδο που να αφορά τους ανθρώπινους οικισμούς, και έτσι δημιουργείται η «Οικιστική». Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην «επιστήμη των ανθρώπινων

⁹⁴ Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 73

⁹⁵ Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 76

⁹⁶ Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 75

⁹⁷ Α.-Α. Κύρτσης, ό. π., σ. 77

οικισμών» που έχει ως σκοπό «[...] να αναπτύξει γνώσεις σχετικά με τη φυσική κατανομή, τη μορφή και τη δομή των οικισμών, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλία των λειτουργιών που φιλοξενούν»⁹⁸. Με αυτό τον τρόπο, διατίθεται η κατά το καλύτερο δυνατό ευρύτερη βάση δεδομένων, προκειμένου ο σχεδιασμός να γίνεται σε διάφορες κλίμακες. Αν και η οικιστική έχει σχέση με τον σχεδιασμό, εντούτοις, δεν επικεντρώνεται σε αυτόν, για τον λόγο ότι δεν γίνεται εκτενή αναφορά σε αυτόν, αλλά στη φύση των οικισμών ως φυσικά στοιχεία του χώρου. Ο κύριος στόχος της βασίζεται στη θέση του Αριστοτέλη περί ευτυχείς και ασφαλείς ανθρώπους, καθώς η οικιστική αποσκοπεί στην ανάπτυξη νέων ανθρώπινων οικισμών που θα μπορούν να υποστηρίξουν αυτή την αριστοτελική άποψη⁹⁹. Όσο περνάει ο καιρός, βέβαια, θα προστίθενται και νέες λειτουργίες στους οικισμούς αυτούς, υπό την προϋπόθεση όμως, να αναπτύσσονται διαρκώς και να γίνονται οι αναγκαίες επενδύσεις, καθώς εάν οι ανάγκες των ανθρώπων δεν καλύπτονται, υπάρχει πιθανότητα και να «αφανιστούν».

Σημειώνεται, πως ακόμα και η θέση τους γεωγραφικά αποτελεί μια λειτουργία, η οποία επιδρά και σχετίζεται άμεσα με το μέγεθός τους. Τα στοιχεία που συνθέτουν τους οικισμούς αυτούς θα πρέπει να βρίσκονται σε μια δυναμική ισορροπία μεταξύ τους. Αυτή η ισορροπημένη σχέση δηλώνεται σε κάθε τμήμα του με διαφορετικό τρόπο, ανεξαρτήτου κλίμακας και σε όλα τα στάδια εξέλιξής του.¹⁰⁰

Όπως δηλώνει ο Δοξιάδης «η Οικιστική είναι η επιστήμη που λαμβάνει υπόψη της αρχές που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος όταν κατασκευάζει τους οικισμούς του, αλλά και την εξέλιξη των ανθρώπινων οικισμών μέσα από την ιστορία σε θέματα μεγέθους και πυκνότητας. Είναι η επιστήμη, κάτω από την οποία λειτουργούν η αρχιτεκτονική και η συγκοινωνιολογία».

Στο δεύτερο στάδιο, καθορίζει τα πέντε στοιχεία που εντοπίζονται σε κάθε οικισμό. Αυτά, όπως έχει προαναφερθεί, είναι η φύση, ο άνθρωπος, η κοινωνία τα κελύφη και τα δίκτυα. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να εξεταστούν από διαφορετικές προσεγγίσεις, την οικονομική, την κοινωνική, την πολιτική, την πολιτισμική και την τεχνολογική. Κατά συνέπεια, «[...] οι πιθανοί συνδυασμοί όλων των παραπάνω δεδομένων είναι πάνω από 33 εκατομμύρια». Όπως μάλιστα ο ίδιος αναφέρει «οι ανθρώπινοι οικισμοί είναι πολύπλοκες βιολογικές μονάδες. Δεν μπορούν να είναι ούτε κύτταρα, ούτε σώματα, ούτε οργανισμοί, αλλά βιολογικές μονάδες ανώτερης τάξης», καθώς αναπτύσσονται κατόπιν ενσυνείδητης προσπάθειας. «Χτίζονται και καταλαμβάνονται από μια κοινωνία και τα άτομα που τους κατοικούν μετακινούνται, ενεργούν και αποφασίζουν για τις δράσεις τους αυτόνομα.

⁹⁸ C.A. Doxiadis, «Blickpunktuntersuchungen», ό. π., σ. 34

⁹⁹ Π. Μιχαήλ, ό. π., σ. 104

¹⁰⁰ C.A. Doxiadis, ό. π., σ. 48

Παράλληλα όμως, έχουν καρδιά, σώμα, γεννιούνται, αναπτύσσονται, εξασθενούν και πεθαίνουν. Ακόμα, τρέφονται και αποβάλλουν περιττώματα, έχουν κυκλοφορι(α)κό σύστημα και κύτταρα. Σε αντίθεση με τα ζώα, αναπτύσσονται μόνο σε ένα επίπεδο, σε τετράγωνα και εξάγωνα, που θυμίζουν περισσότερο κυψέλες μελισσών, παρά τον κόσμο των ζώων»¹⁰¹.

Σε κάθε ανθρώπινο οικισμό, η οικιστική μονάδα αποτελεί το κύριο κύτταρό του, που είναι η κοινότητα. Η οργάνωση των κοινοτήτων είναι τέτοια ώστε να συνδέονται μεταξύ τους ιεραρχικά. Προκειμένου να σχεδιαστούν, κυρίαρχο ρόλο παίζει η τάση να συνδέονται όλα τα τμήματα μεταξύ τους. Η θέση του γεωγραφικά είναι αυτή που ορίζει τη διασύνδεση των τμημάτων. Επίσης, πέρα από τις δυνάμεις του εδάφους, τη γεωγραφική θέση, σημαντικό ρόλο έχουν και οι γραμμικές δυνάμεις, όπως τα οδικά δίκτυα, προκειμένου να μορφοποιηθούν τα γραμμικά τμήματα. Οι βασικές αρχές δεν είναι οι μόνες που καθορίζουν τη μορφή που θα πάρουν οι οικισμοί. Ουσιαστικό ρόλο έχει και η τάση που υπάρχει προς τα ομαλά πρότυπα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και οι ιστοί που επεκτείνονται εύκολα¹⁰².

Ο Δοξιάδης θεωρεί ότι ένας ανθρώπινος οικισμός αναπτύσσεται ιδανικά όταν η σταθερότητα των ομογενών στοιχείων (κατοικία) δεν αλλάζει, και τη στιγμή που το κέντρο μεγαλώνει, προκαλώντας την όσο το δυνατόν μικρότερη διαταραχή στην ήδη υπάρχουσα μορφή της δομής και στη λειτουργία του. Κατά βάση, ο οικισμός θα πρέπει να ενώνει φαινομενικά ανεξάρτητα τμήματα μεταξύ τους, που αναλογούν στις ανθρώπινες κοινότητες. Η ανάπτυξη του κέντρου θα πρέπει να είναι γραμμική και να γίνεται σε προκαθορισμένο άξονα. Ο λόγος που θα πρέπει να προκαλείται μια τέτοια ανάπτυξη είναι γιατί έτσι καταστρέφεται όσο πιο λίγο γίνεται ο περιφερειακός ιστός των κατοικιών, και ακόμη επιτυγχάνεται στον καλύτερο δυνατό βαθμό η διατήρηση των πιο αξιοθαύμαστων σημείων του παρελθόντος. Επίσης, δεν θα υπάρξει κίνδυνος καταπάτησης¹⁰³.

2.3. Δυναμικοί οικισμοί

Οι δυναμικοί οικισμοί, με την έννοια που τους απέδωσε ο Δοξιάδης, δημιουργήθηκαν στο πρόσφατο παρελθόν, εν αντιθέσει με την ανάπτυξη των στατικών οικισμών, που υπάρχουν εδώ και χιλιάδες χρόνια. Ο ρυθμός ανάπτυξής τους είναι πάρα πολύ γρήγορος με συνέπεια να αλλοιώνονται σε μορφή και να δυσχεραίνουν την καθημερινότητα των κατοίκων. Το ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι δυναμικοί οικισμοί που αναπτύσσονται είναι η συνεχής αλλαγή που προκαλείται στις λειτουργίες τους, στις διαστάσεις τους, στην

¹⁰¹ Κ.Α.Δοξιάδης, «Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη», στην :*Αρχιτεκτονική*, τχ. 46, (Ιούλιος - Αύγουστος 1964), σ. 26

¹⁰² Π. Μιχαήλ, *ό. π.*, σ. 105

¹⁰³ C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 48

υφή τους, στη δομή τους και στην πυκνότητά τους. Αυτές οι αλλαγές είναι αποτέλεσμα των συνεχών δυναμικών επιδράσεων σε σχεδόν όλες τις κοινότητες του οικισμού, που καταλήγουν φυσικά να μεταβάλλονται¹⁰⁴.

Κάνοντας σύγκριση ανάμεσα στα κύτταρα του ανθρώπινου σώματος και του ανθρώπινου οικισμού (κοινότητες), διαπιστώνεται ότι στον άνθρωπο, εν αντιθέσει με τον οικισμό, τα κύτταρα δεν μεταβάλλονται παρότι ο ίδιος αναπτύσσεται και αλλάζει διαρκώς. Υπάρχει, με άλλα λόγια, μια σταθερότητα. Κατά συνέπεια, ο στόχος πρέπει να επικεντρώνεται στην ύπαρξη μιας συνεχούς σταθερότητας κάποιων στοιχείων του οικισμού, σε συνδυασμό με την δυναμική του ανάπτυξη¹⁰⁵.

Από τη στιγμή που οι οικισμοί στη νέα εποχή τους θα παύουν να αναπτύσσονται στατικά, αλλά δυναμικά, ο Δοξιάδης έκρινε ότι και τα μέσα που θα συνηγορήσουν σε αυτού του τύπου την ανάπτυξη θα πρέπει να καλύπτουν τις όλο και περισσότερες ανάγκες που θα προκύπτουν. Στο πλαίσιο αυτό, εξέφραζε τις αντιρρήσεις του με τους μοντερνιστές, που υποστήριζαν την κατακόρυφη ανάπτυξη μιας πόλης, καθώς έτσι, αυτό που επιτυγχάνεται είναι η μονομερής αύξηση των κελυφών (κτίρια), μιας και τα δίκτυα δεν μεταβάλλονται καθόλου. Κατ' αυτό τον τρόπο, δεν υπάρχει ισορροπία στο μόριο της πόλης και έτσι χάνεται η ομαλή της λειτουργία¹⁰⁶.

Η πρόταση του Δοξιάδη για να αποφευχθεί αυτή η δυσλειτουργία είναι η πόλη να αναπτύσσεται κατά μήκος ενός καθορισμένου άξονα προς μία κατεύθυνση. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο θεωρούσε ότι η συμφόρηση του κέντρου θα πάψει να υφίσταται. Έχοντας αυτή την οπτική, ήταν της άποψης ότι οι διαγώνιοι δρόμοι είναι δυσλειτουργικοί και έτσι υιοθέτησε τη δυναμική ταχύτητα (γρήγορη) ανάπτυξης σε έναν άξονα και στους υπόλοιπους έδωσε πιο χαμηλή ταχύτητα ανάπτυξης, προκειμένου να υπάρχει μια εξισορροπητική σχέση και μια ανάπτυξη ισορροπημένη¹⁰⁷.

2.3.1. Δυνάπολη – Δυναμητρόπολη – Δυναμεγαλόπολη – Οικουμενόπολη

Προκειμένου να μορφοποιήσει τη Δυνάπολη, ο Δοξιάδης όρισε κάποιους κανόνες. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η κεντρική ανάπτυξη θα γινόταν σε έναν άξονα και προς μία κατεύθυνση. Οι υπόλοιποι άξονες του συγκροτήματος θα αναπτύσσονταν σε σχέση με τον κεντρικό άξονα σε ορθή γωνία.

¹⁰⁴ C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 49

¹⁰⁵ Doxiadis Associates, «Islamabad», *ό. π.*, σ. 26

¹⁰⁶ G. H. Baker, *ό. π.*, σ. 71

¹⁰⁷ C.A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 32

Ακόμη, έκανε χρήση του προτύπου των αυτοκινητοδρόμων, αλλά σε διαφορετικές εκφάνσεις του εξαγωνικού προτύπου. Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση που θεωρηθεί ως κεντρικό κύτταρο ενός οικισμού ένα χωριό, και αυτό λαμβάνει όλες τις πρόσθετες λειτουργίες που γεννιούνται, τότε, σίγουρα, θα επέλθει η αυτόματη μεταμόρφωση του. Προς αποφυγή αυτής της κατάστασης, κρίνεται αναγκαίο τα οδικά δίκτυα που καταλήγουν σε αυτό να αλλάξουν κατεύθυνση και να προσανατολιστούν προς ένα δεύτερο κέντρο που θα συγκεντρώνει όλες τις νέες λειτουργίες. Κατά συνέπεια, θα υπάρχει ένας δυναμικός οικισμός με στατικά κύτταρα¹⁰⁸.

Προκειμένου να υπάρχει ομαλότητα μέσα στους τομείς και αρμονική λειτουργία, κρίνεται απαραίτητο η διερχόμενη κίνηση να μην επεμβαίνει σε αυτούς. Οι τομείς στο εσωτερικό τους, θα πρέπει να εξυπηρετούν όσο πιο πολλές ανάγκες των κατοίκων γίνεται. Ακόμα, κρίνεται αναγκαίο, κατά μήκος του κάθε τομέα να έχουν προβλεφθεί για τα όρια του κάποιες λειτουργίες που να έχουν απορροφητικό ρόλο, ώστε η κίνηση και ο θόρυβος να απομονώνονται και να δημιουργείται έτσι μια ζώνη μετάβασης και προστασίας της περιοχής των κατοικιών. *«Η τελική σύνθεση εξαρτάται από τις εσωτερικές και εξωτερικές δομικές δυνάμεις που ασκούνται στο σύστημά της. Η ακριβής μορφή ενός δυναμικού οικισμού εξαρτάται από την ταχύτητα αύξησης του πληθυσμού, την ταχύτητα της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και τη σχέση μεταξύ των δύο, αλλά και τους πολιτικούς και οικονομικούς ελέγχους που ασκούνται στην ανάπτυξη της πόλης»*¹⁰⁹.

Εάν επιθυμούμε να ορίσουμε το κύριο χαρακτηριστικό που διαφέρει η δυναμική πόλη σε σχέση με τις υπόλοιπες, αυτό είναι ότι έχει ένα κέντρο πολλαπλών πυρήνων, και ένας εξ' αυτών είναι ο πιο κεντρικός και ο πιο μεγάλος, ενώ οι υπόλοιποι τον ακολουθούν. Κατ' αυτό τον τρόπο, *«[...] δημιουργείται μια αστική περιοχή με πολλούς πυρήνες και κέντρα, τα οποία έχουν αναπτυχθεί κάθετα προς το συμπαγές μέτωπο»*.

Η βαθμιαία συγχώνευση κέντρων πιο χαμηλής τάξης που είναι σε άξονες απομακρυσμένους από το κέντρο δημιουργεί τη Δυναμητρόπολη, η οποία κατά τη διαδικασία ανάπτυξης της παίρνει τη μορφή αστεριού και είναι ελεύθερη στο χώρο.. Στο αμέσως επόμενο επίπεδο ανάπτυξης έχουμε τη Δυναμεγαλόπολη, το μέγεθος της οποίας είναι τέτοιο, που την κάνει να βρίσκεται αντιμέτωπη με τα ίδια προβλήματα που έχουν και οι άλλοι τύποι πόλεων, αυτή τη φορά, όμως, σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα γι' αυτό και θα πρέπει να αναπτύξει *«ένα νέο σύστημα κέντρων και δικτύων μεταφοράς και επικοινωνίας, ικανό να αντέξει όλη την πίεση της διαρκούς ανάπτυξης, μέχρι το σημείο που όλα θα*

¹⁰⁸ C.A. Doxiadis, «Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», ό. π., σ. 62

¹⁰⁹ C.A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, ό. π., σ. 56

σταθεροποιηθούν και θα δημιουργηθεί η παγκόσμια πόλη, η Οικουμενόπολη, μέρος της οποίας θα γίνει και η Δυναμεγαλόπολη.»¹¹⁰

Η ανάπτυξη, η σταθεροποίηση και η παγίωση της «Δυνάπολης» οδηγεί στον επακόλουθο και συνάμα απαραίτητο σχηματισμό της «Δυναμητρόπολης», που ορίζεται ως το σύνολο των δυναμικών πόλεων, κέντρο της οποίας θεωρούνται πολλαπλοί πυρήνες. Μετά από αυτό το στάδιο, σειρά έχει η «Δυναμεγαλόπολη», στην οποία πρέπει να διαμορφωθεί *«ένα νέο σύστημα κέντρων και δικτύων μεταφοράς και επικοινωνίας, ικανό να αντέξει όλη την πίεση της διαρκούς ανάπτυξης, μέχρι το σημείο που όλα θα σταθεροποιηθούν και θα δημιουργηθεί η παγκόσμια πόλη, η «Οικουμενόπολη», μέρος της οποίας θα γίνει και η “Δυναμεγαλόπολη”»¹¹¹.*

Η θεωρία της Οικουμενόπολης αναπτύχθηκε το 1967. Ορίστηκε ως μία πόλη παγκόσμιας εμβέλειας, που θα ξεπροβάλλει προοδευτικά πάνω στην Γη, καθώς θα έχει εντάξει όλες τις ήδη υπάρχουσες πόλεις, αλλά και τις καινούριες που πρόκειται να αναπτυχθούν. Κατά συνέπεια, θα αναδυθεί ένα τεράστιο σύνολο από ετερογενή σύνολα, η σύνθεση του οποίου θα ενέχει διαφορετικά σχήματα και διαστάσεις. Όπως ισχυρίζεται ο Δοξιάδης, *«η Οικουμενόπολη υφίσταται ήδη από πλευράς μετάδοσης των πληροφοριών, καθώς τα μεγάλα αεροδρόμια τείνουν να γίνουν οι πιο πολυσύχναστες πλατείες της Οικουμενόπολης»¹¹².*

Η ιδανική πόλη του Δοξιάδη, η «Δυνάπολη», έτσι ακριβώς όπως την όρισε, με κεντρικό στοιχείο της σύνθεσης τον άνθρωπο, αναπτύχθηκε τον 20^ο αιώνα. Τότε, τέτοιες ιδέες που να στοχεύουν στη σχεδίαση ουτοπιών δεν συναντάμε αρκετές. Οι ιδέες περιοριζόντουσαν στο σχεδιασμό πόλεων του μέλλοντος, που όμως, βασιζόντουσαν σε ρεαλιστικά σχέδια. *«Σε αντίθεση με τις ουτοπίες, οι ιδέες αυτές δεν δίνουν τόση έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις, αλλά στα κτίρια και στα δίκτυα, πάντα σε σχέση με τη φύση»¹¹³.* Γίνεται, συνεπώς, κατανοητό πως ο σχεδιασμός αυτών των πόλεων δεν βασίζεται σε όλα τα στοιχεία που συνθέτουν μια δυναμική πόλη, σύμφωνα με τη θεωρία της οικιστικής, και κατά συνέπεια, δεν έχουν ισορροπία. Από την άλλη μεριά, ο Δοξιάδης αναπτύσσοντας τη θεωρία της Οικουμενόπολης, καταφέρνει να προσδιορίσει ένα σύστημα αρχών, το οποίο θα θέτει σε ισορροπία τα πέντε στοιχεία που συνθέτουν την πόλη, και έτσι καταλήγει σε μια κοινότητα

¹¹⁰ C.A. Doxiadis, «Eckistics: An Introduction to the Science of Human Settlements», ό. π., σ.37

¹¹¹ C. A. Doxiadis, ό. π., σ.46

¹¹² C. A. Doxiadis, ό. π., σ.47

¹¹³ Π. Μιχαήλ, «Ο χώρος και τα πολεοδομικά συγκροτήματα των αρχαίων Ελλήνων», στα: *Τεχνικά Χρονικά*, τχ. 151 (1938), σ.7

όπου θα δεσπόζει η ευτοπία, δηλαδή η ιδανική διαβίωση του ανθρώπου, και όχι η δυστοπία, όπου θα επικρατούν απάνθρωπες συνθήκες¹¹⁴.

Εκτός από την εναρμόνιση των στοιχείων που δημιουργούν τη φυσική εικόνα της παγκόσμιας πόλης και τα μεγέθη της, στην Οικουμενόπολη θα εντασσόταν και η ψηφιακή λειτουργία, καθώς θα υπάρχουν ορατά, και μη, δίκτυα που θα παρέχουν τις ανάλογες υπηρεσίες σε κάθε μεριά της Γης. «Όταν το 2017 ο άνθρωπος γυρνάει στο σπίτι του, θα λαμβάνει στο λογαριασμό το συνολικό ταξίδι του, όπως και ο, τι πρόστιμο για παράβαση πρέπει να πληρώσει, διότι παντού θα υπάρχουν κάμερες. Όλα τα αγαθά, αλλά και εφημερίδες κλπ. θα μπορούν με ένα απλό τηλεφώνημα να φτάσουν σε οποιοδήποτε σπίτι μέσω σωλήνων. Θα υπάρχουν καταστήματα, αλλά μόνο για αυτούς που θα θέλουν να πάνε για βόλτα. Όλοι θα μπορούν να έχουν πρόσβαση στις πιο απομακρυσμένες βιβλιοθήκες του πλανήτη, και άρα στην γνώση»¹¹⁵.

2.3.2. Ουτοπία, δυστοπία και εντοπία

Ο όρος Ουτοπία χρησιμοποιείται πρώτη φορά από τον Thomas More στο βιβλίο του *Utopia* για να περιγράψει μια φανταστική ιδανική χώρα. Για το Δοξιάδη η έννοια θα χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει το τέλειο, το ονειρεμένο και μετέπειτα θα τον βοηθήσει να μεταβεί στην έννοια της Εντοπίας.

Η Δυστοπία από την άλλη προέρχεται από τις λέξεις “δυσ” και “τόπος”. Το “δυσ” φανερώνει δυσκολία και είναι αντίθετη λέξη του “ευ” που σημαίνει καλός. Με αυτήν την ετυμολογική ανάλυση ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης προσπάθησε να εξηγήσει ότι η Δυστοπία είναι η αντίθετη έννοια της Ουτοπίας. «*Η Δυστοπία και η Ουτοπία είναι κακοήθεις και καλοήθεις όψεις της θεωρίας του Δοξιάδη. Από τις πολλές αντιλήψεις της Οικιστικής, αυτή είναι η πιο σημαντική: Οι πόλεις μπορούν να μεγαλώνουν επ’αόριστον, όσο η ανάπτυξη αυτή σέβεται τον άνθρωπο, υπακούοντας στο ρητό του Αριστοτέλη πως ο μόνος λόγος για την ύπαρξη μιας πόλης είναι να ικανοποιεί την ανάγκη του ανθρώπου για ασφάλεια και ευτυχία.*»¹¹⁶

Η Εντοπία τοποθετείται από το Δοξιάδη ανάμεσα στις ουτοπίες και την πραγματικότητα και είναι ο τρόπος για να φτάσει ο άνθρωπος από τη Δυνάπολη στην παγκόσμια πόλη, την Οικουμενόπολη. «Μέσα στο καθοριστικό πλαίσιο Δυνάπολη-Οικουμενόπολη, ως σύγχρονος μηχανισμός παραγωγής αστικού χώρου, ωριμάζουν οι

¹¹⁴ Τ. Λάμπας, «Τα Άσπρα Σπίτια και η περιοχή τους», στο: Εμβόλιμον, τχ. 30, σ. 14.

¹¹⁵ C.A.Doxiadis, *Building Entopia*, Νέα Υόρκη 1975, σ. 95

¹¹⁶ L. Winnick, *The Athens Center Of Ekistics: The Urban World according to Doxiadis*, FF Urban History, 1989, σ.37

κατάλληλες συνθήκες ώστε να εμφανιστεί η Εντοπία, η ιδανική ανθρώπινη κοινότητα. Αυτός είναι ο απώτερος στόχος της αρχιτεκτονικής, σύμφωνα με το βιβλίο *Architecture in Transition*, καθώς όπως είδαμε το «μικρό» (ως προς την κλίμακα) και το «περιεχόμενο» (ως προς την ιεραρχική δομή των οικισμών) λειτουργεί με σχετική αυτονομία από το γενικό πλαίσιο, δηλαδή τον οικισμό στο σύνολό του, που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της Δυνάπολης. Έτσι, υποστηρίζεται ότι *«η Δυνάπολη είναι η βασική προϋπόθεση ύπαρξης της Εντοπίας, η οποία εντάσσεται σε αυτήν ως τμήμα της ιεραρχημένης οικιστικής δομής.»*¹¹⁷

Για τη δημιουργία μιας ιδανικής πόλης, της πόλης του μέλλοντος όπως την είχε οραματιστεί ο Δοξιάδης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλα τα επιμέρους στοιχεία που απαιτούνται και να ενσωματώνονται στο σχεδιασμό. Οι πόλεις είναι ζωτικά όργανα που εξελίσσονται γι' αυτό και θα πρέπει κατά το σχεδιασμό μιας πόλης ή κοινότητας να αναλύονται τόσο τα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα όσο και τα θέματα πολιτικής οικονομίας, τέχνης, επιστήμης, γραμμάτων και γενικότερα οτιδήποτε αγγίζει και επηρεάζει τον άνθρωπο.¹¹⁸

¹¹⁷ Δ. Φιλίππιδης, *ό. π.* σ.145

¹¹⁸ Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, *Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του*, Β' Τόμος, σ. 29

Γ' Κεφάλαιο

Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας

Τα Άσπρα Σπίτια είναι η μετάβαση, από τη θεωρία περί Οικιστικής του Δοξιάδη, στην πράξη. Ο οικισμός των Άσπρων Σπιτιών συγκαταλέγεται ως ένα από τα σπουδαιότερα έργα του Δοξιάδη και αδιαμφισβήτητα αποτελούν και την κυριότερη απόπειρα έκφρασης της θεωρίας του για την ιδανική πόλη που έχει ως προτεραιότητα τον άνθρωπο. *«Τα Άσπρα Σπίτια (1961-1965) είναι ένας μικρός οικισμός στο βορεινό τμήμα της παραλίας της Αντίκυρας, προορισμένος να στεγάσει το προσωπικό της εταιρείας Αλουμίνιον της Ελλάδος, της οποίας οι εγκαταστάσεις βρίσκονται σε μικρή απόσταση, προς τα νότια. Το σχήμα του οικισμού προσαρμόστηκε στη μορφή της περιοχής, με πλατύ μέτωπο πάνω στην ακτή και σε όσο βάθος επιτρέπει το επίπεδο έδαφος (ο παραλιακός τομέας), κατόπιν επέκταση σε βάθος μέσα στη στενή κοιλάδα, με ταυτόχρονη μείωση του πλάτους. Αρχικά προβλέπονταν τρεις οικισμοί, ένας προσωρινός (εργοτάξιο εργοστασίου) και δύο μόνιμοι (Άγιος Νικόλαος, Άσπρα Σπίτια), από τους οποίους ενδιαφέρον σχεδιαστικά έχει μόνο ο τελευταίος. Γι' αυτόν αποτέλεσε στόχο του Γραφείου Δοξιάδη η δημιουργία «πόλου αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης που θα συνέδεε τον νέο οικισμό με δύο άλλες κωμοπόλεις της περιοχής»¹¹⁹*

3.1. Το εργοστάσιο της Pechiney

Το αλουμίνιο, η αλουμίνα και ο βωξίτης αποτέλεσαν για πολλές περιόδους αντικείμενο πολιτικών αντιπαραθέσεων και οικονομικών συμφερόντων, το ίδιο συνέβη και κατά την περίοδο που εξετάζουμε όταν η τότε κυβέρνηση θέλησε να πείσει τους Γάλλους επενδυτές για τα αποθέματα βωξίτη στην Ελλάδα. *«Όταν λοιπόν ο υπουργός Βιομηχανίας της Κυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε κατά την περίοδο 1958-61, Ν. Μάρτης,, αποφάσισε να επισκεφθεί τα γραφεία της rue Balzac στο Παρίσι όπου βρισκόταν η έδρα της Pechiney, γνώριζε ότι επρόκειτο να προτείνει στους εκπροσώπους του ομίλου μια επένδυση που αποτελούσε, τουλάχιστον από την περίοδο της γερμανικής Κατοχής και μετά, βασικό συστατικό όλων των προγραμμάτων ανασυγκρότησης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.»¹²⁰*

Παρά τις αντιθέσεις της αντιπολίτευσης η επένδυση εγκρίθηκε κι έτσι ιδρύθηκε το Αλουμίνιο Ελλάδος το 1960 από τη γαλλική εταιρία Pechiney. Όσον αφορά τις συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα την άνοιξη του 1960 που η γαλλική εταιρεία αναζητούσε το ιδανικό

¹¹⁹ Δ. Φιλιππίδης, ό. π. σ.321

¹²⁰ Κ.Κωστής, *Ο μύθος του ξένου ή η Pechiney στην Ελλάδα*, Ιούνιος 1999, σελ.24

μέρος για τις εγκαταστάσεις της βιομηχανικής μονάδας, επισημαίνεται πως η τότε κυβέρνηση διαφωνούσε με την τάση που ίσχυε για άνθιση της ελληνικής βιομηχανίας στον πολεοδομικό σχεδιασμό της Αθήνας, και μετά το 1960, της Θεσσαλονίκης. Έτσι, κρίνεται αναγκαίο, η βιομηχανική μονάδα να κατασκευαστεί στην περιφέρεια, στα πλαίσια μιας πρώιμης αποκέντρωσης του κλάδου της βιομηχανίας, όπως εξάλλου θα συμβεί σε μεγαλύτερη κλίμακα μετά το 1965.

Από τη δική της πλευρά, η εταιρεία έδινε μεγάλη βαρύτητα στη γεωγραφική τοποθεσία, υπό το πρίσμα της άμεσης προσέγγισης στην πρώτη ύλη, τον βωξίτη, της εύκολης τροφοδότησης απ' το υδροηλεκτρικό εργοστάσιο Κρεμαστών, η λειτουργία του οποίου, μάλιστα, άρχισε την ίδια χρονικά περίοδο και η ηλεκτρική του ενέργεια θα αξιοποιούταν στο έπακρο απ' το εργοστάσιο της ΑτΕ, καθώς και της εγγύτητας με τον θαλάσσιο χώρο¹²¹.

Συνεπώς, το ενδιαφέρον στρέφεται σε δυο συγκεκριμένες περιοχές, την Ιτέα και στον κόλπο της Αντίκυρας. Σημειώνεται πως, στην Ιτέα οι αδελφοί Ηλιόπουλοι έχουν τις εργοστασιακές και λιμενικές εγκαταστάσεις της εταιρείας τους, που φέρει το όνομα «Βωξίται Παρνασσού». Εκεί επίσης βρίσκονται και οι μικρότερες σε έκταση λιμενικές εγκαταστάσεις της εταιρείας «Α.Ε. Μεταλλεία Βωξίτου Ελευσίνας», μια επένδυση που έγινε στα πλαίσια του μεταλλευτικού συγκροτήματος Σκαλιστήρη. Όσον αφορά τον κόλπο της Αντίκυρας, εκεί γίνεται η εξόρυξη μεταλλευμάτων από τις εταιρείες της οικογένειας Μπάρλου¹²².

Γίνεται συνεπώς αντιληπτό, ότι και τα δύο μέρη αποτελούν δελεαστικά κίνητρα για την ίδρυση του εργοστασίου. Ωστόσο, η περιοχή της Ιτέας εγκαταλείπεται σαν επιλογή, παρά το τεράστιο οικονομικό όφελος που εμφάνιζε εξαιτίας μιας πρότυπης παραγωγικής μονάδας βωξίτη, που άνθιζε τόσο στον αστικό χώρο όσο και σε επίπεδο απασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού. Τα αίτια της απόρριψης αυτής της περιοχής αφορούν ζητήματα προστασίας του τόπου¹²³. Πιο συγκεκριμένα, εκφράστηκαν έντονος προβληματισμός και αμφιβολίες για την επίδραση και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η τεράστια βιομηχανική μονάδα στη θαυμάσια θέα, που εκτίνεται απ' τους Δελφούς, διασχίζει τον ελαιώνα της Αμφισσας και καταλήγει στη θάλασσα¹²⁴.

Γίνεται συνεπώς αντιληπτό, πως η τελική απόφαση πάρθηκε για τον κόλπο της Αντίκυρας. Αυτό έγινε προς τα τέλη του έτους 1960, και κατόπιν ενδεδειγμένης μελέτης των

¹²¹ C.A.Doxiadis, *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, BRITANNICA Book of the year, 1968, σ. 76

¹²² C.A.Doxiadis, *Building Entopia*, Νέα Υόρκη 1975, σ. 59

¹²³ C.A.Doxiadis, *ό.π.*, σ. 62

¹²⁴ Α. Γεωργιάδης, *Η Αρμονία εν τη Αρχιτεκτονική ποιήσει*. Μουσική-ποίησης-αρχιτεκτονική αρμονία / τα των Ελλήνων ιερά και ναοί ποιηθέντα κατά τους μουσικούς των εν αρμονία συμφωνιών λόγους, Αθήνα 1926, σ. 87

πολύαριθμων τεχνικών προϋποθέσεων που όριζαν οι εγκαταστάσεις. Έτσι, κρίθηκε ότι ο συγκεκριμένος τόπος πρόσφερε τα πιο πολλά πλεονεκτήματα. Πιο αναλυτικά¹²⁵:

- οι δυο κοιλάδες που βρίσκονται εκεί χαρακτηρίζονται, εν αντιθέσει με τις υπόλοιπες, αρκετά πιο ομαλές στην κλίση των ακτών τους, κάτι που αποτελούσε πρόσφορο έδαφος για την κατασκευή των εγκαταστάσεων. Ως εκ τούτου, το νοτιανατολικό τμήμα του κόλπου, η κοιλάδα του Μετοχίου, θεωρείται το καταλληλότερο μέρος κατασκευής των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, λόγω της κατάλληλης μορφολογίας του εδάφους και της διαθέσιμης έκτασης, ενώ, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, για τον οικισμό που θα φιλοξενούσε τις εργατικές κατοικίες κρίθηκε κατάλληλη η κοιλάδα των Άσπρων Σπιτιών.
- Επιπλέον, η απότομη κλίση των ακτών παρέχει ασφάλεια στην αγκυροβόληση, ενώ η βαθιά θάλασσα της περιοχής ευνοεί τα μελλοντικά σχέδια για λιμενικές εγκαταστάσεις προς μεταφορά υλικών αλλά και μετάλλων.
- Ακόμη, η συγκεκριμένη περιοχή ενδείκνυται για τον εφοδιασμό, ιδιαίτερα μεγάλων ποσοτήτων γλυκού νερού, που χρειάζονται τόσο οι εργατικές κατοικίες, όσο και η βιομηχανική μονάδα, για παραγωγικούς κυρίως λόγους της αλουμίνιας. Μάλιστα, εκείνο το διάστημα είχαν προβεί σε ενδεικτικές γεωτρήσεις.
- Επίσης, τα μικρά ποσοστά πληθυσμού της περιοχής επέτρεπαν την έναρξη των εργασιών για την ανέγερση του εργοστασίου.
- Ο βυθός της θάλασσας που δεν απέχει πολύ απ' την ακτή δεν εμποδίζει την απελευθέρωση της λάσπης του βωξίτη.
- Το συχνό φαινόμενο των ανέμων από τα δυτικά συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στη διάσπαση των καυσαερίων που εκπέμπονται από το εργοστάσιο, και ειδικότερα, των φθοριούχων αερίων από την ηλεκτρόλυση.

Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να παραλειφθεί ένα σημαντικό μειονέκτημα που χαρακτηρίζει την περιοχή. Ο συγκεκριμένος τόπος είναι αποκομμένος απ' την υπόλοιπη περιφέρεια, και σε συνδυασμό με τον περιορισμένο αριθμό κατοίκων και την έλλειψη οικιστικών συγκροτημάτων αναγκάζει την εταιρεία να δομήσει οικισμούς για το ανθρώπινο δυναμικό του εργοστασίου της, κάτι που αντιβαίνει των πρωταρχικών της προθέσεων, καθώς η επιδίωξή της είναι το έργο της να συγκεντρώνεται, όσο το δυνατόν περισσότερο, σε ο, τι

¹²⁵ C.A.Doxiadis, *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, ό. π., σ.56

αφορά την βιομηχανική μονάδα στο Μετόχι. Άλλωστε, αποτελεί παρελθόν η εποχή που οι βιομήχανοι παρείχαν έργο φιλανθρωπίας και έχτιζαν πόλεις για κοινωνικό σκοπό¹²⁶.

3.2. Η ανάθεση του σχεδιασμού του Οικισμού στο γραφείο Δοξιάδη

Η ανάληψη του έργου ανέγερσης των οικισμών δόθηκε στο γραφείο του Δοξιάδη, καθώς επρόκειτο για ένα αρχιτεκτονικό γραφείο με συμβάσεις έργων σε διεθνές επίπεδο, και μάλιστα, την εποχή εκείνη ήταν το μοναδικό στον ελλαδικό χώρο που διέθετε εμπειρία σε προγράμματα που σχετίζονταν με μαζικές, αλλά και με εργατικές κατοικίες. Επιπλέον, στελεχώνεται από ανθρώπινο δυναμικό κατάλληλο να φέρει εις πέρας τόσο οικονομικές μελέτες έργων, όσο και σχεδίαση έργων υποδομής. Μάλιστα, εκείνη τη χρονική περίοδο, το γραφείο είχε αναλάβει εκ μέρους της εταιρείας Reynolds, που είναι και μέτοχος στην ΑτΕ, τα σχέδια ανάπλασης της αστικής περιοχής του Eastwick στη Φιλαδέλφεια, όπως επίσης και το Park Town Cooperative Homes στο Cincinnati του Οχάιο. Επισημαίνεται πως οι αρχές σχεδιασμού στις οποίες στηρίχτηκε το έργο του Eastwick φέρουν αρκετές ομοιότητες με τον σχεδιασμό των Άσπρων Σπιτιών¹²⁷.

Ύστερα από αλληπάλληλες συναντήσεις των αντιπροσώπων της εταιρείας Pechiney με τους υπεύθυνους του αρχιτεκτονικού γραφείου Δοξιάδη, και κατόπιν προπαρασκευαστικών συζητήσεων με τους εκπροσώπους της ΑτΕ, η εταιρεία εξέτασε «το πρόβλημα της αναζήτησης και της στέγασης προσωπικού για το νέο της εργοστάσιο», και επιδιώκοντας «όχι μόνο να στεγάσει τους εργατές της, αλλά επίσης να ιδρύσει οικισμούς ικανούς να απαντήσουν σε όλες τις κοινωνικές, διοικητικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανάγκες των κατοίκων τους»¹²⁸ στέλνει στις 23.12.1960 επιστολή στο αρχιτεκτονικό γραφείο, υποβάλλοντας αίτηση να της χορηγηθεί πρόταση εκπόνησης προπαρασκευαστικής μελέτης του έργου. Λίγες εβδομάδες αργότερα, στις 9.1.1961 το γραφείο έδωσε τις προτάσεις του και στις 11.2.1961 έγινε η ανάθεση της «Προκαταρκτικής Μελέτης των οικισμών του Αλουμινίου της Ελλάδας», η ολοκλήρωση της οποίας έγινε μετά από τρεις μήνες, στις 15.5.1961¹²⁹.

Η μελέτη αφορούσε τρεις συνολικά οικισμούς, που θεωρούνταν αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να ανεγερθεί και να αρχίσει να λειτουργεί η βιομηχανική μονάδα. Η περιγραφή των οικισμών δίνεται παρακάτω¹³⁰.

¹²⁶ Π. Μιχαηλίδης, *Αισθητικά Θεωρήματα*, τ. 3, Αθήνα, 1990, σ. 45

¹²⁷ Π. Μιχαηλίδης, *ό. π.* σ. 46-47

¹²⁸ L. Bek, *Towards Paradise on Earth: Modern Space Conception in Architecture*, Odense University Press, 1980, σ. 78

¹²⁹ M. C. Beardsley, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, Αθήνα: Νεφέλη, 1989, σ. 54

¹³⁰ Boyer, C., *The city of collective memory*, Cambridge, Mass.: MIT press, 1994, σ. 32

Η μελέτη παρουσίαζε έναν προσωρινό οικισμό, που θα βρισκόταν σε άμεση εγγύτητα με το χώρο της βιομηχανικής μονάδας και θα προοριζόταν για το ανθρώπινο δυναμικό των εταιρειών που θα αναλάμβαναν την ανέγερση του εργοστασίου¹³¹.

Εν συνεχεία, υπήρχε ένας μικρός χωροταξικά οικισμός υπηρεσίας, που θα βρισκόταν όσο πλησιέστερα γινόταν με τον χώρο του εργοστασίου, στον οποίο θα έμενε το προσωπικό εκείνο που θα είχε ειδικευτεί, και θα είχε ως αρμοδιότητα τη διαρκή και στενή παρακολούθηση της λειτουργίας της μονάδας, με προοπτική να παρεμβαίνει άμεσα, όποτε κρίνεται απαραίτητο¹³².

Ο τρίτος στη σειρά οικισμός ήταν ο μόνιμος (*cit  d' exploitation*), στον οποίο θα υπήρχαν οι κατοικίες του εργατικού προσωπικού της μονάδας¹³³.

Έτσι, λοιπόν, με βάση τα δεδομένα της μελέτης, κρίνεται αναγκαίο να γίνει η μελέτη της διάταξης όλων των οικισμών και να προταθεί συγκεκριμένη θέση για κάθε οικισμό ξεχωριστά. Η πρόταση για τον προσωρινό οικισμό όριζε κατάλληλη τοποθεσία τη βόρεια μεριά της κοιλάδας του Μετοχίου. Σημειώνεται πως στη θέση αυτή, ύστερα απ' τον προσωρινό οικισμό υπάρχουν σχέδια για μελλοντική διεύρυνση των χώρων του εργοστασίου. Όσον αφορά τον οικισμό υπηρεσίας, προτείνεται η πλαγιά που βρίσκεται βόρεια του εργοστασίου, στο σημείο Άγιος Νικόλαος, που μάλιστα, δεν θεωρείται και αρκετά ομαλή, ενώ για τον μόνιμο οικισμό η απόφαση θεωρείται ειλημμένη, και είναι φυσικά, η κοιλάδα των Άσπρων Σπιτιών¹³⁴.

Αξίζει να σημειωθεί, πως στις προθέσεις της εταιρείας ΑτΕ είναι μόνο η χορήγηση κεφαλαίου για την κατασκευή της υποδομής, και όχι των κατοικιών, τις οποίες εναποθέτει στους εργολάβους. Για τον λόγο αυτό, ζητείται απ' το αρχιτεκτονικό γραφείο να δοθεί ένας κατά προσέγγιση υπολογισμός του κόστους μόνο για τη σχηματική διάταξη των έργων υποδομής που αφορούν τον προσωρινό οικισμό. Παρά ταύτα, ο Δοξιάδης δε στέκεται μέχρι εκεί. Επιμελείται και το γενικό πολεοδομικό σχεδιασμό, αλλά και τα προσχέδια τόσο των κατοικιών όσο και των κοινόχρηστων κτιρίων¹³⁵.

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί, στην «Προκαταρκτική Μελέτη των οικισμών του Αλουμινίου της Ελλάδος» προτείνονται τρεις τύποι οικισμών, ο προσωρινός, ο οικισμός υπηρεσίας και ο μόνιμος¹³⁶.

¹³¹ M. C. Beardsley, *ό. π.*, σ.35-36

¹³² M. C. Beardsley, *ό. π.*, σ.37

¹³³ M. C. Beardsley, *ό. π.*, σ.38

¹³⁴ M. C. Beardsley, *ό.π.*, σ.39

¹³⁵ C. A. Doxiadis, «Das Raumgesetz der alten Griechen entdeckt», *ό.π.*, σ. 37

¹³⁶ A. Zaib, *Adjusting / Amending the Modern: Doxiadis' use of Urban Design. Vocabulary, Grammar, Syntax and the Eclectic Local*, Doctoral Research, KU Leuven, 2007, σ. 62

Αναφορικά με τον μόνιμο οικισμό, εκτιμάται ότι ο αρχικός αριθμός των εργαζομένων θα ανέρχεται στους 730, ενώ σε τελικό στάδιο στους 1140, απ' τους οποίους οι 25 είναι μηχανικού, οι 232 είναι υπάλληλοι και οι υπόλοιποι είναι εργάτες. Αξίζει να σημειωθεί πως στη μελέτη έχουν συμπεριληφθεί και οι ανάλογες προβλέψεις για τους αναμενόμενους εμπόρους και δημόσιους υπαλλήλους¹³⁷.

Όσον αφορά τον οικισμό υπηρεσίας, εκτιμάται ότι αρχικά θα φιλοξενηθούν στον χώρο 24 οικογένειες. Όμως, στα μελλοντικά σχέδια του εργοστασίου υπάρχει η προοπτική να επεκταθεί περαιτέρω, σε πέντε μάλιστα στάδια. Κατά συνέπεια, κάθε στάδιο επέκτασης θα πρέπει να ενσωματώνεται στα σχέδια και να ενεργοποιούνται κάθε φορά οι προβλέψεις επέκτασης του μόνιμου οικισμού¹³⁸.

Πιο αναλυτικά, η οργάνωση και η διεκπεραίωση του σχεδίου μελέτης απ' το αρχιτεκτονικό γραφείο του Δοξιάδη γίνεται στα ακόλουθα τέσσερα στάδια.

Στο πρώτο στάδιο κρίνεται σημαντικό να διεκπεραιωθεί μια μελέτη της περιοχής, όπου θα γίνονταν οι εγκαταστάσεις του οικισμού σε κοινωνικό, γεωγραφικό, τοπογραφικό, και οικονομικό επίπεδο, ο Δοξιάδης λοιπόν, προβαίνει σε μια ανάλυση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης περιοχής. Μετά την ενδελεχή του έρευνα οδηγείται στο συμπέρασμα ότι ο μελλοντικός οικισμός θα φέρει τα χαρακτηριστικά *«μιας πληθυσμιακής δομής παρόμοια με αυτή που υπάρχει σε ανάλογες πόλεις της χώρας»*¹³⁹.

Όπως αναφέρει ο Δημήτρης Φιλιππίδης στο βιβλίο - αφιέρωμα στον μέντορά του Κωνσταντίνο Δοξιάδη, ήταν εξαιρετικά σημαντική για τον σχεδιασμό του οικισμού να βρεθεί η κοινωνικο-οικονομική μίξη του πληθυσμού. *«Πριν επεκταθούμε σε σχόλια για την ιδιαίτερη μορφή του οικισμού, που έχει ως τώρα απασχολήσει τη βιβλιογραφία όπως θα απασχολήσει κι εμάς, χρειάζεται να αναφερθούμε στην κοινωνική μίξη των Άσπρων Σπιτιών. Γιατί μπορεί να είναι ελάχιστος σε μέγεθος οικισμός, με τα μέτρα της Οικιστικής μια μόλις αυτοτελής κοινότητα βαθμού IV, αλλά έχει ενδιαφέρον το πώς προσαρμόστηκε η μορφή του στην κοινωνική του διάρθρωση, καθώς έπρεπε να στεγάσει εργατικό, διοικητικό και επιστημονικό προσωπικό.»*¹⁴⁰

Η μισθολογική κατανομή επίσης ήταν πολύ καθοριστική ως στοιχείο ανάλυσης για το σχεδιασμό των Άσπρων Σπιτιών. *«Καθώς ο εργατικός πληθυσμός δεν ήταν για διάφορους λόγους ομοιογενής, η σχέση του μισθού και παρεχόμενης στέγης με την προοπτική 15ετούς*

¹³⁷ J. Tyrwhitt, «Buckminster Fuller in the Discussions about Energy», στο *Ekistics*, τόμος 34, Αθήνα, Οκτώβριος 1972, σ. 54

¹³⁸ A. Zaib, ό.π., σ. 63

¹³⁹ A. Smithson., *Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984*, εκδόσεις Rizzoli, Νέα Υόρκη, 1991, σ. 56-57

¹⁴⁰ Δ. Φιλιππίδης, ό. π., σ.321-322

απόσβεσης ήταν καθοριστική για την επιλογή τύπων κατοικίας που απευθύνονταν σε επιμέρους ομάδες του προσωπικού.»¹⁴¹

Γίνεται συνεπώς αντιληπτό, πως στο πρώτο αυτό στάδιο γίνεται μια προσπάθεια να υπολογιστούν τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της νέας αυτής πόλης, και δηλώνεται απερίφραστα ο διεπιστημονικός χαρακτήρας της μελέτης του Δοξιάδη, αναφορικά με την κατασκευή των οικιστικών δομών. Βασιζόμενος, λοιπόν, στο σύνολο των πληροφοριών που έχει αποκομίσει απ' την έρευνά του στο πρώτο στάδιο, προβαίνει στον πολεοδομικό σχεδιασμό του οικισμού, θέτοντας σε εφαρμογή για πρώτη φορά στην Ελλάδα τις αρχές της Οικιστικής.

Στον μόνιμο οικισμό Άσπρα Σπίτια, κάθε τομέας σχεδιάζεται με κριτήριο το ανθρώπινο στοιχείο, τόσο στον περιβάλλοντα χώρο, όσο και στους ενδιάμεσους δημόσιους χώρους. Ο Δοξιάδης θέτει σε εφαρμογή τις αρχές που ισχύουν για την οργάνωση μιας σύγχρονης πόλης, ενώ έχει κλίμακα τις αρχαίες ελληνικές πόλεις, που ήταν *«μικρές ως προς το μέγεθός τους, ανθρώπινες ως προς την υφή τους και περισσότερο λειτουργικές, παρά μνημειακές ως προς τη δομή τους»¹⁴².*

Σε δεύτερο στάδιο, το αρχιτεκτονικό γραφείο προβαίνει στη μελέτη της διάταξης του συνόλου της οικιστικής δομής. Αναλυτικότερα, γίνεται μια προμελέτη του έργου, που αφορά τόσο τον μόνιμο οικισμό Άσπρα Σπίτια, όσο και τον οικισμό υπηρεσίας. Στα πλαίσια αυτής της προμελέτης φτιάχνονται τα προσχέδια για τους τύπους των κατοικιών, των κτισμάτων διοίκησης, αλλά και των κοινοχρήστων, σχηματίζονται ενδεικτικά τα έργα υποδομής, και βεβαίως υπολογίζεται κατά προσέγγιση το συνολικό κόστος της κατασκευής του έργου.

Επίσης, το γραφείο Δοξιάδη στο κέντρο κάθε τμήματος σχεδιάζει και ένα κτίριο κοινής ωφελείας, όπως σχολείο, κέντρο αθλητισμού, πολιτιστικό κέντρο, πάρκο ψυχαγωγίας για παιδιά. Αυτό γίνεται ώστε να σχηματιστεί ένας νοητός άξονας που θα συνδέει τα φαινομενικά μεμονωμένα κομμάτια του οικισμού και θα συμβάλλει στην αμφίδρομη κίνηση των κατοίκων του οικισμού μεταξύ αυτών¹⁴³.

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί, πως κάθε τομέας του οικισμού σχηματίζεται και λαμβάνει την αντίστοιχη έκταση, σύμφωνα με το ανάγλυφο του εδάφους και το οδικό δίκτυο. Επίσης, για να έχουν οι καινούριοι τομείς χαρακτήρα βασικών στατικών στοιχείων σε έναν δυναμικό οικισμό, κατοχυρώνεται η ανεξαρτησία τους από τη διερχόμενη κίνηση των οχημάτων. *«Κάθε μία από τις τέσσερις γειτονιές περιβάλλεται από τους μεγάλους*

¹⁴¹ Δ.Φιλιππίδης, ό. π σ.322

¹⁴² C.A.Doxiadis, ό. π., σ. 37

¹⁴³ V. Tapner, «Islamabad: City without a Heart», στο *Building Design*, Λονδίνο, 1977, σ. 87

περιφερειακούς αυτοκινητόδρομους, οι οποίοι εισχωρούν σε επίλεκτα μόνο σημεία μέσω αδιέξοδων δρόμων για να πλησιάσουν τα αυτοκίνητα στα σπίτια και τις ειδικές λειτουργίες, χωρίς να διασχίζουν την κοινότητα»¹⁴⁴.

Επιπλέον, στα όρια κάθε τμήματος λειτουργούν όροι κοινής ωφελείας με χαρακτήρα απομόνωσης από τους εξωτερικούς παράγοντες, σχηματίζοντας έτσι μια προστατευτική ζώνη για τους κατοίκους της συγκεκριμένης περιοχής. Ακόμη, όλες οι κατοικίες έχουν το δικό τους οικόπεδο και τα πεζοδρόμια, που έχουν σχεδιαστεί στο εσωτερικό του τομέα για να παρέχουν την είσοδο σε αυτές¹⁴⁵.

Απώτερος σκοπός του Δοξιάδη είναι η δημιουργία μιας σειράς από χώρους, όπου «η κλίμακα, η μορφή και ο χαρακτήρας θα ακολουθήσουν την ιεραρχία της σπουδαιότητας των γεγονότων της καθημερινής ζωής». Έτσι η αλληλουχία των χώρων που υπάρχει κατά το πέρασμα από την κεντρική πλατεία σε μια κατοικία, θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της εναλλαγής στην κλίμακα, μεταξύ της μεγάλης που αντιστοιχεί στο κέντρο και της μικρής, αυτή της γειτονιάς¹⁴⁶. Όλες οι γειτονιές και τα κέντρα κάθε τμήματος του οικισμού εξετάστηκαν ενδελεχώς, εστιάζοντας ιδιαίτερα την προσοχή «στο αίσθημα του χώρου που θα έχει ο πεζός περπατώντας από τους μικρούς πεζόδρομους και τις μικρές πλατείες προς τους κεντρικότερους δρόμους, τις κεντρικές πλατείες κλπ».

Στο στάδιο αυτό «κάθε δρομάκι και πλατειούλα μελετήθηκε ξεχωριστά με σχέδια και τρισδιάστατες μακέτες, μαζί με τις προσόψεις κτιρίων που θα αποτελούσαν το κύριο περίγραμμα του χώρου». Το γεγονός ότι οι χώροι κοινής ωφελείας και οι άξονες κίνησης έχουν υποστεί ιεραρχική διαμόρφωση, σε συνδυασμό με την κυριαρχία του ανθρώπινου στοιχείου συμβάλλουν στο να νιώσει ο κάτοικος του μόνιμου οικισμού το αίσθημα της κυριαρχίας του χώρου του. Άλλωστε, η μέγιστη διάρκεια της διαδρομής που συνδέει την περιφέρεια με το κέντρο είναι τα δέκα λεπτά, ενώ όλες οι γειτονιές έχουν άμεση πρόσβαση στην κεντρική αγορά, η οργάνωση της οποίας βασίζεται στα πρότυπα των αρχαίων ελληνικών πόλεων¹⁴⁷.

Το λευκό χρώμα του οικισμού δεν είναι τυχαίο, (το λευκό θεωρείται ιδανικό) καθώς προσδίδει στον χώρο την αίσθηση της αρχοντιάς, της απλότητας και εκπέμπει καθαρότητα ως χρώμα του φωτός. Το φυσικό περιβάλλον, ο λιτός αρχιτεκτονικός σχεδιασμός και το λευκό χρώμα δίνουν την αίσθηση του παραδοσιακού και τονίζουν τη γεωμετρία των όγκων.

¹⁴⁴ A. Smithson, «Team 10 Primer», MIT Press, (Νοέμβριος 1974), σ. 101

¹⁴⁵ V. Tapner, ό. π. σ. 88

¹⁴⁶ C. A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, Cambridge, Mass.: MIT press, 1972, σ. 53

¹⁴⁷ C. A. Doxiadis, ό. π., σ. 54

Στη μελέτη εισοδηματικών, κοινωνικών και εργοστασιακών κριτηρίων που εκπονήθηκε απ' το γραφείο Δοξιάδη κατηγοριοποιήθηκαν 12 τύποι κατοικιών. Οι κατοικίες ορίζονται και διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με το σημείο κατασκευής τους στον οικισμό, το μέγεθός τους και το εκτιμώμενο κόστος τους. Σε περίπτωση που κάποιος απ' τους εργαζόμενους αναλάβει καλύτερη θέση στην επαγγελματική ιεραρχία, θα έχει τη δυνατότητα να μεταβεί σε ανώτερης κατηγορίας κατοικία.

Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνονται τα κτίρια του οικισμού και η τυποποίησή τους, όπως έχει ήδη αναφερθεί, συνάδουν με τις κύριες αρχές της οικιστικής, καλύπτοντας τις απαιτήσεις του οικισμού και εκφράζοντας τάξη και πειθαρχία στο χώρο. Κάτι τέτοιο, όπως είναι φυσικό, προσδίδει μια ποιότητα στον οικισμό, που αναδεικνύεται μέσα απ' τον συναγωνισμό των κοινοτήτων, μιας και καθεμία ξεχωριστά εκφράζει το δικό της χαρακτήρα. Έτσι, στον οικισμό Άσπρα Σπίτια εφαρμόζονται οι αρχές της οικιστικής, προσδίδοντας «τοπική τάξη μέσα σε μια χαώδη πόλη», όπου κυριαρχεί το στοιχείο της αταξίας, επιτυγχάνοντας έτσι την επιδιωκόμενη συνοχή σε έναν οικισμό ανθρώπινο¹⁴⁸.

Προχωρώντας στο τελευταίο στάδιο της μελέτης, γίνεται ανάλυση και υπολογίζεται το κόστος. Επίσης, μελετάται η διαδικασία που θα πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου να κατασκευαστεί ο εν λόγω οικισμός¹⁴⁹.

Από τότε που δημιουργήθηκε ο οικισμός αυτός μέχρι σήμερα, ανήκει στην εταιρεία «Αλουμίνιον της Ελλάδος», το έτος 2005 η εταιρεία γίνεται μέλος του Ομίλου Μυτηληναίος. Μέχρι σήμερα η λειτουργία του οικισμού εξακολουθεί να είναι αυτή της εργατικής κοινότητας, εξυπηρετώντας πάντα τις απαιτήσεις του εργοστασίου¹⁵⁰.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί, πως ο οικισμός παρόλο που επεκτάθηκε και αναδιαμορφώθηκε, όπου κρίθηκε αναγκαίο, εντούτοις, έχει ακόμη κρατήσει τη μορφή που έδωσε ο Δοξιάδης στα σχέδιά του, τις βασικές αρχές της οικιστικής που διέπουν την κοινότητα, τον χαρακτήρα της αρχαίας ελληνικής πόλης στην κλίμακά του, όπως και τη σπουδαιότητα της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Αν και οι μικρές κοινότητες ήταν το χαρακτηριστικό γνώρισμα της οργάνωσης του οικισμού, ωστόσο, κατάφερε να ενσωματώσει τις τεχνολογικές ανάγκες μιας σύγχρονης πόλης, ακολουθώντας επάξια τις λειτουργίες ενός σύγχρονου οικισμού¹⁵¹.

¹⁴⁸ Α. Γεωργιάδης, *ό. π.*, σ. 56

¹⁴⁹ C.A. Doxiadis, *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, *ό. π.*, σ. 77

¹⁵⁰ C.A. Doxiadis, *Building Entopia*, Νέα Υόρκη, 1975, σ. 62

¹⁵¹ Π. Μιχελής, *Αισθητικά Θεωρήματα*, *ό. π.*, σ. 49

3.3. Από τη θεωρία της οικιστικής στον οικισμό των Άσπρων Σπιτιών

Αν κάποιος ερμηνεύσει τις κατόψεις του οικισμού των Άσπρων Σπιτιών από μαθηματική σκοπιά, εύκολα αντιλαμβάνεται ότι η θεωρία του Δοξιάδη βρίσκεται ενώπιόν του. Σε κάθε σημείο παρατηρείται γεωμετρία, καθώς άξονες, γωνίες, τόξα, αριθμοί, αναλογίες, εφαπτόμενες, χορδές είναι παντού εμφανή. Αναφερόμενος στη μέθοδο οργάνωσης και σχεδιασμού του χώρου, κάνει λόγο, ουσιαστικά, για μια μέθοδο σύνθεσης, υπονοώντας μια αρχή οργάνωσης και σχεδιασμού που καθορίζεται από την οπτική αντίληψη. Χρησιμοποιώντας ως εργαλείο το μάτι, γίνεται ο καθορισμός των αξόνων και των σχέσεων. Με την προέκταση του βλέμματος «δένονται» οι κατασκευές μεταξύ τους, λαμβάνοντας θέση η καθεμία στο ακριβές σημείο που πρέπει να είναι, προκειμένου να υπάρξει ικανοποίηση του βλέμματος. Ούτως ή άλλως, παν μέτρον άνθρωπος ή καλύτερα παρατηρητής¹⁵².

Ο παράγοντας που είχε τη βαρύνουσα σημασία στο σχεδιασμό ήταν το ανθρώπινο σημείο άποψης. Πρόκειται για ένα σημείο που χαρακτηριζόταν ίσως και το πιο σημαντικό και λάμβανε πρωταρχική θέση, καθώς από αυτή τη θέση ο παρατηρητής αποκτούσε άποψη για όλο τον χώρο. Κατά κύριο λόγο, πρόκειται για την κεντρική είσοδο της πόλης, η οποία τις περισσότερες φορές διακοσμούταν με πρότυλο προκειμένου να τονιστεί¹⁵³.

Υποθέτοντας ότι στην αρχαιότητα η μέθοδος σύνθεσης ήταν αυτή που περιγράφεται απ' τον Δοξιάδη, γίνεται αποδεκτό ότι ο γενεσιουργός παράγοντας της αρχιτεκτονικής σύνθεσης είναι το βλέμμα. Με άλλα λόγια, το σημείο κλειδί της αρχιτεκτονικής εκείνη την εποχή ήταν ο αρχιτέκτονας να προβεί στο σχεδιασμό μιας ορισμένης «οπτικής παράστασης», που θα καθόριζε τη θέση των κτισμάτων μέσα στο χώρο και τις μεταξύ τους σχέσεις¹⁵⁴.

Συγκεκριμένα πρόκειται για «το μυστικό του συστήματος της διαμόρφωσης του χώρου που χρησιμοποιήθηκε από τους αρχαίους Έλληνες, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την ικανοποίηση του ατόμου και την ανάταση του πνεύματός του, καθώς έμπαινε σε ένα δημόσιο χώρο»¹⁵⁵.

Είναι αδιαμφισβήτητο, ότι ο Δοξιάδης ορίζει ως απώτερο σκοπό της σύνθεσης του χώρου την ανύψωση του πνεύματος του ανθρώπου, καθώς και την ευχαρίστησή του. Αυτό, άλλωστε, φαίνεται και από την εισαγωγή της μελέτης που έκανε για τον οικισμό Άσπρα

¹⁵² Τ. Λάππας, *ό. π.*, σ. 9

¹⁵³ Λ. Θεοδωροπούλου, *Άσπρα σπίτια Βοιωτίας. Ένα υλοποιημένο πείραμα εντοπίας*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2017, σ.67

¹⁵⁴ Λ. Θεοδωροπούλου, *ό. π.* σ.68-69

¹⁵⁵ D. Middleton, *Growth and Expansion in Post-War Urban Design Strategies: C. A. Doxiadis and the First Strategic Plan for Riyadh Saudi Arabia (1968-1972)*, Georgia Institute of Technology, Δεκέμβριος 2009, σ. 90

Σπίτια. Η επίτευξη αυτού του σκοπού γίνεται με την πρώτη οπτική επαφή κάποιου, με την πρώτη εικόνα που αποκομίζει με το που εισέρχεται στην περιοχή¹⁵⁶. Όμως, η αρχιτεκτονική αυτή προσέγγιση πού στηρίζεται; Βρισκόμαστε αντιμέτωποι μπροστά από δυο αρχές, αυτή της σύνθεσης του χώρου και αυτή της οπτικής, που όπως τις θέτει ο Δοξιάδης είναι αλληλένδετες, καθώς η αντίληψη του χώρου δεν είναι εφικτή αν δεν γίνει κατανοητός ο τρόπος λειτουργίας του βλέμματος. Και ειδικότερα, του βλέμματος του ανθρώπου τον 4^ο και 5^ο αιώνα π.Χ. Γι' αυτό τον λόγο, ο Δοξιάδης ανατρέχει στους αρχαίους φιλοσόφους, όπως στον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Πρόκλο και τον Ευκλείδη. Τι μας λένε, όμως, πραγματικά αυτά τα αρχαία κείμενα; Τι αποκομίζουμε για την οπτική, και συγκεκριμένα, για την οπτική αντίληψη στην αρχαιότητα που σχετίζεται με τον τρόπο σύνθεσης στην αρχιτεκτονική; Αν όντως το σημείο άποψης είναι αυτό που καθορίζει το σχεδιασμό, και αν η όραση αποτελεί κύρια προϋπόθεση για να προβεί ο αρχιτέκτονας στη σύνθεση, τότε είναι βαρύνουσας σημασίας να εξεταστεί πώς λειτουργεί η οπτική προκειμένου να είναι σε θέση να επηρεάσει την αρχιτεκτονική σύνθεση, δηλαδή το σχεδιασμό¹⁵⁷.

Μιλώντας ο Δοξιάδης για το έργο του Άσπρα Σπίτια, δίνει μια περιγραφή του οικισμού ως την πόλη «που εξυπηρετεί την ανθρώπινη ανάπτυξη». Επισημαίνει πως η υλοποίηση του σχεδίου στο οποίο προχώρησε, είχε ως στόχο να κατασκευαστεί ένας οικισμός όπου ο άνθρωπος θα νιώθει ασφάλεια, ελευθερία και θα είναι ευτυχισμένος. Η κοινωνικοποίησή του θα θεωρείται δεδομένη, καθώς θα αναπτύσσεται έντονα το στοιχείο της ποιοτικής ανθρώπινης επαφής¹⁵⁸. Κατά συνέπεια και κάτω από αυτές τις συνθήκες η οικειοποίηση του χώρου που επιδιώκεται, γίνεται όταν το άτομο προσδίδει την ταυτότητα του στον χώρο, μέσω των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της ατομικής του έκφρασης¹⁵⁹.

Θεωρείται αδιαμφισβήτητο, πως ο σχεδιασμός στον οποίο προχώρησε το αρχιτεκτονικό γραφείο του Δοξιάδη έχει τέτοια χαρακτηριστικά, όπως η ανθρώπινη κλίμακα, η ποιότητα που προσδίδεται στον χώρο, η υφή και ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας, που συνδυάζονται αρμονικά με τον τρόπο που ζουν οι άνθρωποι στην Ελλάδα, καθώς και τον σύγχρονο τρόπο ζωής σε μια πόλη. Η δομή της κοινότητας του νέου αυτού οικισμού βασίζεται σε ένα μοντέρνο σχέδιο, που δίνει τη δυνατότητα να ενσωματωθούν τόσο η σύγχρονη τεχνολογία όσο και η τεχνογνωσία κατά την διαδικασία κατασκευής του. Ο νέος

¹⁵⁶ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 11

¹⁵⁷ Τ. Λάμπας, *ό. π.* σ.12

¹⁵⁸ C. A. Doxiadis, «*Das Raumgesetz der alten Griechen entdeckt*», χτ.1936, σ. 43

¹⁵⁹ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 48

οικισμός γίνεται ένα με την τοπικότητα και παράλληλα εκφράζει τις χαρακτηριστικές αξίες της ελληνικής αρχιτεκτονικής¹⁶⁰.

Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως ο Δοξιάδης αφενός ενστερνίζεται ως ένα σημείο τις αξίες του μοντέρνου κινήματος, και αφετέρου κάνει αισθητή τη διαφοροποίησή του, σε σχέση με την κλίμακα των κελυφών και των δικτύων μετακίνησης, την ξεχωριστή σημασία και θέση του ανθρώπινου στοιχείου έναντι των άλλων, καθώς και την ένταξη της τοπικότητας στο σχέδιό του. «*Τα Άσπρα Σπίτια δεν είναι απλώς ένας οικισμός για εργάτες που ζουν καλύτερα ή χειρότερα τη ζωή τους, και για τις κοινωνικές σχέσεις της εργασίας τους. Τα Άσπρα Σπίτια είναι η παραδειγματική υλοποίηση της μονάδας της σύγχρονης πόλης, όπως την αναζητούσε ο Δοξιάδης από τη δεκαετία του 1930 ως τη δεκαετία του 1960 και του 1970. Είναι η “Πριήνη” της σύγχρονης Ελλάδας και ένα είδος σύνοψης της πρωτοκαθεδρίας του δικού του ελληνικού μοντέλου στην παγκόσμια πολεοδομία και αρχιτεκτονική*»¹⁶¹.

Όπως αναφέρεται στη θεωρία του Δοξιάδη, τα βασικά εκείνα στοιχεία που συνθέτουν τη δομή των νέων πόλεων εφαρμόζονται και εκφράζονται στην πράξη στο οικιστικό κύτταρο των Άσπρων Σπιτιών. Τα βασικά αυτά στοιχεία είναι:

- Η εφαρμογή των αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών αξιών στον τρόπο που διαμορφώνονται οι πόλεις στην Αρχαία Ελλάδα. Οι αξίες αυτές σχετίζονται με την ανθρώπινη κλίμακα, το οργανωμένο κέντρο της πόλης, την ευδοκίμηση των ανθρωπίνων σχέσεων και τα λειτουργικά δίκτυα¹⁶².
- Το σύγχρονο σύστημα οργάνωσης των πόλεων, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται τα αισθητά διαφοροποιητικά στοιχεία του Δοξιάδη, που αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα δίκτυα και στην πρωταρχική σημασία που έχει γι’ αυτόν το ανθρώπινο στοιχείο¹⁶³.
- Το σύστημα σχεδιασμού που βασίζεται στις αρχές της οικιστικής. Ουσιαστικά, τίθεται σε εφαρμογή το κύτταρο της «Δυνάπολης», στο οποίο παρατηρείται εξέλιξη κατ’ άξονα και σύνθεση από τέσσερις τομείς, οι οποίοι έχουν τα χαρακτηριστικά της χαμηλής κλίμακας και της λειτουργικής οργάνωσης των δικτύων πεζοδρόμησης, προκειμένου να υπάρχει κίνηση εντός του τομέα.¹⁶⁴ Η σύνθεση των κτιριακών κελυφών δημιουργεί την αίσθηση των τυποποιημένων στοιχείων που συνυπάρχουν σε σύνολα, ενώ ο τρόπος

¹⁶⁰ Τ. Λάμπας, *ό. π.* σ.15

¹⁶¹ C. A. Doxiadis, «*Das Raumgesetz der alten Griechen entdeckt*», *ό. π.*, σ. 47

¹⁶² Λ. Θεοδοροπούλου, *ό. π.*, σ.72

¹⁶³ Λ. Θεοδοροπούλου, *ό. π.*, σ. 73

¹⁶⁴ C. A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, *ό. π.*, σ. 45

οργάνωσης των χώρων κοινής ωφελείας και της γειτονιάς συμβάλλουν θετικά στην αναθέρμανση των ανθρώπινων επαφών και σε έναν τρόπο διαβίωσης πού πρωταγωνιστεί ο άνθρωπος¹⁶⁵. Σημειώνεται, πως οι τέσσερις αυτές κοινότητες που αναπτύσσονται μπορούν μελλοντικά να ξαναδημιουργηθούν, για όσες φορές κρίνεται αναγκαίο, προκειμένου να δημιουργηθεί η σύγχρονη πόλη¹⁶⁶.

- Το στοιχείο της ιδιαιτερότητας που χαρακτηρίζει κάθε τόπο, το οποίο δεν παραμερίζεται κατά τον σχηματισμό και τη διάταξη των σύγχρονων οικιστικών μονάδων και των δικτύων που έχουν μεγάλη έκταση. Παράλληλα, δεν αναιρούνται οι αξίες της ελληνικής αρχιτεκτονικής, της ατομικής έκφρασης, της κοινωνικοποίησης και της εξέλιξης¹⁶⁷. Η δημοσίευση του γραφείου Δοξιάδη αναφέρει χαρακτηριστικά πως «η πόλη των Άσπρων Σπιτιών θα δημιουργεί το συναίσθημα των ελληνικών πόλεων του παρελθόντος, όπου η συνοχή δεν καταργεί την ατομικότητα και η απομόνωση στις εσωτερικές αυλές δεν έρχεται σε σύγκρουση με την κοινωνική συναναστροφή στους δρόμους ή στις πλατείες, ενώ η φυσική κλίμακα και η διαμόρφωση εκφράζουν την ιεράρχηση των αξιών της αστικής διαβίωσης»¹⁶⁸, προσδίδοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το χαρακτηριστικό γνώρισμα του “βιωμένου χωριού”. Ο άνθρωπος σε έναν τέτοιου τύπου οικισμό έχει την ευκαιρία να αισθανθεί κυρίαρχος στον χώρο. Η έμφυτη τάση του να αποκτήσει ρίζες, να έχει ασφάλεια και σιγουριά γίνεται πράξη, και επίσης του δίνεται η δυνατότητα να έχει ελεύθερα την προσωπική του ζώνη¹⁶⁹.

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί, πως σύμφωνα με τη θεωρία του Δοξιάδη, όλη η προαναφερόμενη διαδικασία που ακολουθείται προκειμένου ο άνθρωπος να οικειοποιηθεί τον χώρο στον οποίο ζει και να αναπτύξει την προσωπικότητά του δεν οφείλεται μόνο στη θέλησή του, αλλά και στην εντύπωση που του προξενούν οι μονάδες του χώρου, κάτι για το οποίο ευθύνονται τόσο οι διαστάσεις των κτιρίων όσο και η μορφολογία τους, καθώς και η γενικότερη δομή του χώρου και το φυσικό περιβάλλον¹⁷⁰.

¹⁶⁵ Λ. Θεοδοροπούλου, *ό. π.*, σ. 75

¹⁶⁶ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 46

¹⁶⁷ Κ.Α. Δοξιάδης «Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη», Αρχιτεκτονική, τχ. 46, (Ιούλιος - Αύγουστος 1964), σ. 59

¹⁶⁸ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ. 47

¹⁶⁹ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 16

¹⁷⁰ C.A. Doxiadis, *Architectural space in ancient Greece*, *ό. π.*, σ. 52

Από τη στιγμή που οι προϋποθέσεις υφίστανται, και ο κάτοικος έχει τη δυνατότητα να νιώσει το αίσθημα της οικειότητας, τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό του χώρο, επιδιώκεται η κοινωνική αναρρίχηση του και η ανάπτυξη των ανθρώπινων σχέσεων, στο πλαίσιο του οργανωμένου συστήματος του οικισμού και των δυνατοτήτων που προκύπτουν απ' τα δίκτυά του¹⁷¹.

Ο Δοξιάδης και οι συνεργάτες του τηρώντας πάντα τη θεωρία της οικιστικής σχετικά με την ανθρώπινη έκφραση, προχωρούν στον σχεδιασμό των Άσπρων Σπιτιών με βάση ένα «απλό, ξεκάθαρο και δυνατό σχέδιο», το οποίο αφήνει το περιθώριο ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ατομικής έκφρασης του καθενός, καθώς επίσης και της κοινωνικής αναρρίχησης του.

Τις μικρές κοινότητες, που κρατούν όλα τα ανθρώπινα στοιχεία των πόλεων του παρελθόντος και έχουν ως μέτρο την ανθρώπινη κλίμακα, τις ορίζει ως «κύτταρα». Η οργάνωση αυτών των κυττάρων γίνεται ιεραρχικά, όταν συνδέονται μεταξύ τους με κάθετες δυνάμεις, όπως το έδαφος και η γεωγραφική θέση, ή με γραμμικές όπως τα οδικά δίκτυα. Με αυτόν τον τρόπο σχηματίζονται βαθμιαία μεγάλοι και διαρκώς εξελισσόμενοι οικισμοί. Όταν αναπτύσσονται και συνδέονται μεταξύ τους τα κύτταρα, ο οικισμός έχει προοπτικές να εξελιχθεί, όπως ορίζει το μοντέλο του δυναμικού οικισμού, της «Δυναπόλης»¹⁷².

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της «Δυναπόλης» είναι ότι συνέχεια εξελίσσεται, εξαιτίας των τροποποιήσεων που δέχεται στις λειτουργίες της, την πυκνότητα, την υφή, τις διαστάσεις και τη δομή της. Επισημαίνεται, πως τα κύτταρα που συνθέτουν τη «Δυναπόλη», κατά τη διαδικασία εξέλιξής της, δεν θα πρέπει να επηρεάζονται από τις εξωτερικές αυτές δυνάμεις. Αναλυτικότερα, στο παρελθόν η εξέλιξη των στατικών οικισμών επιτυγχανόταν με την πύκνωση του κέντρου τους και την επακόλουθη μεταβολή του χαρακτήρα του. Εν αντιθέσει, οι δυναμικοί οικισμοί αναπτύσσονται κατά μήκος ενός ορισμένου άξονα. Συγκεκριμένα, οι άξονες οργάνωσης εφάπτονται κάθετα στον άξονα ανάπτυξης, και έτσι υπάρχει επέκταση του κέντρου, με τις λειτουργίες του να μένουν ανενόχλητες¹⁷³.

Η θεωρία της «Δυναπόλης» στηρίχτηκε στην ιδέα «της συνύπαρξης στατικών κυττάρων σε δυναμικά εξελισσόμενο οικισμό». Όπως υποστηρίζει ο Δοξιάδης «το πρόβλημα των πόλεων είναι να συνειδητοποιήσουμε ότι η φύση τους είναι δυναμική και όχι στατική, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να αναπτυχθούν δυναμικά και αποτρέποντας το κέντρο από τον πνιγμό»¹⁷⁴. Η αποκέντρωση δεν αποτελεί λύση του προβλήματος της εκρηκτικής κατάστασης

¹⁷¹ Α.Θεοδωροπούλου, *ό. π.*, σ.78

¹⁷² Τ.Λάμπας, *ό. π.*, σ. 20

¹⁷³ Α.Θεοδωροπούλου *ό. π.*, σ.101

¹⁷⁴ Α. Θεοδωροπούλου, *ό. π.*, σ. 102-103

την οποία βιώνει το κέντρο, καθώς οι βασικές υπηρεσίες δεν θα ήταν εύκολα προσιτές από πολλούς ανθρώπους. Η λύση κατά τον Δοξιάδη έρχεται με ένα νέο τύπο συγκεντρωτισμού, όπως ορίζει η θεωρία της «Δυνάπολης». Συγκεκριμένα, διαμορφώνεται ένα πλέγμα κέντρων με υψηλότερη ιεραρχική τάξη και με το ανάλογο οδικό δίκτυο¹⁷⁵.

Γίνεται συνεπώς κατανοητό, πως η σύνδεση των στατικών κυττάρων προκαλεί την ανάπτυξη του δυναμικού οικισμού. Ο τρόπος που συνδέονται γίνεται μέσω κατάλληλων πλεγμάτων, που χαρακτηρίζονται από ιεραρχική τάξη, προκειμένου να μείνει ανέγγιχτο το εσωτερικό των κυττάρων. Ο Δοξιάδης σ' αυτό το σημείο τονίζει πως η δυναμική πόλη μπορεί να αναπτυχθεί ελεύθερα, μόνο στη βάση του καθορισμού των πλεγμάτων αυτών σε ορθογώνιο κάναβο και στις υποδιαίρεσεις του. Η σύνθεση επίσης των κυττάρων γίνεται από επιμέρους τομείς, η διάταξη των οποίων γίνεται κάνοντας χρήση και πάλι δικτύων ιεραρχικά διαμορφωμένων. Η εν λόγω διαμόρφωση και η ιεραρχική τάξη που χαρακτηρίζει το οικιστικό κύτταρο, όπως επίσης και οι αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκε ο σχεδιασμός των τομέων τέθηκαν σε εφαρμογή, όχι μόνο στον οικισμό των Άσπρων Σπιτιών, αλλά και σε όλα τα έργα του Δοξιάδη¹⁷⁶.

Η λειτουργία των νέων αυτών τομέων, ως κύρια στοιχεία ενός δυναμικού οικισμού, και η παράλληλη διατήρηση της στατικότητάς τους επιτυγχάνεται στην περίπτωση που αποκοπούν από τη διερχόμενη κυκλοφοριακή κίνηση. Προκειμένου η συνοχή και η ομαλή ανάπτυξη των λειτουργιών και της ανθρώπινης διαβίωσης να είναι εξασφαλισμένες «[...] θα πρέπει να απαγορευτεί η κίνηση των Ι.Χ. μέσα στους τομείς, αλλά και να δημιουργηθούν εγκαταστάσεις σε κρίσιμα σημεία τους, ώστε να προσανατολίζονται οι άνθρωποι προς αυτές»¹⁷⁷.

Επιπλέον, ο Δοξιάδης ισχυρίζεται πως κατά μήκος των ορίων του κάθε τομέα θα πρέπει να τίθενται υπηρεσίες που να λειτουργούν απομονωτικά και να απομακρύνουν οποιαδήποτε εξωτερική επιρροή. Τέτοιες υπηρεσίες μπορεί να είναι τα σχολεία, τα κέντρα αθλητισμού, τα πάρκα κ.α., τα οποία είναι κατάλληλα να επιτύχουν την απορρόφηση της κίνησης, αλλά και του επακόλουθου θορύβου, και να λειτουργήσουν σαν προστατευτική και μεταβατική ζώνη, εξασφαλίζοντας τους κατοίκους της περιοχής¹⁷⁸. «Εάν το μέγεθος του τομέα είναι μικρό, τότε επηρεάζεται περισσότερο από τις κεντρικές οδούς που τον περιβάλλουν, ενώ αντίθετα, όσο μεγαλύτερος είναι, τόσο μεγαλύτερη εμπορική ζώνη θα έχει, και άρα

¹⁷⁵ Κ.Α.Δοξιάδης, «*Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*», Λονδίνο 1968, σ.79

¹⁷⁶ Π. Μιχελής, *Αισθητικά Θεωρήματα*, τόμος τρίτος, Αθήνα, 1990, σ. 56

¹⁷⁷ Π. Μιχελής, *ό. π.* σ.56

¹⁷⁸ L. Bek, *Towards Paradise on Earth: Modern Space Conception in Architecture*, Odense University Press, 1980, σ. 82

μεγαλύτερη ζώνη προστασίας [...] Οι τομείς των οικισμών θα πρέπει να έχουν μέγιστο μέγεθος 2*2, ώστε να περπατούνται». Αναφορικά με τα εσωτερικά στοιχεία των τομέων, ο Δοξιάδης θεωρεί ότι τα κελύφη-κτίρια και οι χώροι κοινής ωφελείας, με τη μορφή που έχουν σήμερα, μόνο αρχιτεκτονικά «εγκλήματα» μπορούν να θεωρηθούν. Απ' την μεριά της, η θεωρία της οικιστικής στηρίζεται στο ενωτικό σχήμα Άνθρωπος-Φύση-Κελύφη-Κοινωνία-Δίκτυα για το ζήτημα της οργάνωσης της δομής και της λειτουργίας της φύσης. Όμως, οι σχέσεις αυτές που αναπτύσσονται έρχονται αντιμέτωπες με αρχιτεκτονικά σφάλματα, που εξαιτίας της έκτασης των αρνητικών συνεπειών τους μετατρέπονται σε εγκλήματα κατά της ανθρώπινης πόλης¹⁷⁹.

Αναφορικά με την μορφή και την ιδιότητα του υλικού των κατοικιών, ο Δοξιάδης επιχειρηματολογεί υπέρ της ομαδοποίησης του χαρακτήρα κάθε κοινότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Σκεφτείτε τη μεγάλη σύγχυση που προκαλείται από τον τεράστιο αριθμό επιλογών ως προς τα οικοδομικά υλικά και τις μορφές σπιτιών και μόνο. Δεν θα πρέπει να περιορίσουμε τις εναλλακτικές, γιατί αυτό θα επιβράδυνε την πρόοδο, μπορούμε όμως, να ορίσουμε περιοχές περιορισμένων εναλλακτικών¹⁸⁰. Για παράδειγμα, μια κοινότητα μπορεί να αποφασίζει να έχει μονώροφα ή διώροφα, με πεζοδρόμους και με κτήρια που κατασκευάζονται μόνο από τούβλα και υλικά από πηλό (μια άλλη κοινότητα μπορεί να περιοριστεί στο μπετόν, ενώ μια άλλη στο ασάλι ή στο αλουμίνιο). Με αυτόν τον τρόπο, δεν θα περιορίζαμε τις εναλλακτικές, αλλά θα δίναμε στον κόσμο επιλογές μέσα σε ένα τακτικό περιβάλλον. Έχουμε ανάγκη από τάξη. Αυτό θα ανέβαζε και την ποιότητα μέσα από την άμιλλα των κοινοτήτων, κάθε μια από τις οποίες θα είχε τον δικό της χαρακτήρα. Αν μια κοινότητα προτιμά να επιστρέψει στην απόλυτη ελευθερία για όλους τους τύπους κτηρίων, ας το κάνει. Θα δούμε τότε ποια είδη κοινοτήτων θα υποστηρίξει ο Άνθρωπος: κοινότητες με τοπική τάξη μέσα σε μια χαώδη πόλη ή κοινότητες με αταξία; Ας δώσουμε στον Άνθρωπο ευκαιρίες, κι ας δούμε τι θα επιλέξουν»¹⁸¹.

Το γεγονός ότι ο Δοξιάδης οραματίστηκε έναν ψηφιακό κόσμο και μελέτησε άξονες πρωτοποριακούς για την εποχή του, καθιστούν αδιαμφισβήτητα τη θεωρία της οικιστικής ένα διαχρονικό έργο και συνάμα ορόσημο στο πολεοδομικό σχεδιασμό. Το έργο που άφησε έχει δομηθεί με τέτοιο τρόπο που, αν και δεν κατάφερε ποτέ να ολοκληρωθεί, εντούτοις «[...] του επιτρέπει την ανανέωση του ανά πάσα στιγμή και με οποιονδήποτε συντελεστή, απλά κάνοντας μια εγκάρσια τομή σε μια δεδομένη ημερομηνία και συγκρίνοντας τα σχέδια, επαναρυθμίζοντας τα σχετικά σημεία και τις αντίστοιχες καμπύλες»¹⁸².

¹⁷⁹ M. C. Beardsley, *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, Αθήνα 1989, σ. 67

¹⁸⁰ C. A. Doxiadis, «Das Raumgesetz der alten Griechen entdeckt», *ό. π.*, σ. 43

¹⁸¹ C. A. Doxiadis, *ό. π.*, σ.45

¹⁸² C. A. Doxiadis *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, BRITANNICA Book of the year, 1968, σ. 81

Ο Δοξιάδης, συν τοις άλλοις, αναφέρθηκε και στις συνεκτικές κοινότητες, και συγκεκριμένα στους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται. Επίσης ήταν αυτός που εισήγαγε το σύστημα «εντοπίας». Αυτές οι αναφορές κρίνονται αναγκαίες προκειμένου να μελετηθεί το κοινωνικό ζήτημα, στο πλαίσιο των κοινοτήτων στον οικισμό Άσπρα Σπίτια¹⁸³.

Ειδικότερα, όπως έχει ήδη γίνει σαφές, η θεωρία της οικιστικής έχει ως στόχο τη διεπιστημονική μελέτη των ανθρώπινων οικισμών, με κέντρο τον άνθρωπο και την ανάπτυξη του μέσα σε αυτούς, όπως άλλωστε ορίζει το παράδειγμα μια αρχαίας ελληνικής πόλης. Επιδίωξη του Δοξιάδη είναι η αναγέννηση της «ανθρώπινης κοινότητας». Γι' αυτόν, άλλωστε, τον λόγο υιοθετεί την ανθρώπινη κλίμακα για τη διαμόρφωση των αντίστοιχων πόλεων του. Η κοινωνική ανάπτυξη του ανθρώπου, καθώς και η αλληλεπίδραση που προκύπτει με τη φυσική δομή της πόλης, δηλαδή τη φύση, τα κελύφη και τα δίκτυα, θεωρούνται σημεία αναφοράς, τα οποία πρέπει να συμπεριλαμβάνονται σε κάθε επίπεδο ανάλυσης της ανθρώπινης πόλης¹⁸⁴.

Έτσι, ο Δοξιάδης αφού εξετάσει τις μονάδες χώρου, που ο άνθρωπος έχει ανάγκη σε διάφορα στάδια της ζωής του, και μελετήσει επίσης την κίνηση του στις μονάδες αυτές, προβάλλει την άμεση σχέση του και το κατά πόσο ικανοποιείται με την μορφή και τις διαστάσεις των κελυφών. Καταδεικνύει τη θέση του, την πορεία κίνησής του, καθώς και το χρονικό διάστημα στο οποίο εκτίθεται στον κάθε χώρο. Η κάλυψη των αναγκών του ανθρώπου θα πρέπει να παρέχεται απ' το δομημένο περιβάλλον. Ο χρήστης του χώρου πρέπει να νιώθει ελεύθερος να τον οικειοποιηθεί¹⁸⁵.

Ακόμη, η διαμόρφωση μιας δυναμικής, μα πάνω απ' όλα ανθρώπινης, πόλης συνίσταται στο αίσθημα ασφάλειας με το οποίο πρέπει να διακατέχεται ο χρήστης του χώρου, προκειμένου να νιώσει ελεύθερος και να μπορεί να αναπτύξει την κοινωνικότητά του και να δημιουργήσει ανθρώπινες σχέσεις. Μια οργανωμένη πόλη στην οποία συνυπάρχουν αρμονικά τα στοιχεία που την συνθέτουν και αναπτύσσονται με λειτουργικό τρόπο τα δίκτυά της, δεν μένει παρά μόνο να εξασφαλίζει την ικανοποίηση στον κάθε άνθρωπο, αλλά και τη συλλογική εξέλιξη¹⁸⁶.

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η κοινωνική αναρρίχηση του ανθρώπου, θα πρέπει η διαμόρφωση μιας δυναμικής πόλης να στηρίζεται στις αξίες του ανθρώπινου συστήματος, ώστε να είναι σε θέση να εξασφαλίσει την πλήρη ανάπτυξή του. Κρίνεται, λοιπόν, σημαντικό

¹⁸³ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 13

¹⁸⁴ Κ.Α. Δοξιάδης «*Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη*», στο : *Αρχιτεκτονική*, τχ 46 (1964), σ. 63

¹⁸⁵ Κ. Α. Δοξιάδης, *ό. π.*, σ. 64

¹⁸⁶ Λ. Θεοδοροπούλου «*Άσπρα σπίτια Βοιωτίας. Ένα υλοποιημένο πείραμα εντοπίας*», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2017, σ.103

μια πόλη να έχει τέτοια δομή, ώστε αφενός οι άνθρωποι που κατοικούν σε αυτή να έχουν τη δυνατότητα αφενός να συναναστρέφονται μεταξύ τους και να εξελίσσονται, και αφετέρου να εξασφαλίζεται η κατάλληλη απόσταση που χρειάζεται, προκειμένου να περιορίζεται στον μέγιστο δυνατό βαθμό η έκθεση τους σε κινδύνους που προέρχονται από άλλους¹⁸⁷.

Για τον Δοξιάδη κρίνεται απαραίτητο, στα πλαίσια της ουτοπίας, οι άνθρωποι να μπορούν να αναπτύξουν τα όνειρά τους. Ο σχεδιασμός, όμως, της ιδανικής πόλης χρειάζεται επαφή με την πραγματικότητα και λογική αντιμετώπιση των πραγμάτων. Χαρακτηριστικά, μάλιστα είναι τα λόγια του. «Οι ουτοπίες – χωρίς λογισμό, αλλά με όνειρο – δεν μπορούν να μας βγάλουν από το αδιέξοδο. Μονάχα ένας δρόμος απομένει – με λογισμό και με όνειρο – να μας πάει απ' τον κακό τόπο στον καλό τόπο, που να μην είναι εκτός τόπου, αλλά εν τόπω: σε μια εντοπία»¹⁸⁸.

Η έννοια της εντοπίας βρίσκεται για τον Δοξιάδη κάπου μεταξύ ονείρων και πραγματικότητας, ουτοπιών και «τοπιών». Μάλιστα, την παρουσιάζει ως «τον τόπο που ικανοποιεί τον ονειροπόλο, αλλά και που αποδέχεται ο επιστήμονας, τον τόπο όπου η προβολή του καλλιτέχνη και του τέκτονα συναντούνται»¹⁸⁹.

Πρόκειται βασικά για εκείνο το σύστημα, χάρη στο οποίο θα γίνει η μετάβαση από την ουτοπία του οικουμενικού κράτους, την Κοσμόπολη, στην ρεαλιστική Οικουμενόπολη, που οραματίστηκε ο Δοξιάδης. Συνοπτικά, η καταστροφική δυστοπία, η ουτοπία, η επιδιωκόμενη ευτοπία, και τα οράματα της Κοσμόπολης και της ιδανικής πόλης πλέκουν το γενικό πλαίσιο, το οποίο θα αποτελέσει τη «συνταγή για να συλλάβουμε και να χτίσουμε την εντοπία μας»¹⁹⁰.

Κυρίαρχη θέση στο σύστημα της εντοπίας κατέχει ο άνθρωπος. Όμως, η ευζωία του και η ανάπτυξή του έρχεται μόνο μέσα από τον συνδυασμό των πέντε στοιχείων (άνθρωπος, φύση, κοινωνία, κελύφη, δίκτυα) που συνθέτουν τον ανθρωπόκοσμο. Σ' αυτό το πλαίσιο, βαρύνουσα σημασία έχει η σχέση που αναπτύσσει ο άνθρωπος με τα αυτά τα στοιχεία, που τον περιβάλλουν. Οι σχέσεις στις οποίες μετατοπίζεται το βάρος είναι ο άνθρωπος με τον άνθρωπο, ο άνθρωπος με τη φύση, ο άνθρωπος με την κοινωνία, ο άνθρωπος με τα κελύφη και ο άνθρωπος με τα δίκτυα¹⁹¹.

Στη βάση αυτή, η κατασκευή των κελυφών, των σκληρών στοιχείων του ανθρωπόκοσμου, χάνει την ουσία της εάν δεν λάβει σοβαρά υπόψη της την εξέλιξη και

¹⁸⁷ Λ. Θεοδωροπούλου, *ό. π.*, σ. 104

¹⁸⁸ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 15

¹⁸⁹ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 16

¹⁹⁰ Τ. Λάμπας, *ό. π.*, σ. 17

¹⁹¹ C. A. Doxiadis, *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, *ό. π.*, σ. 77

ανάπτυξη του ανθρώπου, που αποτελεί το μαλακό στοιχείο που σκεπάζεται από τα κελύφη. Προκειμένου συνεπώς να υπάρξει η κυριαρχία του ανθρώπου στο σύστημα της εντοπίας, χρειάζεται, κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, και η δέουσα αντιμετώπιση του θέματος απ' τους μελετητές. *«Θα πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί με τον άνθρωπο, να τον αφήσουμε δηλαδή να επιλέξει την εξέλιξή του, και πολύ επαναστατικοί με τα δίκτυα, τα οποία δεν έχουμε αναπτύξει ακόμα προς όφελος του ανθρώπου»*¹⁹².

Η εντοπία τόσο σε επίπεδο ατόμου όσο και σε συλλογικό επίπεδο χαρακτηρίζεται ως πολυδιάστατη. Σύμφωνα με τη θεωρία της οικιστικής, η πραγματοποίηση των ονείρων του κάθε ανθρώπου πρέπει να επιτυγχάνεται στο πλαίσιο της υλοποίησης του κοινού ονείρου. *«Στην πραγματικότητα, πέρα από τα ουτοπικά όνειρα και τις προσδοκίες, αυτό που έχουμε ανάγκη είναι και μια εντοπία, κοινή για όλους μας, που θα οδηγήσει την προσδοκώμενη εξέλιξη προς τη σωστή κατεύθυνση»*¹⁹³.

Αντιλαμβάνεται λοιπόν κανείς, πως εκτός από την ατομική ικανοποίηση, το σύστημα της εντοπίας οφείλει να εξετάζει και την εξέλιξη του κάθε ανθρώπου μέσα στην κοινότητα. Οι ιδέες για την ιδανική πόλη σε ουτοπικό πλαίσιο έχουν δώσει έμφαση στον άνθρωπο σε σχέση με τη φυσική και υλική υπόσταση των ουτοπιών αυτών, και όχι στην σχέση του ανθρώπου με τον συνάνθρωπό του, την κοινωνική του εξέλιξη, τα ιδανικά και τους θεσμούς του. Το σύστημα της εντοπίας έρχεται να μελετήσει αυτούς τους συνδυασμούς και να επιτύχει αρχικά την ομαλή και λειτουργική συνύπαρξη των στοιχείων που συνθέτουν το σύνολο της κοινότητας, δευτερευόντως, να επιτύχει την εναρμονισμένη συνύπαρξη των ανθρώπινων κοινοτήτων, ως στοιχεία αυτή τη φορά μιας μεγάλης πόλης. Έτσι, αποδεικνύεται πως η εντοπία έχει χαρακτήρα πολυδιάστατο¹⁹⁴.

Προκειμένου να λειτουργήσει η εντοπία, είναι απαραίτητο να εξετάζονται κάθε φορά οι ειδικές μετρήσεις, οι ιδέες και τα στοιχεία της πραγματικότητας. Συνεπώς, το σύστημα της εντοπίας λαμβάνει ξέχωρη μορφή ανάλογα με την περίοδο. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που θα πρέπει να επανεξετάζεται, να ελέγχεται και να αλλάζει κάθε φορά, έχοντας ως απώτερο πάντα στόχο να εξασφαλίζει την ευημερία του ανθρώπου. Η θέση του Δοξιάδη σε αυτό το θέμα είναι ότι η επέκταση της παγκόσμιας πόλης με τον αντίστοιχο οικουμενικό πολιτισμό είναι μη αναστρέψιμη. Το ζητούμενο πλέον έγκειται στη δυνατότητα να επιτευχθεί η λειτουργική ισορροπία των στοιχείων της, και έτσι η υλοποίηση της εντοπίας¹⁹⁵.

¹⁹² C. A. Doxiadis, *ό.π.*, σ. 78

¹⁹³ C. A. Doxiadis, *ό.π.*, σ. 78

¹⁹⁴ Λ. Θεοδωροπούλου «Άσπρα σπίτια Βοιωτίας. Ένα υλοποιημένο πείραμα εντοπίας», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2017, σ.105-106

¹⁹⁵ Λ. Θεοδωροπούλου, *ό.π.*, σ. 104

Επίλογος

Στην εποχή μας, ο Δοξιάδης θεωρείται ένας μεγάλος οραματιστής, οι θεωρίες του οποίου έχουν επηρεάσει πολλά επιστημονικά πεδία και όχι μόνο όσα σχετίζονται με τον στενό πυρήνα της οικιστικής και πολεοδομικής επιστήμης.

Λόγω της εμβριθούς γνώσης που διέθετε στα εν λόγω πεδία, καρπός των επισταμένων πολύχρονων μελετών του, ο Δοξιάδης θέλησε να προβλέπει πώς θα ζουν και θα κινούνται οι άνθρωποι στους χώρους που θα έχουν κατασκευαστεί απ' τον αρχιτέκτονα-πολεοδόμο. Από τους συγχρόνους του, του αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός «ρομαντικός πραγματιστής», μιας και η μελέτη του δεν παρέμεινε σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά έγινε πραγματικότητα, αφού δημιουργήθηκαν στην πράξη οικισμοί ή πόλεις – εντελώς νέες ή επεκτάσεις ήδη υφισταμένων.

Διαθέτοντας ένα κοφτερό αλλά πρακτικό μυαλό, ο Δοξιάδης σχεδίαζε και αντιλαμβανόταν κυρίως με κριτήριο ό,τι επωφελούσε πρακτικά τη ζωή ενός ανθρώπου – μέλους του οικισμού ή της πόλης. Τα εργαλεία και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούσε ήταν αυστηρά επιστημονικά. Έχοντας προβεί στις απαραίτητες μετρήσεις και υπολογισμούς για κάθε παράγοντα που θα ασκούσε επιρροή στη δημιουργία του, και έχοντας λάβει υπόψιν κάθε ενδεχόμενο εμπόδιο, η προσέγγισή του θεωρείται σε επιστημονικό επίπεδο ολοκληρωμένη.

Έχοντας εντυπώσει στους ανθρώπινους οικισμούς, στο παρελθόν και στο παρόν τους, πίστευε ότι μπορούσε να σχεδιάσει τον ιδανικό ανθρώπινο οικισμό του μέλλοντος. Όπως ο ίδιος έλεγε, *«μπορώ να επισκέπτομαι όχι μόνο άλλες περιοχές, αλλά και άλλες εποχές. Μπόρεσα να γυρίσω 3.000 χρόνια πίσω στους βάλτους του Ιράκ, χιλιάδες χρόνια στο Δέλτα της Βεγγάλης, χιλιάδες χρόνια με τους νομάδες της ερήμου και αιώνες με τους εποίκους της Αυστραλίας και της Αμερικής. Είχα τη δυνατότητα να δω πως ζουν οι άνθρωποι και να καταλάβω τα προβλήματά τους. Έτσι, έχω μάθει να βλέπω την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής»*¹⁹⁶.

Μια κριτική που έχει ασκηθεί στο έργο του, αναφέρει ότι η ανάπτυξη της πόλης, όταν είναι προκαθορισμένη με μια συγκεκριμένη οπτική, όπως προτάθηκε από το Δοξιάδη, μπορεί να αποδεσμεύεται μεν από τον συνήθη «πνιγμό» που παρουσιάζεται στο κέντρο των πόλεων, ωστόσο, δεν δίνεται πρωτοβουλία στους κατοίκους της να επιλέξουν εκείνοι τον τρόπο που θέλουν να αναπτυχθεί, έτσι όπως ορίζουν οι ανάγκες τους σε κάθε περίοδο της ζωής τους. Επιπλέον, η πρόταση του να διαχωρίζονται οι πόλεις σε τομείς, μεγάλου ή μικρού βαθμού,

¹⁹⁶ Doxiadis C.A., «Architecture in Evolution», *RIBA Journal*, London (1960)

ναι μεν συμβάλλει στην επικράτηση μιας τάξης, ωστόσο, δεν αφήνει στους κατοίκους περιθώριο επιλογής του τύπου κατοικίας τους, σύμφωνα με την κρίση τους, καθώς δεν υπάρχει ανάμειξη των λειτουργιών των τομέων.

Παρόλα αυτά., ο Δοξιάδης παραμένει στο κάδρο των πιο σημαντικών πολεοδόμων του 20^{ου} αιώνα, αφού η θεωρία της Οικιστικής, που συνέλαβε και ανέπτυξε με ενάργεια καθ' όλη την επιστημονική του σταδιοδρομία, άνοιξε νέους δρόμους. Εξάλλου ορισμένες από τις ιδέες του ήταν μπροστά από την εποχή τους, όπως αυτή της οικιστικής κλίμακας, η προσέγγισή του στο θέμα των δικτύων, οι οικολογικές του ανησυχίες και τα μεγάλης κλίμακας σχέδια.

Είμαστε τυχεροί που η ιδιοσυγκρασία του Δοξιάδη του επέτρεψε – ή καλύτερα του επέβαλε! - να διατηρεί ένα τεράστιο σε όγκο και πλούτο στοιχείων αρχείο, το οποίο τηρούσε ο ίδιος με απόλυτη τάξη και μέθοδο. Το αρχείο του, εκτός από σχέδια πόλεων, περιοχών, κτιρίων περιλαμβάνει φωτογραφίες, μελέτες, ταινίες, σχέδια κ.α. Παρότι τα πιο πολλά έργα του σχεδιάστηκαν για τις αναπτυσσόμενες χώρες, κάτι που δεν τους επέτρεψε να αξιοποιηθούν κατάλληλα, προκειμένου να σχεδιαστούν σύγχρονες πόλεις για τις ανεπτυγμένες χώρες, η κληρονομιά του Δοξιάδη είναι και από αυτήν την άποψη σπουδαία, αφού περιλαμβάνει τεκμήρια και δεδομένα αξιοποιήσιμα προς έρευνα σχετική με τις επιστημονικές του ενασχολήσεις από τους αρχιτέκτονες και πολεοδόμους της εποχής μας.

Στη χώρα μας, το έργο του δεν έτυχε επαρκούς αναγνώρισης, όπως, θα έπρεπε, πιθανώς επειδή οι μελέτες του εκδίδονταν στα Αγγλικά, ως εκ τούτου δεν ήταν προσπελάσιμες στο ευρύ κοινό. Σήμερα που είναι εμφανές και πρωτοστατεί το ζήτημα της έλλειψης χώρων κοινής ωφελείας και των εν γένει προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πόλεις, οι θεωρίες του έρχονται και πάλι στο προσκήνιο και πρωταγωνιστούν όσο ποτέ άλλοτε, με τους αρχιτέκτονες της εποχής μας να έχουν ως σημείο αναφοράς τις μελέτες του. Τα λίγα έργα που ευτύχησε να ολοκληρώσει στην Ελλάδα, με προεξάρχον “τα Άσπρα Σπίτια”, αποτελούν μια μικρή μόνο ένδειξη του τεράστιου έργου του, ωστόσο συγκαταλέγονται σε αυτά που θα αναφέρονται αιώνια για τη δεξιοτεχνία, το μέτρο και την αποτελεσματικότητα που τα χαρακτηρίζει.

Κάποτε γράφτηκε για τον Δοξιάδη ότι *«ίσως να μην υπάρχει άλλος πολεοδόμος που η δουλειά του να έχει επηρεάσει τη ζωή τόσων πολλών ανθρώπων και το μέλλον τόσων πολλών κοινωνιών»*.¹⁹⁷ Και αυτή είναι η σπουδαιότερη παρακαταθήκη ενός μεγάλου ανδρός, όπως ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης.

¹⁹⁷ Κύρτσος Α-Α, ό.π., σελ 36

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Δημοσιευμένες Πηγές

Ντόνα Σ., «Αναδρομή και προοπτική. Η χάρτα των Αθηνών από τα 80 χρόνια», άρθρο για το Goethe Institute, Ιούνιος 2013

Γιαννόπουλος Π., «Η ελληνική γραμμή και το ελληνικό χρώμα», αναδημοσίευση Αθήνα 2005 (πρώτη δημοσίευση στην εφημερίδα *Εστία*, 12 Απρ. 1910)

2. Περιοδικά

Αρχιτεκτονικά Νέα, Αρχιτεκτονική, Ιού.-Αύγ. 1963, τχ. 40

Λάππας Γ., «Τα Άσπρα Σπίτια και η περιοχή τους» στο περιοδικό *Εμβόλιμον*, τχ 30

Wigley M., «Network Fever», στο *Grey Room 04*, Θερινό Τεύχος, 2001

3. Οπτικοακουστικά μέσα

Τζιρτζιλιάκης Γ., «Κωνσταντίνος Δοξιάδης: Ένας ρομαντικός του Πραγματισμού», Πορτραίτα και Διαδρομές Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, © ERT S.A., 11/04/2008

4. Διαδικτυακές πηγές

Greek Architects, «Αφιέρωμα: Κωνσταντίνος Δοξιάδης», <https://www.greekarchitects.gr/gr/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%AD%CF%81%CF%89%CE%BC%CE%B1-%CE%BA%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%B1-%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B7%CF%82-id3124>, (πρόσβαση 12/2/2021)

Biographical Note, διαθέσιμο στο : <http://www.doxiadis.org/archive> ημερομηνία πρόσβασης: 12/2/2021

World Society for Ekistics, <http://www.ekistics.org>, (πρόσβαση 12/2/2021)

B. Βιβλιογραφία

1. Ελληνική

1. Ανδριόπουλος Δ. Ζ., *Ιστορία της νεοελληνικής αισθητικής και φιλοσοφίας της τέχνης 1453-2000*, Αθήνα, 2002
2. Αργυροπούλου Ρ. Δ., *Η φιλοσοφική σκέψη στην Ελλάδα από το 1876 ως το 1922* Αθήνα 1998.
3. Αντωνοπούλου-Μπογδάνου Μ., «City of the Future», *Research*, τχ Νοέμβριος 2003

4. Γεωργιάδης Α., *Η Αρμονία εν τη Αρχιτεκτονική ποιήσει. Μουσική-ποίησης-αρχιτεκτονική αρμονία / τα των Ελλήνων ιερά και ναοί ποιηθέντα κατά τους μουσικούς των εν αρμονία συμφωνιών λόγους*, Αθήνα 1926
5. Δοξιάδης Α., *Ερασιτέχνης Επαναστάτης*, Αθήνα 2018
6. Δοξιάδης Κ.Α., «Η Αρχαία Ελληνική και η σημερινή πόλη», *Αρχιτεκτονική*, τχ 46 (1964)
7. Δοξιάδης Κ. Α., «Οι Μετακινήσεις και οι Οικισμοί του Ανθρώπου», *Ekistics*, τχ 29 (1970)
8. Δοξιάδης Κ. Α., «Οι εξομολογήσεις ενός εγκληματία», *Ekistics*, τχ 191 (1971)
9. Δοξιάδης Κ.Α., «Πέντε Αρχές για τη Δημιουργία Ανθρώπινων Οικισμών», *Ekistics*, τ 28 (1969)
10. Δοξιάδης Κ.Α., «Μια πόλη που εξυπηρετεί την ανθρώπινη ανάπτυξη», *Ekistics*, τχ 151 (1968)
11. Δοξιάδης Κ. Α., «Πέντε Αρχές για τη Δημιουργία Ανθρώπινων Οικισμών», *Ekistics*, τμ 28 (1969)
12. Θεοδοροπούλου Α., *Άσπρα σπίτια Βοιωτίας. Ένα υλοποιημένο πείραμα εντοπίας*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο 2017
13. Ιωαννίδης Β, *Η πόλη του μέλλοντος του Δοξιάδη : Μεταξύ μετεωρισμού και ανθρώπινης πραγματικότητας*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας 2012
14. Κύρτσης Α-Α., *Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης. Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αθήνα 2006.
15. Κωστής Κ, *Ο μύθος του ξένου ή η Pechiney στην Ελλάδα*, Αθήνα 1999
16. Μιχελής Π., *Αισθητικά Θεωρήματα*, τόμος τρίτος, Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, 1990.
17. Μιχελής Π., «Ο χώρος και τα πολεοδομικά συγκροτήματα των αρχαίων Ελλήνων», *Τεχνικά Χρονικά*, τχ 151 (1938)
18. Μιχελής Π., «Επί των πολεοδομικών συγκροτημάτων των αρχαίων Ελλήνων», *Τεχνικά Χρονικά*, τχ.157 (1938)
19. Τσιαμπάος Κ., *Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη*, Αθήνα 2010
20. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, *Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του*, Α' Τόμος, Αθήνα 2009
21. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, *Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του*, Β' Τόμος, Αθήνα 2009
22. Φιλίππιδης Δ., *Κωνσταντίνος Δοξιάδης (1913-1975) Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Αθήνα 2015
23. Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

24. Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757- 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001 (Εκδ. Πολεμικού Μουσείου)

2. Ξενόγλωσση

25. Alberti L. B., *On Painting*, New Haven, 1966
26. Alexander C., «A City is not a Tree», *Design Magazine*, τχ 206 (1966)
27. Baker G. H., *Le Corbusier - The Creative Search: The Formative Years of Charles Edouard Jeanneret*, Λονδίνο, 2000.
28. Beardsley M. C., *Ιστορία των αισθητικών θεωριών*, Αθήνα, 1989.
29. Bek L., *Towards Paradise on Earth: Modern Space Conception in Architecture*, Odense University Press, 1980.
30. Boyer C., *The city of collective memory*, Cambridge, 1994.
31. Brownson C. D., «Euclid's 'Optics' and its compatibility with linear perspective», *AHES* (Archive for History of Exact Sciences) τχ 24 (1981).
32. Bosman J., «CIAM after the War: A Balance of the Modern Movement», *Rassegna* τχ 52 (1992)
33. Doxiadis Associates, «Islamabad», Δελτίο 18, Αθήνα 1963
34. Doxiadis Associates, «The University of Punjab», Δελτίο 56, Αθήνα 1963
35. Doxiadis C.A., *Building Entopia*, Νέα Υόρκη 1975
36. Doxiadis C.A., *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, Λονδίνο 1968.
37. Doxiadis C.A., «Networks: Information, Communication and Transportation», *Ekistics*, Αθήνα 1973
38. Doxiadis C.A., *Between Dystopia and Utopia*, Λονδίνο 1968
39. Doxiadis C.A., *Ecumenopolis: Tomorrow's City*, BRITANNICA Book of the year, 1968
40. Doxiadis C.A., *Architectural space in ancient Greece*, Cambridge 1972
41. Doxiadis C.A. «The ancient greek city and the city of the present», *Ekistics*, τχ 108 (1964)
42. Doxiadis C.A., «Tempelorientierung», *Realenzyklopadie der Altertumswissenschaft*, χ.τ. 1937
43. Doxiadis C.A., *Griechischer Stadtebau, Raumforschung und Raumordnung Berlin*, 3, τχ 6 (1939)
44. Doxiadis C.A., «Blickpunktuntersuchungen», *Der Baumeister*, χ.τ. 1940

45. Doxiadis C.A., «Architecture in Evolution», *RIBA Journal*, London (1960)
46. Ehrenhertz E.& Tanner, O., «The Remarkable Dr. Doxiadis», *Architectural Forum*, τμ 114, Νέα Υόρκη (1961)
47. Fessa-Emmanouil E., «Modernity, Tradition, Locality and Personality: Reassessing Town Planner Doxiadis and Architect Konstantinidis», στο *Conference on Geography Tradition, and the Individual: The Case of Modern Greek Architecture*, Santa Barbara, 2008
48. Fuller B., «Letter to Doxiadis», *Main Currents in Modern Thought* 25, χ.τ. 1969
49. Iqbal M.S και Imran, M., «Planning of Islamabad and Rawalpindi: What Went Wrong? », στο *42nd ISoCaRP Congress*, Κωνσταντινούπολη 2006.
50. Louis W., «The Athens Center of Ekistics: The Urban World according to Doxiadis», *FF Urban History*, χ.τ. 1989
51. Middleton D., *Growth and Expansion in Post-War Urban Design Strategies: C. A. Doxiadis and the First Strategic Plan for Riyadh Saudi Arabia (1968-1972)*, Georgia Institute of Technology 2009
52. Smithson A., *Recollection by Peter Smithson, Team 10 Meetings 1953-1984*, Νέα Υόρκη, 1991
53. Smithson A., *Team 10 Primer*, Cambridge 1974
54. Tange K., *Tokaido-Megalopolis: The Japanese Archipelago in the Future*, Νέα Υόρκη 1970
55. Tapner V., «Islamabad: City without a Heart», *Building Design*, Λονδίνο 1977
56. Taylor N., «Islamabad, a progress report on Pakistan's new Capital City», *Architectural Review*, τχ 141, 1967
57. Tyrwhitt J., «Buckminster Fuller in the Discussions about Energy», *Ekistics*, τμ 34, Αθήνα 1972
58. Tyrwhitt J., «Communication via Humor», *Ekistics*, τμ 34, Αθήνα 1972
59. Tyrwhitt J., «Kenzo Tange», *Ekistics*, τόμος 22, Αθήνα, Οκτώβριος 1966
60. Winnick L., *The Athens Center of Ekistics: The Urban World according to Doxiadis*, FF Urban History, 1989
61. Zaib A., *Adjusting / Amending the Modern: Doxiadis' use of Urban Design: Vocabulary, Grammar, Syntax and the Eclectic Local*, Doctoral Research, KU Leuven 2007

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ερευνά το έργο και τις βασικές ιδέες του πολεοδόμου Κωνσταντίνου Δοξιάδη (1913-1975), αναλύοντας διεξοδικά ένα από τα γνωστότερα εν Ελλάδι έργα του, τα Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας. Ο Δοξιάδης ανέπτυξε τη θεωρία της Οικιστικής, μιας νέας επιστήμης σκοπός της οποίας ήταν η δημιουργία πόλεων και οικισμών φιλικών προς τους πολίτες, οι οποίοι έπρεπε να εξελίσσονται σε οριζόντια δόμηση ώστε να μην επηρεάζεται το κέντρο τους που ήταν ζωτικής σημασίας για την καθημερινότητα των πολιτών. Σύμφωνα με τις αρχές της Οικιστικής σχεδίασε τα Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας, οικισμός που ιδρύθηκε για να στεγάσει τις ανάγκες των εργαζομένων στο εργοστάσιο της Pechiney.